

GUIA DE PARTICIPACIÓ I ASSOCIACIONISME DE LA GENERALITAT VALENCIANA

**GENERALITAT
VALENCIANA**

Conselleria de Participació,
Transparència, Cooperació
i Qualitat Democràtica

Financiació:

Conselleria de Participació, Transparència, Cooperació i Qualitat Democràtica

Coordinació:

Direcció General de Participació Ciutadana
Dicampus S.L

Autoria:

Alba Mª Talón Villacañas

Edició:

Abril 2022

ÍNDEX

QÜESTIONS PRÈVIES	1
ABANS DE COMENÇAR, REFLEXIONEM JUNTES!	2

BLOC 1: ASSOCIACIONISME

1

MARC LEGAL DE LA VIDA D'UNA ASSOCIACIÓ I EL SEU ENFOCAMENT PRÀCTIC	4
---	----------

1.1 Com crear i formalitzar una associació en la Comunitat Valenciana?	4
1.1.1 Primer pas: Constituir una associació	4
1.1.2 Segon pas: Formalitzar l'associació	10

1.2 Gestió de recursos humans i voluntariat	11
1.2.1 Personal tècnic	12
1.2.2 Professionals externs	13
1.2.3 Estudiants en pràctiques	13
1.2.4 Personal voluntari	14

1.3 Gestió econòmica i tributària	18
1.3.1 Obligacions comptables	18
1.3.2 Obligacions fiscals	20

PER A APROFUNDIR - PER A COMENÇAR ELS TRÀMITS - NOTES PRÀCTIQUES	27
--	----

2

ADMINISTRACIÓ PÚBLICA I PROCEDIMENT DE SUBVENCIÓ	30
---	-----------

2.1 L'Administració Pública com agent facilitador de l'associacionisme	30
---	-----------

2.2 Introducció a l'Administració Pública	30
2.2.1 Estructura administrativa de la Generalitat Valenciana	31
2.2.2 Anotacions bàsiques sobre comunicació administrativa	31

2.3 Marc normatiu de subvencions públiques	33
2.3.1 Convocatòria de subvencions públiques de concurrència competitiva	35

PER A APROFUNDIR - PER A COMENÇAR ELS TRÀMITS - NOTES PRÀCTIQUES	40
--	----

3

FORMULACIÓ DE PROJECTES I ENFOCAMENT DE MARC LÒGIC 42

3.1 Aproximacions a les realitats socials 42

3.2 Per què treballar sobre la base de projectes? 43

3.3 Cicle de projecte 44

3.3.1 Identificació 44

3.3.2 Formulació 46

3.3.3 Execució i seguiment 49

3.3.4 Avaluació i devolució 49

3.3.5 Socialització 51

3.4 Introducció a l'Enfocament de Marc Lògic 51

3.4.1 Identificació des de l'Enfocament de Marc Lògic 52

3.4.2 Formulació des de l'Enfocament de Marc Lògic 54

PER A APROFUNDIR - PER A COMENÇAR ELS TRÀMITS - NOTES PRÀCTIQUES 57

4

ENFORTIMENT ASSOCIATIU 58

4.1 Pla estratègic de l'associació 58

4.1.1 La intenció de l'associació 59

4.1.2 Coneixement del context 61

4.1.3 Línies d'acció 62

4.2 Governança interna 62

4.3 Transparència 64

PER A APROFUNDIR - PER A COMENÇAR ELS TRÀMITS - NOTES PRÀCTIQUES 66

BLOC 2: PARTICIPACIÓ

5

GOVERN OBERT I GOVERNANÇA DEMOCRÀTICA 67

5.1 La governança democràtica, més enllà del govern 67

5.2 Govern obert 68

5.2.1 Transparència 69

5.2.2 Participació 71

5.2.3 Rendició de comptes 72

PER A APROFUNDIR - PER A COMENÇAR ELS TRÀMITS - NOTES PRÀCTIQUES 74

6

LA PARTICIPACIÓ CIUTADANA I L'ADMINISTRACIÓ PÚBLICA 75

6.1 Contextualitzant la participació ciutadana 75

6.1.1 Breus anotacions sobre la participació ciutadana 75

6.1.2 El discurs institucional de la participació ciutadana 76

6.2 La participació ciutadana en la gestió pública 77

6.2.1 Nivells de participació ciutadana 79

6.3 La participació ciutadana com a instrument normatiu 84

6.3.1 Iniciativa Legislativa Popular 84

6.3.2 Elaboració normativa 85

6.3.3 Iniciativa ciutadana 86

PER A APROFUNDIR - PER A COMENÇAR ELS TRÀMITS - NOTES PRÀCTIQUES 87

7

PARTICIPACIÓ I ASSOCIACIONISME 89

7.1 La participació, més enllà de la incidència en la política pública 89

7.2 La participació crítica i inclusiva com a eina associativa 91

7.2.1 Incorporació de la perspectiva de gènere en processos participatius 92

7.2.2 Incorporació de la perspectiva intercultural en processos participatius 93

7.3 Com dinamitzar un espai participatiu des d'aquestes perspectives? 94

PER A APROFUNDIR - PER A COMENÇAR ELS TRÀMITS - NOTES PRÀCTIQUES 97

8

TÈCNIQUES PARTICIPATIVES

98

8.1 Introducció a la Investigació Acció Participativa

98

8.2 Tècniques participatives

99

8.3 Participació des de plataformes digitals

105

PER A APROFUNDIR - PER A COMENÇAR ELS TRÀMITS - NOTES PRÀCTIQUES

107

9

EXPERIÈNCIES PARTICIPATIVES

108

"La Sostenibilitat al Plat: transitando hacia comedores escolares sostenibles en València". CERAI

109

"La Figuera". Associació Catxirulo Lab

111

"Consejo de Participación Infantil". SOMLLAR

112

"Tejiendo voces en el barrio de Na Rovella". Máster de Cooperación al Desarrollo (UPV)

113

"Un pati per a totes". Natuae

114

"Alumnat implicat en la societat". FADES

115

PER A APROFUNDIR - PER A COMENÇAR ELS TRÀMITS - NOTES PRÀCTIQUES

116

BLOC 1

ASSOCIACIONISME

QÜESTIONS PRÈVIES

Quin propòsit té la Guia de Participació i Associacionisme de la Generalitat Valenciana?

Des de 2015 la Generalitat Valenciana i, concretament, la Direcció General de Participació Ciutadana treballa compromesa amb l'enfortiment del teixit associatiu de la Comunitat Valenciana. Aquest fi té associats múltiples instruments públics com el finançament directe, la promoció d'investigació social i la generació d'espais de trobada i deliberació per a la ciutadania. La posada en marxa d'aquests ha generat aprenentatges molt enriquidors que constaten la rellevància que té la consolidació de l'activitat de les entitats socials en l'impacte social que promouen. De tal forma, la DG de Participació entén la publicació d'aquesta Guia com a una manera d'afermar sabers, però també d'incentivar nous coneixements i pràctiques transformadores alineades amb el principi d'una ciutadania conscient i activa.

A qui va dirigida aquesta Guia?

Aquest document tracta de reflectir els màxims vèrtexs possibles entorn a la participació ciutadana i l'associacionisme. Trobarem en els primers temes qüestions pròpies de la gestió diària d'una associació formal. En aquest cas, la guia no està referida únicament a les pròpies entitats socials ja constituïdes, sinó que la seua redacció pretén convidar a noves persones interessades a introduir-se en el món de la societat civil organitzada. D'altra banda, es descriuen temàtiques de caràcter metodològic que puguen promoure noves maneres de vehicular la participació ciutadana sempre dirigides a generar aprenentatges col·lectius a través de la sistematització d'experiències. Les persones que ja formen part d'associacions o aquelles que es vegen convidades a formar-ne a través d'aquesta guia, s'espera que l'entenguen com a una font més de coneixement per a millorar la seua activitat o dirigir-se a ella. Finalment, es trobaran també temàtiques de gran importància més sociològica que pretenen promoure la reflexió col·lectiva sobre quina participació ciutadana i quin associacionisme produeix valor i transformació social

Anotacions per a la seua lectura:

Múltiples i molt profitoses són les guies que existeixen a l'Estat espanyol sobre participació ciutadana i associacionisme. Per això, al llarg del document s'aniran esmentant algunes d'elles amb la finalitat que se'n pugui aprofundir i enriquir la perspectiva d'aquesta. En concret, aquesta Guia per la naturalesa de les seues temàtiques no es pretén exhaustiva ni definitiva. Cada unitat temàtica desplega els elements bàsics per a la seua comprensió, no obstant això, els fenòmens socials que la vertebraven són tan complexos i dinàmics que, convé sempre consultar noves fonts d'informació per a enriquir la seua lectura. Així mateix, s'espera que la lectura del present document no resulte difícil, a pesar que el llenguatge utilitzat siga, en alguns moments, especialment tècnic en termes legals i administratius. Per a facilitar la seua comprensió, al llarg del text es referenciaran aquelles paraules d'aparença difícil.

ABANS DE COMENÇAR REFLEXIONEM JUNTES!

Què és i quin paper juga en la societat una associació sense ànim de lucre?

Que les persones som éssers socials i dependents de cures d'altres persones, especialment en les primeres i últimes etapes de la vida, no és una idea nova, però és primordial reconèixer-la. Aquest fet implica que visquem en un anar i vindre continu de col·lectius i comunitats amb els quals, a través de relacions socials no econòmiques, compartim interessos, accions, sentiments o necessitats comunes. D'aquesta manera, l'acció associativa és una cosa intrínseca a la pròpia vida i una associació no és més, però tampoc menys que, la formalització jurídica d'aquest acte voluntari. L'àmbit legal reconeix una associació sense ànim de lucre com a agrupació lliure, solidària i compromesa amb l'estructura democràtica de la qual participa, promovent millores en el seu entorn pròxim.

Des del marc de la democràcia liberal, la societat civil organitzada exerceix un paper primordial en la pertinència i eficàcia de les polítiques públiques. No obstant això, des de la democràcia participativa, cap a la qual la Generalitat Valenciana camina des de 2015, la societat civil organitzada es vol reconèixer com a agent estratègic de canvi

social. Al llarg dels últims anys, la Comunitat Valenciana ha assistit a una proliferació d'iniciatives ciutadanes que estan promovent solucions innovadores a grans problemes socials. L'aposta de l'Administració Pública ha de transitar per la facilitació d'aquests col·lectius, formals o no, secundant tècnica i econòmicament l'escalat d'aquests

Per què formar una associació?

És important que abans d'endinsar-se en el camí associatiu es promoga una reflexió conscient entre les persones integrants sobre el que suposa dur a terme un projecte o idea concreta. Cal preguntar-se si l'associació formal és la millor opció per a vehicular eixos interessos i, si és així, qüestionar-se de quina manera es realitzaran les activitats, amb quins mitjans i quina forma organitzativa serà la millor per a poder desenvolupar-les.

La governança interna d'una associació, com es veurà en línies posteriors, ha de reflectir els principis i valors d'aquesta. Entenent que ens dirigim cap a una democràcia participativa, és de fonamental importància que tant els mecanismes interns com les accions externes es basen en principis de sostenibilitat, igualtat i justícia social.

En aquest cas, la Guia de Participació i Associacionismes de la Generalitat Valenciana pot ajudar a generar unes certes dinàmiques útils en la vida de la vostra associació. L'últim fi de la Direcció General de Participació ciutadana no és un altre que secundar des de diferents instruments públics la construcció d'una ciutadania activa i empàtica sobre el seu entorn.

1. MARC LEGAL DE LA VIDA DE UNA ASSOCIACIÓ I EL SEU ENFOCAMENT PRÀCTIC

1.1. Com crear i formalitzar una associació en la Comunitat Valenciana?

1.1.1 Primer pas: Constituir una associació

Havent reflexionat i posat en comú les línies d'acció de l'associació amb les persones interessades, es pot prosseguir amb els aspectes més formals de la seua creació. Per a constituir-la és necessària la redacció d'una Acta Fundacional que haurà de ser signada per les persones fundadores considerades persones físiques¹ o, en cas de ser una persona jurídica², haurà d'estar signada pel seu legal representant. Aquest document ha de tindre un contingut mínim de:

- a. Data i lloc en què s'ha adoptat l'acord de constitució.
- b. Identitat de les persones promotores de l'associació (noms i cognoms, DNI, nacionalitat i domicilis). En cas de ser persones jurídiques, caldria esmentar la seua raó o denominació social i número d'identificació fiscal.

¹ Quan l'Administració Pública parla de persones jurídiques fa referència a tota persona humana que posseeix obligacions i drets.

² Quan l'Administració Pública parla de persones jurídiques fa referència a l'entitat creada per un grup de persones físiques perquè siga la col·lectivitat la responsable de les obligacions i drets sense eximir dels propis individuals.

- c. Una declaració de voluntat de les persones promotores (almenys tres persones físiques o jurídiques majors d'edat³) de constituir l'associació amb el seu respectiu nom i els pactes que s'hagen establert.
- d. Estatuts de l'associació.
- e. Designació dels qui exercisquen inicialment l'òrgan de representació previst estatutàriament.

Què són els Estatuts?

Els Estatuts són el document que plasma l'acord vinculant entre les persones constituents de l'associació. Aquest ha de contemplar almenys uns certs aspectes com: objectius, formes de govern, drets i obligacions de les persones associades, així com de les normes de funcionament de l'associació. Els estatuts poden ser modificat sempre que resulte necessari per acord de la Assemblea General en els supòsits i amb el procediment que s'establisca en ells o, en defecte d'això, en la normativa⁴.

Així mateix, aquest document haurà d'integrar-se en l'acta fundacional i estar signat per qui s'indique en els propis Estatuts o, en defecte d'això, per totes les persones associades fundadores o bé per qui ostente la presidència o la secretaria de l'associació.

A banda que les persones associades puguen establir en aquest document els continguts que desitgen, els exposats en la llista següent són de caràcter obligatori:

- a. Denominació⁵ (ha de coincidir amb enunciativa en l'acta fundacional).
- b. Domicili i àmbit territorial d'actuació.
- c. Duració o indicació que es constitueix per temps indefinit.
- d. Fins i activitats, descrits de manera precisa.
- e. Règim de persones associades.

³ En el cas de les associacions juvenils, l'acte de constitució ha de realitzar-se per persones majors d'edat o menors d'edat emancipades. No obstant això, les persones associades podran ser majors de 14 anys i menors de 30 anys.

⁴ Consulte l'article 49 de la Llei 14/2008 d'Associacions de la Comunitat Valenciana per a saber com procedir en cas de no estar contemplat pels seus Estatuts.

⁵ Segons la Llei orgànica 1/2002, de 22 de març, reguladora del Dret d'Associació, aquesta no podrà incloure terme o expressió que induisca a error o confusió sobre la seua pròpia identitat ni similar a propis de persones jurídiques diferents. Tampoc podrà coincidir, o assemblar-se de manera que puga crear confusió, amb cap altra prèviament inscrita en el registre, ni amb qualsevol altra persona física o jurídica, ni amb entitats preexistents, ni amb persones físiques sense el consentiment exprés. El Ministeri de l'Interior recomana que "en la denominació figure la paraula «associació», «federació», «confederació» o «unió» i que la resta de termes siguen al·lusius als fins o activitats propis de l'entitat" (2017, 34). Consulta l'enllaç de l'apartat "Notes pràctiques" d'aquest punt per a informar-se dels noms de les associacions ja incrites.

- f. Criteris de funcionament democràtic de l'associació (òrgans de govern i representació).
- g. Règim d'administració, comptabilitat i documentació, i la data del tancament de l'exercici associatiu.
- h. Patrimoni inicial i recursos econòmics.
- i. Causes de dissolució i destinació del patrimoni en tal supòsit, que no podrà desvirtuar el caràcter no lucratiu de l'entitat.

*Què hem de saber per a una redacció conscient dels Estatuts?*⁶

En primer lloc, la diferència entre fins i activitats. S'ha de tindre en compte que els fins i/o objectius d'una associació han de ser de caràcter més ampli i general que aquells elements designats per les activitats⁷.

Vegem un exemple:

Fi: Conscienciar a la població valenciana sobre l'economia social i solidària.

Activitat: Realització d'activitats de divulgació científica i culturals.

En segon lloc, quan es parla de règim de persones associades es fa referència a tots els aspectes relacionats amb les classes de persones associades, drets i obligacions, requisits d'admissió i separació, i sancions d'aquestes. Tots els elements enunciats seran consensuats en la manera i forma que es vulga tenint en compte els mínims establerts per la normativa vigent⁸. Com es deia al principi del document, les associacions són una expressió del col·lectivisme pel que, les seues normes hagueren de reflectir la voluntat de compartir interessos des del respecte comú.

D'aquesta manera, totes les persones associades, siguen fundadores o de nombre⁹, tenen dret a almenys:

- a. Participar en les Assemblees amb veu i vot (directe o delegat).
- b. Ser electors i elegibles per als càrrecs directius.

⁶ És convenient que l'associació, a més dels Estatuts, elabore un reglament de règim intern, com a norma que completa i els desenvolupa. Cal tindre en compte que tots dos textos no es poden contradir i és el reglament de règim intern el que s'ha d'adaptar, mai al revés.

⁷ En l'Annex 2 de la Guia d'Associacions del Ministeri de l'Interior (2017) es pot consultar un llistat detallat dels tipus d'activitat que poden contemplar-se en el marc d'una associació.

⁸ Llei 14/2008, de 18 de novembre, d'Associacions de la Comunitat Valenciana.

⁹ Aquelles que s'adhereixen a l'associació una vegada constituïda.

- c. Rebre informació sobre els acords adoptats pels òrgans de l'Associació.

Una manera **d'enfortir les associacions és ampliar la base social de les mateixes a través de persones voluntàries i personal tècnic**. Malgrat no disposar de drets polítics, poden col·laborar en el desenvolupament de les activitats i participar en els espais de diàleg enriquint la reflexió interna.

Per un altra banda, a semblança del que ocorre en el nostre sistema de govern democràtic on la ciutadania és titular de drets i deures a raó d'un contracte social plasmat en la legislació, les associacions han de contemplar formes de responsabilitat i obligacions mitjançant la previsió de situacions que puguin suposar una infracció. La regulació d'aquests actes i la imposició de sancions a les persones associades sempre hauran d'incorporar un procediment disciplinari¹⁰ comunicat per l'òrgan competent designat pels Estatuts.

En tercer lloc, els criteris de funcionament democràtic són l'element principal de tota associació. El disseny de l'estructura interna de l'entitat determinarà l'horitzontalitat de la mateixa i possibilitarà que es vehiculen els interessos i necessitats de les persones associades. Així, tota associació ha de comptar amb dos espais mínims de diàleg i participació per a ser constituïdes:

1. **Assemblea General**, com a òrgan sobirà està compost per totes les persones associades. Quedarà constituïda en primera convocatòria (amb assistència d'almenys un terç de les persones associades, si en els Estatuts no es contempla) designant, en comú, a les persones que ostentaran els càrrecs de representació i las comissions de treball que siguen necessàries per al bon funcionament de l'associació. Una vegada creat l'òrgan de representació, serà l'encarregat d'establir la periodicitat de l'Assemblea.

Més enllà de les seues funcions estrictament normatives, **la finalitat de l'Assemblea és la de generar una reflexió col·lectiva**. Almenys una vegada a l'any, on totes les persones associades han de tindre la possibilitat de compartir i conèixer els aspectes tècnics i financers de les accions realitzades fins al moment i plantejar en comú quines seran les estratègies futures.

2. **Òrgan de representació** o Junta Directiva, composta per aquelles persones que es designen en els Estatuts (mínim tres persones amb un màxim de cinc anys de duració del càrrec que ha d'estar lliure de retribució). Aquest espai és el responsable d'executar les decisions de l'Assemblea i rendir comptes del seu treball a la mateixa a través de documentació tècnica (actes, estudis, etc.) o fiscals (pressupost, balanç econòmic, etc.).

¹⁰ Sempre garantint els drets de les persones associades a les quals s'instrueix el procediment a ser informades de l'acusació i a formular al·legacions enfront d'aquesta. Per a aprofundir, consulte l'article 26 de la Llei 14/2008 d'Associacions de la Comunitat Valenciana.

Cal tindre en compte:

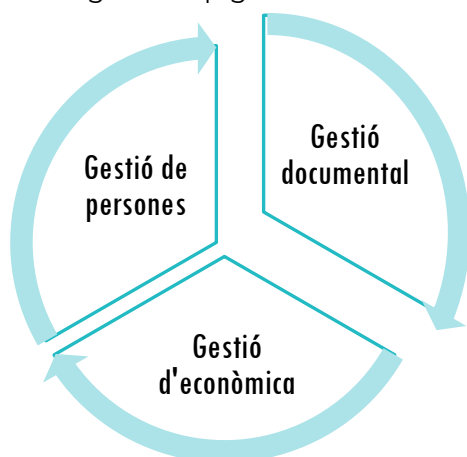
La Junta Directiva sempre ha d'actuar en interés de l'associació i ha de tindre un cert coneixement sobre la legislació fiscal, laboral, de transparència, entre altres.

La naturalesa democràtica de les associacions implica que qualsevol persona associada pot ser elegida com a càrrec de la Junta i que el sistema de vot siga ponderat. En els Estatuts s'han d'assegurar els drets de les persones associades respecte a la seua promoció com a candidats/as, ja siga contemplant la delegació del vot o la transparència del llistat actualitzat d'associats/as.

Una anotació important!

Les eleccions i cessaments dels membres de l'òrgan de representació han d'inscriure's en el Registre d'Associacions de la Comunitat Valenciana únicament als efectes de publicitat (art. 44.4 de la Llei 14/2008).

En quart i últim lloc es troba el **règim d'administració**. En essència d'aquest aspecte contempla tot el que comporta la governança d'una associació, des de la redacció mateixa dels Estatuts que ja s'està descrivint fins a les formes de gestió tècnica. A continuació, es detalla el referit a la gestió documental i es tracen les principals idees a tindre en compte respecte a la gestió de persones i econòmica. La seua complexa naturalesa demanda que aquesta guia els desglosse de forma més detallada en els següents epígrafs¹¹.

D'aquesta manera, quant a la **gestió documental** és important conèixer que totes les associacions tenen l'obligació de sistematitzar i compartir la documentació que es genere amb les persones associades seguint el principi de Transparència i Dret a la Informació¹² però sense incórrer en la Protecció de dades¹³. Per a això haurà de registrar-se:

¹¹ Consulte els epígrafs 1.2 sobre gestió de recursos humans i 1.3 sobre gestió econòmica i fiscal d'aquesta guia.

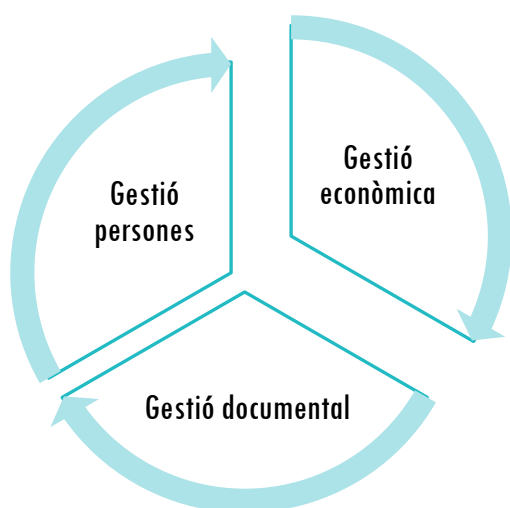
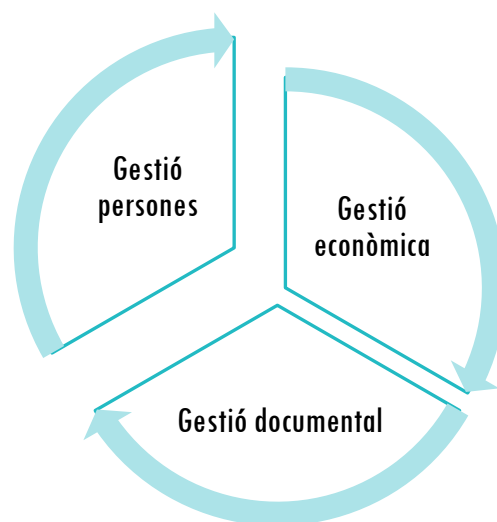
¹² Per a aprofundir sobre aquests aspectes, consulte la Llei 2/2015, de 2 d'abril, de Transparència, Bon Govern i Participació Ciutadana de la Comunitat Valenciana.

¹³ Per a aprofundir sobre aquests aspectes, consulte la Llei orgànica 3/2018, de 5 de desembre, de Protecció de dades persones i garantia dels drets digitals.

- a. Llibre o les actes¹⁴ signades de les reunions dels seus òrgans de govern i representació.
- b. Llistat actualitzat de persones associades i voluntàries (si és el cas).

En relació amb la **gestió de persones**, línies a dalt es reconeixia la importància d'ampliar la base social de les associacions a través del voluntariat.

D'aquesta manera, els Estatuts de l'associació han de preveure mecanismes per a garantir la col·laboració i formació activa d'aquesta figura en les activitats. D'altra banda, per a desenvolupar les activitats l'associació pot contractar persones externes a l'entitat. En aquest cas, caldria formalitzar una relació laboral (treballador/a) o mercantil (professional) depenent del servei o treball que s'externalitze.

Respecte a la **gestió de l'activitat econòmica** la normativa estableix que les associacions han de tindre almenys:

- a. Inventari de béns.
- b. Comptabilitat on es reflectisca la situació financera de l'entitat anualment considerant les aportacions rebudes en relació amb les activitats realitzades.

Les associacions, encara que de naturalesa no lucrativa, han d'estar al corrent de les obligacions tributàries i fiscals donada la seua personalitat jurídica.

¹⁴ Les actes són el document en el qual es registren els temes que s'han tractat en cada reunió dels òrgans de participació de l'associació i els respectius acords o desacords manifestats. Per a la seua bona redacció es pot consultar els models adjunts en la pàgina d'inscripció al Registre d'Associacions de la CV que trobaràs a l'apartat "Per a iniciar tràmits" d'aquest punt.

1.1.2 Segon pas: Formalitzar l'associació

Una vegada entesa la importància que ha de tindre contingut dels Estatuts i la seua redacció conscient com a màxima expressió de la governança d'una associació, la normativa estableix formalitzar la seua constitució a mers efectes de publicitat. Si bé aquest pas no és de caràcter obligatori, la inscripció en el Registre d'Associacions de la Comunitat Valenciana suposa una garantia tant per a terceres persones com les mateixes persones associades.

La naturalesa diversa de les associacions fa que aquest no siga l'únic registre en el qual es puga inscriure una associació, és important entendre que la inscripció en el Registre de la CV no "substitueix a les que hagueren de fer-se, també, en altres registres o censos quan així ho impose la legislació sectorial" (art. 59 de la Llei 8/2002).

Diversos exemples són:

- a. Les associacions (federacions, confederacions i unions d'associacions) que amplien el seu àmbit territorial d'actuació i aquest supere el de la Comunitat Valenciana hauran de presentar-se en el Registre Nacional d'Associacions en el termini d'un mes comptat des de l'adopció del respectiu acord de modificació d'estatuts (Ministeri de l'Interior, 2017).
- b. Les associacions que volgueren declarar-se 'entitat d'utilitat pública' haurien d'iniciar un altre tipus de tràmits una vegada registrada per a obtenir tal declaració per l'òrgan competent autonòmic o estatal.
- c. Aquelles associacions l'activitat sectorial de les quals estiga reconeguda per altres Conselleries, hauran d'iniciar els tràmits pertinents en cadascun dels registres específics (AMPAS, ONGD, Entitats de Voluntariat, Associacions d'alumnat universitaris).
- d. Moltes entitats locals tenen els seus propis registres municipals d'associacions, per la qual cosa és important informar-se sobre els seus requisits en cas que coincidira l'àmbit territorial d'acció.

Amb tot això, per a realitzar la inscripció¹⁵ en el Registre d'Associacions qualsevol persona promotora podrà començar el tràmit aportant per duplicat la següent informació:

- a. Instància de sol·licitud.
- b. Acta fundacional.
- c. Fotocòpia de documents d'identitat del as persones promotores.

¹⁵ El tràmit d'inscripció pot realitzar-se de manera telemàtica, consulte l'enllaç del apartat "Per a iniciar els tràmits" d'aquest punt.

- d. Estatuts¹⁶ signats per qui indiquen els propis estatuts o, en defecte d'això, per totes les persones associades fundadores o per qui ostente la presidència o la secretaria de l'associació.
- e. Document signat per totes les persones que ostenten càrrec l'òrgan de representació o Junta Directiva establint una la relació entre nom i càrrec.

Tràmit complementari:

Part de la vida d'una associació passa per realitzar activitats econòmiques que necessiten d'un NIF (Número d'Identificació Fiscal) per a fer-les efectives. Aquest document haurà de demandar-se al Ministeri d'Hisenda a través del Model 036.

Al llarg de la vida d'una associació hi ha diversos moments en els quals l'entitat haurà de notificar¹⁷ al registre modificacions del seu sistema d'organització i funcionament, a continuació, enunciem aquells que són objecte necessari de coneixement per part de l'Administració Pública de la Comunitat Valenciana:

- a. Modificació d'Estatuts¹⁸.
- b. Modificació o Renovació de l'Òrgan de Representació o Junta Directiva¹⁹.
- c. Modificació d'obertura, trasllat o clausura de delegacions o establiment.
- d. Dissolució i liquidació.

1.2 Gestió de recursos humans i voluntariat

S'apuntava que de la importància d'ampliar la base social de l'associació més enllà de les persones associades. Aquest apartat desenvolupa les formes relacionals²⁰ que es poden donar en una entitat social: personal tècnic, professionals externs, estudiants en pràctiques formatives i personal voluntari.

¹⁶ En cas de ser un AMPA, haurà d'aportar tres còpies del document.

¹⁷ Totes les modificacions que s'enuncien tenen com a termini de notificació a l'Administració Pública autonòmica d'un mes una vegada acordat el canvi per l'Assemblea General de l'associació.

¹⁸ El tràmit de modificació de estatuts pot realitzar-se de manera telemàtica, consulte l'enllaç de l'apartat "Per a iniciar els tràmits" d'aquest punt.

¹⁹ El tràmit de modificació o Renovació de l'Òrgan de representació pot realitzar-se de manera telemàtica, consulte l'enllaç de l'apartat "Per a iniciar els tràmits" d'aquest punt.

²⁰ Per a aprofundir sobre les obligacions fiscals de l'associació respecte a la contractació del personal tècnic i professional, consulta el epígraf 1.3 de la Guia.

1.2.1 Personal tècnic

Aquesta categoria la componen totes les persones que tenen una relació laboral amb l'associació, això és²¹, una relació dependent, voluntària, per compte d'altre i remunerada entre una persona i una organització (amb independència de la naturalesa jurídica).

Una anotació important!

“Els membres dels òrgans de representació podran percebre de l'entitat retribucions per la prestació de serveis, inclosos els prestats en el marc d'una relació de caràcter laboral, sempre que es complisquen les condicions previstes en els estatuts o en les normes per les quals es regeix l'entitat, si bé no podran participar en els resultats econòmics de l'entitat, ni per si mateixes, ni a través de persona o entitat interposada” (art. 10.3, Llei 14/2008).

Les associacions han de tindre en compte que, a l'hora de contractar personal, és important acordar uns certs aspectes del funcionament de l'entitat. Malgrat no ser objecte de la Guia, descriurem breument tres elements bàsics en la planificació dels recursos humans:

1. **Identificació de les tasques:** és important que, a través de l'elaboració d'un pla de treball, s'identifiquen aquelles tasques que, per falta de temps o capacitat, no es puguem assumir per cap de les persones associades.
2. **Càlcul d'inversió econòmica:** una vegada s'hagen definit les tasques cal discernir si efectivament els recursos econòmics dels quals disposa l'associació poden cobrir una contractació.
3. **Definició dels perfils:** en aquest cas s'aconsella que es tinguen en compte no únicament coneixements i capacitats de la persona, sinó que aquesta compartisca els valors i la perspectiva de l'associació per al millor desenvolupament de les seues funcions.
4. **Equilibri de les càrregues de treball:** Tenint en compte que, com a entitat social es persegueixen valors alineats amb la dignitat i el benestar social, la contractació ha d'assegurar el treball digne²² i la conciliació (si és el cas).

²¹ Per a aprofundir, consulta l'enllaç a l'Estatut dels Treballadors del apartat “Per a aprofundir” d'aquest mateix punt.

²² Per a aprofundir, consulta l'enllaç del Pla director per un treball digne del Ministeri de Treball de l'apartat “Per a aprofundir” d'aquest mateix punt.

1.2.2 Professionals externs

Concerneix a totes aquelles persones que mantenen una relació mercantil amb l'associació. En molts casos les entitats socials desenvolupen accions puntuals que no es contemplen en les funcions del personal contractat pel que, s'ha de generar relacions de prestacions de serveis mitjançant compromisos de col·laboració.

En aquest sentit, a continuació, s'ofereix un llistat de requisits que poden ajudar al fet que la contractació siga lo més pertinent possible per al desenvolupament de la tasca que es vol externalitzar:

- a. **Objecte:** caldrà definir què consisteix l'acció per la qual es necessita al personal professional. Una breu introducció a l'associació sempre ajuda a l'hora de contextualitzar la tasca en concret.
- b. **Objectius:** si es vol que aquesta acció complisca uns fins determinats, és important definir-los perquè el servei prestat se cenyisca a les voluntats de l'entitat.
- c. **Pla de treball:** en cas que la tasca es realitze juntament amb les persones associades, serà fonamental adjuntar les activitats que ja han sigut dissenyades per a aportar més informació.
- d. **Productes a entregar:** de manera provisional, també es pot adjuntar una relació de documents o productes que es volen imprescindibles en la realització de la tasca externalitzada.
- e. **Recursos econòmics:** una oferta que es pretenga transparent ha de contenir les quantitats que seran invertides per a contractar el servei.
- f. **Cronograma:** a l'hora de contractar el servei és interessant que la pròpia associació prèviament acorde la temporalitat del mateix i el deixe reflectit en l'oferta.

1.2.3 Estudiants en pràctiques

Les associacions són un espai on poder adquirir múltiples aprenentatges. La capacitat crítica i el compromís social amb l'entorn més pròxim són dos dels principals aspectes que s'haurien de potenciar en elles. Per tant, no és d'estranyar, que l'entitat social siga demandada com a lloc on completar capacitats formatives. Perquè l'associació puga albergar a estudiants o a persones recentment graduades es poden elaborar dos tipus de contractes formatius:

- a. **Els contractes en pràctiques laborals²³.** Aquesta modalitat contractual és la

²³ Recollit en l'article 11 de l'Estatut dels Treballadors.

més utilitzada²⁴ per a dotar de la seua primera experiència laboral a les persones que acaben d'obtenir una titulació. La duració d'aquests contractes no podrà ser inferior als 6 mesos ni superar els dos anys i l'estudiantat haurà de reunir els següents requisits:

- Tindre un títol universitari, de formació professional o de grau mitjà o superior, un certificat de professionalitat o estudis equivalents.
- Que no hagen passat més de 5 anys des de la seua obtenció.
- No haver treballat amb contracte de pràctiques durant més de 2 anys.

- b. **Els contractes formatius no laborals.** Les pràctiques no laborals són aquelles que complementen la formació de l'estudiantat. Atés que no són funcions remunerades, no estan contemplats com una relació laboral i tenen un règim intern.

Cal tindre en compte:

Les persones que realitzen pràctiques formatives no laborals en l'associació estaran cobertes per l'assegurança de responsabilitat civil de l'entitat.

Per a assegurar una experiència enriquidora en tots dos casos, els contractes poden contemplar **plans de formació**²⁵ on l'associació definisca quines capacitats es desenvoluparan en el període de temps determinat i a través de quines tasques.

1.2.4 Personal voluntari

Es deia que les persones voluntàries²⁶ són aquelles que, volent col·laborar amb l'associació de manera solidària i altruista, participen en les accions de caràcter social que desenvolupa l'entitat. Malgrat no disposar de capacitat decisòria en els òrgans de govern, és primordial que l'associació facilite espais deliberatius en els quals les persones voluntàries puguin participar i compartir els seus aprenentatges al costat de les persones associades. De fet, realitzar autodiagnòstics, com es veurà d'ara en avant, de mà de la base social sempre assegurarà l'enfortiment de l'associació i l'ajudarà a evolucionar.

²⁴ Entre les modalitats de contractes formatius laborals també es troben els contractes de Formació i Aprenentatge que afavoreixen la inserció laboral de persones que no posseeixen estudis certificats de tècnic. Finalitzat el període dels contractes formatius, que poden anar de 6 mesos a 3 anys, el jove comptarà amb l'experiència del lloc exercit i un Certificat de Professionalitat emés pel SEPE. Per a aprofundir, consulta l'enllaç a la Llei 43/2006 de l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

²⁵ A en l'epígraf 1.2 de voluntariat es descriuen alguns elements que ha de tindre un del pla de formació que poden ser extrapolables al de l'estudiantat.

²⁶ Segons la normativa estatal (Llei 45/2015) les persones menors d'edat també poden ser persones voluntàries si compleixen els següents requisits: majors de 16 i menors de 18 anys hauran de comptar el consentiment de les seues persones tutores i les menors de 16 anys i majors de 12 anys, podran dur a terme activitats de voluntariat si, a més de comptar amb l'autorització expressa de les seues persones tutores, aquelles no perjudiquen el seu desenvolupament i formació integral.

Cal tindre en compte:

Aquelles associacions que vulguen ampliar la seua base social a través de persones voluntàries prèviament hauran de:

- Contemplar en els seus **Estatuts** les condicions d'admissió i pèrdua de la condició de persona voluntària, els seus drets i deures i els principis que han de regir les relacions entre l'entitat i les seues persones voluntàries, així com els mecanismes de participació en la seua entitat.
- Una vegada s'hagen consensuat aquests aspectes per part de les persones associades, es podrà continuar amb la inscripció de l'entitat social en el **Registre d'entitats de Voluntariat de la Comunitat Valenciana**.

Realitzats aquests dos passos previs, destacarem aquells elements que segons la normativa vigent²⁷, les associacions han de promoure i assegurar en relació amb les persones voluntàries:

- a. Articular els mecanismes necessaris per a garantir la **informació, participació i col·laboració** de la persona voluntària, tant en l'entitat com en els programes que aquesta desenvolupe.
- b. Proporcionar la **formació** necessària a la persona voluntària per al correcte desenvolupament dels programes.
- c. Portar un **registre** d'altres i baixes del personal voluntari.
- d. Subscriure una **pòlissa d'assegurances** que garantisca a la persona voluntària la cobertura pels danys i perjudicis que puguen ocasionar-se a la pròpia persona voluntària i els que es produïsquen a tercers en l'exercici de la seua activitat, amb les característiques i pels capitals que es determinen reglamentàriament.
- e. Expedir el **certificat** de persona voluntària que acredite els serveis prestats en l'entitat.

²⁷ Per a aprofundir, consulte l'enllaç a la Llei 4/2001 sobre del Voluntariat de la Comunitat Valenciana de l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

Pla de Formació²⁸

Sembla interessant incidir en aquells elements que poden ajudar a elaborar un pla de formació pertinent. Abans, és necessari apuntar que la relació de les persones voluntàries i l'associació no ha de ser concebuda com una complementarietat de recursos humans en aquells moments en els quals les persones associades no poden abastar totes les accions. Contràriament a aquesta idea, el **voluntariat és una forma d'aprenentatge sobre com incidir en l'entorn i promoure el benestar social a través d'accions lliures i altruistes**.

És important que l'associació no perda de vista que aquest és la fi que persegueixen les persones voluntàries i associades pel que la relació entre elles ha de ser significativa, transformativa i de continuïtat.

En aquest sentit, "en cap cas podran realitzar-se activitats de voluntariat en aquells llocs reservats a personal remunerat. Les persones que desenvolupen funcions en una organització com a professionals o tinguen una relació laboral, [...] no podran realitzar activitats de voluntariat relacionades amb l'objecte de la seua relació laboral o servei remunerat en l'entitat" (art. 8, Llei 4/2001).

Reconegudes aquestes idees, un pla de formació varia en funció dels valors i objectius de cada associació, no obstant això, a continuació, s'enuncien uns certs elements que poden guiar la seua redacció:

1. **Definir el Pla de formació.** L'associació haurà d'identificar aquelles àrees estratègiques en les quals participaran les persones voluntàries de manera que es plantegen objectius que s'hagen de perseguir en la formació d'aquestes. Delimitar i definir les activitats prioritàries és una manera de generar reflexions sobre el funcionament i la direcció de la pròpia associació.
2. **Fer operatiu el Pla.** A través de l'elaboració d'un cronograma on reflectir les accions futures en les quals participarà el personal voluntari s'enforteix la concepció de mantenir una relació contínua i enriquidora entre l'associació i el voluntariat.

²⁸ En aquest cas, la llei autonòmica no limita l'obligació de la formació únicament a les associacions. L'article 18.5 estableix que la Generalitat Valenciana té la competència de: "proporcionar la formació i informació necessària perquè les entitats de voluntariat puguin desenvolupar la seua activitat, arbitrants els mecanismes necessaris per a reconèixer les formacions específiques que pogueren requerir les entitats que desenvolupen programes de voluntariat, a fi que les seues persones voluntàries puguin desenvolupar les seues comeses.

3. **Seguiment.** Sempre és interessant que l'associació genere aprenentatges sobre el desenvolupament del seus persones associades i dels seus voluntaris. Obtenir informació sobre el seu procés d'aprenentatge és imprescindible perquè l'associació continue amb els seus objectius. Concretament, el pla de formació de voluntariat ha de assegurar que les voluntàries puguem promoure coneixement col·lectiu a través de la seua participació en tasques de seguiment.
4. **Avaluació.** L'associació ha d'assegurar que la formació contemple la promoció de capacitat reflexiva i crítica encaminades a generar aprenentatges sobre les accions desenvolupades i els objectius aconseguits.

Finalment, la formació ha de ser entesa com un procés dialèctic en el qual tant l'associació com les persones voluntàries aporten coneixements enfortint la visió de la realitat social en la qual es vol incidir.

Àmbits d'actuació

D'altra banda, la normativa estatal considera que les principals àrees on el voluntariat és requerit són les descrites a continuació. No obstant això, podran ampliar-se sempre que l'associació ho considere.

- a. **Voluntariat social**, es considera aquell que desenvolupa intervencions socials enfront de situacions de vulneració, privació o falta de drets o oportunitats per a aconseguir una millor qualitat de vida i una major cohesió i justícia social.
- b. **Voluntariat internacional de cooperació al desenvolupament**, vinculat tant a l'educació per al desenvolupament i la ciutadania global, la promoció de processos de desenvolupament humà sostenible i intervencions d'acció humanitària i solidaritat internacional.
- c. **Voluntariat ambiental**, persegueix la transició energètica, la lluita contra el canvi climàtic, la sobirania alimentària, l'agroecologia i totes aquelles temàtiques relacionades. Per a això es realitzen accions de protecció i recuperació, formació i sensibilització.
- d. **Voluntariat cultural**, promou i defensa el dret d'accés a la cultura i, en particular, la inclusió cultural de totes les persones, la promoció i protecció de la identitat cultural, del patrimoni cultural i la participació en la vida cultural de la comunitat.
- e. **Voluntariat esportiu**, que contribueix a la cohesió ciutadana i social, sumant els valors propis del voluntariat amb aquells altres inherents a l'esport, apostant decididament per fomentar la dimensió comunitària en el desenvolupament de la pràctica esportiva en qualsevol de les seues manifestacions.

- f. **Voluntari educatiu**, com a acció solidària planificada promou al costat de la comunitat educativa activitats de sensibilització i formació basades en els principis i valors del voluntariat a través del desenvolupament, entre altres, de programes d'aprenentatge-servei.
- g. **Voluntariat soci-sanitari**, combina la promoció de la salut i la prevenció de la malaltia amb l'assistència sanitària, la social orientada a la reinserció i l'educativa mitjançant una intervenció integral i especialitzada en els aspectes físic, psicològic i social dirigida al conjunt de la societat o als col·lectius en situació de vulnerabilitat, compartint experiències entre persones afectades oferint suports o orientacions a les famílies i a l'entorn més pròxim i millorant les condicions de vida.
- h. **Voluntariat d'oci i temps lliure**, que forma i sensibilitza en els principis i valors de l'acció voluntària mitjançant el desenvolupament d'activitats en l'àmbit de l'educació no formal, que fomenten el desenvolupament, creixement personal i grupal de manera integral.
- i. **Voluntariat comunitari**, afavoreix la millora de la comunitat, i promou la participació amb major poder de decisió i iniciativa per a resoldre els problemes i exigir major qualitat de vida en la esfera pública.
- j. **Voluntariat en la gestió de les emergències de protecció civil**, que participa en activitats de prevenció, auxili, rescat, salvament i rehabilitació de serveis essencials, en els termes que establisquen les normes aplicables.

1.3 Gestió econòmica i tributària

Com es deia línies a dalt, la gestió dels recursos humans i el voluntariat al costat de la gestió econòmica i tributària són matèries que havien d'estar degudament explicades per la seua complexitat. De tal forma, en el següent epígraf es repassen les principals qüestions en relació amb l'activitat econòmica.

1.3.1 Obligacions comptables

Segons la normativa vigent, es deia que les associacions estaven obligades a portar un inventari de béns i una comptabilitat que permetia obtindre la imatge fidel del patrimoni, de la situació financera de l'entitat i les activitats econòmiques realitzades²⁹.

²⁹ Si l'associació no supera els 100.000 euros anuals no és obligatori utilitzar el Pla General Comptable que l'estat va aprovar en El Reial decret 1514/2007, de 16 de novembre, per a establir criteris de comuns entorn a la comptabilitat. Si l'associació superara la quantitat però no fora ni ONGD, Fundació o declarada d'Utilitat Pública semblara aconsellable que organitzara la seua informació comptable segons el Pla General, no obstant això no és de caràcter obligatori.

Pressupost i balanç econòmic

A pesar que l'associació siga sense ànim de lucre, per a desplegar la seua comesa social pot realitzar activitats econòmiques³⁰ pel que, cal adquirir capacitats per a gestionar aqueixos recursos. La persona que s'encarregue de la tresoreria serà la responsable de portar una comptabilitat actualitzada amb suport de la junta i d'aquelles persones que designe la pròpia associació.

És primordial que l'entitat elabore un **pressupost anual** on queden reflectits els càlculs que, de manera estimada, es pensen necessaris per a fer front a les despeses de funcionament i activitats de l'exercici.

Las principals partides d'un pressupost són les següents:

- a. **Ingressos.** Normalment les associacions compten amb les següents fonts: quotes d'associats, subvencions, convenis amb institucions, donacions i ingressos financers.
- b. **Despeses.** Fonamentalment activitats, manteniment del local, despeses administratius i dels recursos humans.

En tots dos casos, és aconsellable que s'identifiquen les quanties reportades³¹ i previstes per a poder elaborar a final de l'exercici comptable un **balanç econòmic**³² fidedigne. En aquest cas, es considera que el balanç reflecteix la liquiditat de l'associació en el moment de la seua elaboració, aquest és, a final d'exercici econòmic i tindrà les mateixes partides que les establides en el pressupost.

Una anotació importante!

Per a equilibrar els ingressos i despeses de l'entitat és fonamental que, prèviament, en el **pla de treball** s'haja considerat la relació entre objectius, activitats i costos. Una bona planificació tècnica tindrà el seu reflex en la gestió econòmica.

³⁰ Es considera activitat econòmica tota acció de l'associació que incórrega en la "ordenació per compte propi dels mitjans de producció i de recursos humans o d'un de tots dos amb la finalitat d'intervindre en la producció o distribució de béns o serveis" (art. 5.1 de la Llei 27/2014).

³¹ S'entén per quantia reportada aquella que procedeix d'una transacció econòmica que s'ha registrat en el moment d'elaborar el pressupost però no el seu pagament o cobrament no s'ha efectuat encara.

³² El llibre d'actes ha de contindre com a mínim l'aprovació dels comptes de l'exercici per part de l'Assemblea General en el termini de sis mesos des de la seua finalització.

1.3.2 Obligacions fiscals³³

El tipus d'associació determina les seues obligacions fiscals³⁴. Partint d'aquesta afirmació, és primordial conèixer que las fundacions, ONGD i associacions declarades d'utilitat pública, regint-se per la Llei 49/2002, de 23 de desembre, de règim fiscal d'entitats sense ànim de lucre i dels incentius fiscals al mecenatge, tenen obligacions diferenciades a la resta. En aquesta Guia s'expliquen les obligacions fiscals d'aquelles associacions sense ànim de lucre que no entren en les anteriors categories i que es regeixen essencialment per la Llei 27/2014, de 27 de novembre, de l'Impost de societats. Per tant, en aquest epígraf cal considerar l'expressió "totes les associacions" com aquelles que no són les enunciades anteriorment.

Comunicació amb Hisenda i declaració censal

Atesa la normativa³⁵, las persones jurídiques estan obligades a comunicar-se amb Hisenda mitjançant el seu Registre Electrònic, la tramitació telemàtica és una manera d'accelerar la gestió administrativa de l'entitat. Per a això, l'associació haurà de disposar d'un [certificat digital](#) que podrà sol·licitar a la Fàbrica Nacional de Moneda i Timbre (d'ara en avant FNMT). En un període de no més de 15 dies la persona representant legal de l'associació haurà de personar-se en l'Agència Tributària³⁶ per a completar el procediment³⁷ i poder obtindre el codi necessari per a instal·lar el certificat en la pàgina web de la FNMT (vigència de 2 anys).

S'apuntava que tota associació que realitze activitat econòmica havia d'obtenir el NIF de l'associació a través del [Model 036](#)³⁸ per a identificar-se en Hisenda. Esta instància, entesa com a [Declaració Censal](#), dona d'alta i baixa les activitats econòmiques de l'associació en l'Impost [d'activitats Econòmiques](#) (d'ara en avant IAE). Per tant, cal comunicar a la institució qualsevol canvi produït³⁹ en l'associació que puga tindre implicacions a nivell fiscal (canvi de domicili o de representant legal, contractació de personal, canvi en la data de finalització d'exercici econòmic, activitats, etc.).

³³ Per a conèixer tots els terminis de declaració i pagament d'impostos per a l'any 2022, consulta al calendari fiscal de l'Agència Tributària a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

³⁴ Per a aprofundir sobre la normativa, consulta els enllaços de l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

³⁵ Llei 39/2015, de l'1 d'octubre, del Procediment Administratiu Comú de les Administracions Públiques. Per a aprofundir, consulta l'enllaç a la llei de l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix epígraf.

³⁶ Per a realitzar qualsevol tràmit, consulta l'enllaç a l'Agència Tributària de l'apartat "Començar els tràmits" d'aquest mateix punt.

³⁷ En l'Agència Tributària s'haurà de presentar un certificat del Registre d'Associacions de la CV que reconega la inscripció i representació de l'entitat, el número de sol·licitud del certificat atorgat per la Fàbrica Nacional de Moneda i Timbre junt d'una fotocòpia del DNI de la persona representant de l'entitat.

³⁸ A l'hora de sol·licitar del NIF, l'associació també pot sol·licitar l'exempció de l'Impost sobre el Valor Afegit en cas de complir els criteris per a no haver de realitzar les declaracions trimestrals i anuals de l'impost.

³⁹ El període per a la seua comunicació serà d'un mes des que es produeix el canvi.

Cal tindre en compte:

- En cas de tindre algun dubte sobre la informació que li consta a Hisenda, sempre es pot demandar un **certificat de situació censal a l'Agència Tributària**.
- Els tributs són objecte de constant canvi de normativa el que dificulta a les associacions la tasca d'exercir òptimament les seues obligacions. Trobar **l'epígraf adequat** per a l'activitat econòmica de l'entitat suposa un primer pas en la tasca de complir amb requisits fiscals.

Semblaria lògic dir que aquest tràmit és merament informatiu per a les associacions, ja que només han de pagar l'IAE aquelles entitats que superen la xifra “negoci” d'un milió d'euros nets.

Impost de Societats.

Aquest impost grava els beneficis o les rendes⁴⁰ de les activitats econòmiques de les persones jurídiques i la majoria de les associacions estan obligada a declarar l'impost estiguen exemptes o no de pagament. Les excepcions a la norma⁴¹, això és, les associacions que no han de declarar l'impost són:

- a. Aquelles que no realitzen activitats econòmiques.
- b. Aquelles els ingressos totals de les quals no superen els 75.000 euros anuals (siguen exempts o no).
- c. Aquelles les rendes de les quals no exemptes subjectes a retenció⁴² no superen els 2.000 euros anuals.
- d. Aquelles en les quals totes les seues rendes no exemptes estiguen subjectes a retenció.

⁴⁰ En el llenguatge comptable el terme renda i/o benefici es diferencia dels ingressos, sent la renda aquella quantitat de diners o benefici que resulta de la resta entre ingressos i despeses.

⁴¹ Per a aprofundir, consulta l'enllaç a la Llei 27/2014, de 27 de novembre, de l'apartat “Per a aprofundir” d'aquest mateix punt.

⁴² Les rendes subjectes a retenció són aquelles que les lleis de l'IRPF i de l'IS obliguen a qui compra el servei a fer una retenció a qui presta el servei perquè li servisca de pagament a compte dels seus impostos. Com a exemples més representatius es troben els interessos bancaris, els arrendaments o els premis superiors a 300 euros.

De tal forma, sent las activitats econòmiques les que representen les rendes més comunes no exemptes ni subjectes a retenció, les associacions normalment no sols declararan, sinó que pagaran l'impost a través dels següents models d'Hisenda:

- a. **Model 200**, declaració anual de la totalitat dels ingressos i despeses realitzades durant l'exercici econòmic en els 25 dies següents als sis mesos posteriors al tancament de l'exercici econòmic anterior. A pesar que cada associació pot determinar el tancament de l'exercici en la data que es consensue.

A continuació, es calendaritza un exemple en cas que l'entitat l'establirà en el 31 de desembre, de manera que la declaració anual s'haguera de fer:

JULIOL						
				1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	

- b. **Model 202**, pagament de forma fraccionada del saldo positiu, si és el cas, de la declaració anual de l'IS. El termini establert és en els primers 20 dies naturals⁴³ dels mesos determinats per Hisenda.

ABRIL							OCTUBRE							DESEMBRE						
				1	2	3						1	2				1	2	3	4
4	5	6	7	8	9	10	3	4	5	6	7	8	9	5	6	7	8	9	10	11
11	12	13	14	15	16	17	10	11	12	13	14	15	16	12	13	14	15	16	17	18
18	19	20	21	22	23	24	17	18	19	20	21	22	23	19	20	21	22	23	24	25
25	26	27	28	29	30		24	25	26	27	28	29	30	26	27	28	29	30	31	
							31													

En aquest sentit, en el càlcul de les rendes dels ingressos cal saber que existeixen partides exemptes de declaració i de pagament per no ser considerades beneficis d'activitat econòmica com les quotes de persones associades sense contraprestació de serveis, les subvencions i els donatius.

Una anotació important!

A pesar que la normativa considere, a priori, que les rendes de les activitats que constituïsquen el seu objecte social també estan exemptes de pagament, **la definició d'activitat econòmica limita la seua consideració com a exemptes**. Tota activitat que comporte una venda o una compra (cobrament de inscripcions o venda de productes) **es considera activitat econòmica i per tant no està exempta de pagament de l'IS**.

⁴³ L'Administració Pública utilitza diferents conceptes per a comptabilitzar terminis legals. En aquest cas quan es parla de dies naturals s fa referència al fet que es comptabilitzen tots els dies de l'any.

D'altra banda, totes aquelles donacions i donatius que reba l'entitat també hauran de ser declarats a través del [Model 182](#) perquè l'Agència Tributària estiga al corrent de les seues deduccions en l'IS.

GENER						
					1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	29	30
31						

En el cas del càlcul de les despeses, també s'estableixen conceptes deduïbles com les despeses imputats a les rendes no exemptes (derivades de les activitats econòmiques) i les despeses comunes.

En el càlcul de la base imposable de l'IS, poguera passar que l'entitat en el seu conjunt tinga beneficis d'activitats econòmiques, però la resta de despeses no deduïbles a les rendes exemptes obtingudes per mitjà de les activitats econòmiques d'un resultat negatiu, per la qual cosa l'associació no hauria de tributar cap import en concepte d'IS, encara que sí que declarar-ho.

Impost sobre el Valor Afegit

Aquest impost s'aplica a les transaccions econòmiques, això és, a la producció i distribució de béns i serveis a canvi de contraprestacions. Segons la normativa vigent⁴⁴, tota associació que realitze aquest tipus d'activitat econòmica, encara que estiga destinada a les pròpies persones associades, serà considerada com a "persona empresària" a l'efecte del Impost sobre el Valor Afegit (d'ara en avant IVA).

Recordem que l'entitat ha d'estar donada **d'alta en l'IAE** per a poder emetre factures i cobrar i deduir-se l'IVA deduïble en les seues compres.

No obstant això, com ocorria en l'impost anterior, el pagament de l'IVA també contempla [exempcions de declaració i pagament](#) per aquelles associacions que no facen en transaccions econòmiques. En aquest cas, s'ha de comunicar a l'Agència Tributària i únicament quan aquesta aprobe l'exempció, l'associació podrà de deixar de fer la declaració de l'impost. Durant el període d'espera l'entitat estarà obligada a declarar l'IVA encara que no haja realitzat cap activitat econòmica. Així, l'exempció convertirà a l'associació en consumidor final pel que, no haurà de cobrar l'IVA per activitats que realitze, però sí que haurà de pagar-lo a tercers proveïdors que li presten serveis.

⁴⁴ Per a aprofundir, consulta l'enllaç a la Llei 37/1992, de 28 de desembre, en el apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

Els models necessaris per a realitzar els tràmits relacionats amb l'IVA són:

- a. **Model 303**, pagament trimestral de l'impost. Els tres primers trimestres es presenten dins dels 20 primers dies del mes, no obstant això, per al quart trimestre, el termini d'autoliquidació és l'1 al 30 de gener. En aquest cas, l'Agència Tributària estableix que els venciments que coincidisquen en dia inhàbil⁴⁵ es consideraran traslladats al primer dia hàbil següent.

GENER							ABRIL						
					1	2					1	2	3
3	4	5	6	7	8	9	4	5	6	7	8	9	10
10	11	12	13	14	15	16	11	12	13	14	15	16	17
17	18	19	20	21	22	23	18	19	20	21	22	23	24
24	25	26	27	28	29	30	25	26	27	28	29	30	
31													

JULIOL							OCTUBRE						
				1	2	3						1	2
4	5	6	7	8	9	10	3	4	5	6	7	8	9
11	12	13	14	15	16	17	10	11	12	13	14	15	16
18	19	20	21	22	23	24	17	18	19	20	21	22	23
25	26	27	28	29	30		24	25	26	27	28	29	30
							31						

- b. **Model 390**, declaració informativa del resum anual de l'exercici anterior. Haurà de presentar-se en els trenta primers dies naturals del mes de gener següent a l'any a què es refereix la declaració.

GENER						
					1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	29	30
31						

Aquelles associacions que hagen de **declarar** l'impost han de tindre en compte que existeixen partides exemptes de pagament com són les quotes de les persones associades, les subvencions i les donacions. A més, unes certes activitats per la seua naturalesa també quedaran exemptes de pagament sota uns certs criteris. A continuació, es presenten els exemples més destacables:

⁴⁵ L'Administració Pública considera que els dies inhàbils són caps de setmana i festius, per la qual cosa els dies hàbils seran tots els dies compresos entre el dilluns i divendres (exceptuat festius).

1. **Activitats culturals.** Quan els ingressos⁴⁶ relacionats amb aquestes⁴⁷ estaran exemptes d'IVA, sempre que l'activitat no siga únicament per a persones associades i familiars. Respecte a les despeses relacionades, la facturació de la persona proveïdora estarà exempta d'IVA si el servei el realitza una altra associació sense ànim de lucre.
2. **Assistència sanitària.** Si l'associació està autoritzada per a realitzar accions d'assistència sanitària per l'òrgan competent.
3. **Activitats educatives.** Els ingressos rebuts només quedaran exemptes si la temàtica del taller està dins d'un pla oficial d'estudis, això és, dins de l'àmbit educatiu formal. Sobre les despeses, normalment els tallers es realitzen per part d'una persona física a la qual se li haurà de retenir un 15% d'IVA.

La normativa permet que un percentatge de l'IVA puga ser deduïble, sempre que existisquen despeses directament relacionades amb l'activitat de l'associació.

D'altra banda, aquelles associacions les **operacions de les quals a tercers** (compres⁴⁸, vendes o subvencions) hagen superat durant l'any l'import de 3.005,06 euros, hauran de presentar, durant el mes de febrer de l'any següent i de manera telemàtica, el **Model 347** de l'Agència Tributària:

- a. Les compres i vendes⁴⁹ a declarar s'inclouran en el trimestre que s'hagen declarat en l'IVA
- b. Les subvencions⁵⁰ s'inclouran segons la data en la qual l'Administració Pública emeta l'ordre de pagament de la subvenció.

Impost sobre la Renda de les Persones Físiques

Si bé, les associacions com a persones jurídiques no es veuen afectades directament per l'Impost sobre la Renda de les Persones Físiques (d'ara en avant IRPF), sí que mantenen obligacions fiscals en relació a ell segons la normativa vigent⁵¹. El motiu és que les entitats, com es deia, en moltes ocasions realitzen activitats econòmiques a través d'externalització de serveis, contractació laboral, etc. Sobre la despesa en aquestes rendes l'entitat té l'obligació de retenir la part que corresponga en cada cas

⁴⁶ Entre aquests ingressos no han de considerar-se els derivats de qualsevol servei de bar, ja que aquestes vendes tributaran al 10%.

⁴⁷ Haurà de conèixer quines activitats culturals es consideren serveis recreatius per Hisenda perquè, en aqueix cas, també hauran de tributar en IVA.

⁴⁸ De les compres queden exemptes el lloguer, els subministraments d'electricitat, aigua i combustibles i les assegurances per no estar subjectes a retenció.

⁴⁹ Si no es declara IVA es posaran en el trimestre que corresponga segons la data de factura.

⁵⁰ En cas de desconèixer-se, es considerarà vàlida la data de cobrament de la subvenció.

⁵¹ Per a aprofundir sobre IRPF, consulta l'enllaç a la Llei 35/2006, de 28 de novembre a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

i ingressar-la en Hisenda de manera trimestral entre els primers 20 dies dels mesos d'abril, juliol, octubre i gener. Els models per a això són:

- a. **Model 111**, pagament de les retencions sobre rendiments del treball, professionals, etc.
- b. **Model 115**, pagament de les retencions de lloguer.
- c. **Model 123**, pagament de les retencions d'interessos de préstecs.

GENER							ABRIL						
					1	2					1	2	3
3	4	5	6	7	8	9	4	5	6	7	8	9	10
10	11	12	13	14	15	16	11	12	13	14	15	16	17
17	18	19	20	21	22	23	18	19	20	21	22	23	24
24	25	26	27	28	29	30	25	26	27	28	29	30	
31													
JULIOL							OCTUBRE						
				1	2	3					1	2	
4	5	6	7	8	9	10	3	4	5	6	7	8	9
11	12	13	14	15	16	17	10	11	12	13	14	15	16
18	19	20	21	22	23	24	17	18	19	20	21	22	23
25	26	27	28	29	30		24	25	26	27	28	29	30
							31						

- d. **Model 180**, declaració el resum anual de retencions de lloguer.
- e. **Model 190**, declaració el resum anual de les retencions sobre rendiments del treball, professionals, etc.

GENER							
						1	2
3	4	5	6	7	8	9	
10	11	12	13	14	15	16	
17	18	19	20	21	22	23	
24	25	26	27	28	29	30	
31							

- f. **Model 193**, declaració el resum anual de les retencions d'interessos de préstecs.

GENER							
					1	2	
3	4	5	6	7	8	9	
10	11	12	13	14	15	16	
17	18	19	20	21	22	23	
24	25	26	27	28	29	30	
31							

PER A APROFUNDIR

- [Llei 14/2008, de 18 de novembre, d'Associacions de la Comunitat Valenciana.](#)
- [Llei orgànica 1/2002, de 22 de març, reguladora del Dret a Associació.](#)
- [Guia d'Associacions del Ministeri de l'Interior \(2017\).](#)
- [Guia pràctica d'Associacions del Ministeri de l'Interior \(2017\).](#)
- [Estatut dels treballadors.](#)
- [Llei 45/2015, de 14 d'octubre, de Voluntariat de l'Estat espanyol.](#)
- [Llei 4/2001, de 19 de juny, del Voluntariat de la Comunitat Valenciana](#)
- [Guia per a elaborar un Pla de Voluntariat \(2020\). Plataforma de Voluntariat d'Espanya finançada pel Ministeri de Sanitat, Consum i Benestar Sòcia\).](#)
- [Pla director per un treball digne \(2018-2020\)](#)
- [Informació de l'IVAJ sobre voluntariat juvenil en la Comunitat Valenciana](#)
- [Llei 39/2015, de l'1 d'octubre, del Procediment Administratiu Comú de les Administracions Públiques.](#)
- [Llei 27/2014, de 27 de novembre, de l'Impost de societats.](#)
- [Llei 49/2002, de 23 de desembre, de règim fiscal d'entitats sense ànim de lucre i dels incentius fiscals al mecenatge.](#)
- [El Reial decret 1514/2007, de 16 de novembre, pel qual s'aprova el Pla General de Comptabilitat.](#)
- [Llei 37/1992, de 28 de desembre, de l'Impost sobre el Valor Afegit.](#)
- [Llei 35/2006, de 28 de novembre, de l'Impost sobre la Renda de les Persones Físiques i de modificació parcial de les lleis dels impostos de societats, sobre la Renda de no Residents i sobre el Patrimoni.](#)
- [Calendari fiscal de l'Agència Tributària.](#)
- [Manual pràctic sobre l'Impost de Societats de l'Agència Tributària \(2019\)](#)
- [Consulta en el Registre d'Associacions de la CV les entitats socials inscrites.](#)

PER A INICIAR ELS TRÀMITS

- Inscripció en el Registre d'Associacions de la Comunitat Valenciana.
- Declaració d'Utilitat pública de la Comunitat Valenciana.
- Inscripció en el Registre Nacional d'Associacions.
- Inscripció en el Cens d'AMPAS de la Comunitat Valenciana.
- Inscripció en el Cens d'Associacions d'alumnat no universitari de la Comunitat Valenciana
- Comunicació en el Registre d'Associacions de la CV de modificació d'Estatuts.
- Comunicació en el Registre d'Associacions de la CV de modificació o renovació de l'Òrgan de Representació.
- Sol·licitud en el Registre d'Associacions de la CV de dissolució i liquidació.
- Inscripció en el Registre de de Voluntariat de la Comunitat Valenciana.
- Subvencions i programes de la Generalitat Valenciana per a entitats de voluntariat
- Fàbrica Nacional de Moneda i Timbre
- Registre telemàtic de l'Agència tributària
- Certificat de situació censal de l'Agència tributària.

NOTES PRÀCTIQUES

- Consulta els models d'Acta fundacional, Estatuts i actes que ofereix la Generalitat per a disposar-los de guia.

Calendaritzar els lliuraments de documentació tenint en compte els temps de l'Administració Pública.

Organitza la informació requerida tal com demanda l'Administració Pública. Un bon sistema t'estalviarà temps i esforç.

Quant a la contractació de personal professional, és interessant que, una vegada s'haja oferit un servei i totes dues parts hagen quedat satisfetes, es treballa per mantenir la col·laboració amb les mateixes persones. D'aquesta manera, les accions a realitzar es veuen enriquides per coneixements anteriors adquirits de la persona professional.

Al llarg de la vida de les associacions normalment s'amplia la base social, per la qual cosa disposar d'un pla d'acolliment per a atendre les persones associades, voluntàries o professionals que s'incorporen sempre és recomanable. Aquesta manera de procedir no sols enforteix el funcionament de la pròpia associació, sinó que estreny els llaços entre les persones i institucionalitza l'acompanyament inicial en l'entitat.

- És important definir estatuàriament la data de tancament d'exercici econòmic que no ha de coincidir obligatòriament amb l'any natural. Aquesta decisió ajudarà a complir amb els terminis d'aprovació dels estats comptables i de les obligacions fiscals.
- L'Impost de societats i l'Impost sobre el Valor Afegit són complexes de calcular pels seus múltiples casos i exempcions per això, es recomana que, abans de declarar alguna activitat com a exempta de pagament, les associacions demanen assessoria a una persona professionalitzada en comptabilitat.

2. ADMINISTRACIÓ PÚBLICA I PROCEDIMENT DE SUBVENCIÓ

2.1 L'Administració Pública com a agent facilitador de l'associacionisme

El món associatiu com a instrument canalitzador d'interessos i necessitats col·lectives i actor transformador del seu entorn pròxim constitueix per si mateix un agent estratègic en la provisió de benestar en la societat democràtica. L'Administració Pública, encaminada al reconeixement d'aquesta realitat, desplega recursos i procediments dirigits a facilitar les condicions materials de la societat civil organitzada. Per tant, la relació entre totes dues esferes socials ha de tendir a la generació de capacitats d'enfortiment institucional del propi moviment associatiu amb vista a sumar agents en la promoció d'una ciutadania crítica i activa.

En aquest sentit, **és primordial que les associacions siguen protagonistes del propi canvi que volen generar** independentment dels suports i criteris que puga establir l'Administració Pública. Aquesta última ha de ser vista des d'un prisma horitzontal, és a dir, com un agent facilitador i en cap cas com a limitador de l'activitat associativa. Lluny d'entendre llavors la relació com una relació de mecenatge, associacions i administracions han de promoure llaços des de les capacitats diferenciades, enriquint els coneixements sobre la realitat social en la qual s'incideix i generant noves solucions a les problemàtiques socials.

2.2 Introducció a l'Administració Pública

Moltes seran les ocasions en les quals una associació haurà de comunicar-se amb l'Administració Pública. Aquesta institució, donada la seua estructura, pot suposar al principi complexa i aclaparadora pel que, a continuació, es descriuran uns certs elements que poden ser d'ajuda a l'hora d'entendre l'Administració Pública, en concret, la de la Generalitat Valenciana.

2.2.1 Estructura administrativa de la Generalitat Valenciana

L'organització de l'Administració Pública es manifesta majoritàriament en una estructura piramidal que atén un llenguatge específic per a designar cadascun dels nivells administratius. Es fa referència al terme Generalitat Valenciana (d'ara en avant GVA) quan es vol enunciar el conjunt d'institucions d'autogovern del territori de la Comunitat Valenciana. Entre les institucions es troba una estructura executiva basada en conselleries que abasten totes les temàtiques socials sobre les quals es tenen competències autonòmiques. Actualment, la GVA té 11 conselleries⁵², cadascuna d'elles s'estructura en tres nivells:

- a. Els òrgans responsables de la Conselleria encapçalats per consellers/eres i persones que ostenten carregueu-vos de secretàries autonòmiques.
- b. El nivell directiu compost per sotssecretaries i direccions generals.
- c. El nivell administratiu organitzat en secretaria general, subdireccions generals, serveis, seccions, unitats i negocis.

En la majoria dels casos, les associacions hauran de relacionar-se amb el nivell administratiu amb les persones responsables dels serveis i seccions o amb el propi personal tècnic.

2.2.2 Anotacions bàsiques sobre comunicació administrativa

Com es deia en el primer punt d'aquest document, les associacions han de dotar-se d'un certificat digital per a poder realitzar tràmits administratius telemàtics relacionats amb les institucions públiques. En el cas de la GVA, els procediments es realitzen a través de la [Carpeta Ciutadana](#)⁵³. Aquest espai està pensat com a plataforma en línia on la ciutadania i les associacions, com a persones jurídiques, puguen estar al corrent de les comunicacions amb l'Administració. En ella es reflectiran tots aquells documents relacionats amb:

- a. Notificacions telemàtiques.
- b. Justificants de registre generats en els inicis de tots els tràmits realitzats telemàticament.

⁵² Les normatives que regeixen l'estructura orgànica de la Generalitat Valenciana són: el Decret 105/2019, de 5 de juliol, del Consell, pel qual s'estableix l'estructura orgànica bàsica de la Presidència i de conselleries de la Generalitat; el Decret 5/2019, de 16 de juny, del president de la Generalitat, pel qual determina les conselleries en què s'organitza l'administració de la Generalitat; i la Llei 5/1983, de 30 de desembre, del Consell estableix que l'estructura bàsica de l'Administració de la Generalitat. Per a aprofundir, consulta els enllaços a la normativa a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

⁵³ Accedeix a l'espai en l'enllaç a la Carpeta Ciutadana de l'apartat "Per a iniciar els tràmits" d'aquest mateix punt.

- c. Recuperar els fitxers presentats en el moment de realitzar el registre.
- d. Relació dels tràmits pendents de finalitzar.
- e. Informació relativa a les autoritzacions de representació sol·licitades.
- f. Informació sobre l'estat dels expedients actius.

Així mateix, en el moment en el qual les associacions vulguen dirigir-se directament a una Conselleria per a comunicar informació rellevant de diferent índole, hauran de realitzar-lo a través del [Registre General](#) de la Conselleria⁵⁴ responsable del tràmit. En aquest cas, es fa necessari que l'associació es dirigeixca als òrgans administratius en els moments de:

- a. Iniciació d'un procediment.
- b. Instrucció d'aquest: esmena⁵⁵ d'errors, presentació de proves, documentació annexa, al·legacions⁵⁶, etc.
- c. Renúncia de drets, en el desistiment⁵⁷ de la sol·licitud.
- d. Fase d'execució del procediment.
- e. Interposició de recursos

Cal tindre en compte:

Aquest tràmit pot utilitzar-se sempre que no s'haja habilitat, per la Conselleria competent, un procediment electrònic específic per a l'acció que s'ha de comunicar.

⁵⁴ Accedeix a l'espai en l'enllaç al Registre General de l'apartat "Per a iniciar els tràmits" d'aquest mateix punt.

⁵⁵ En el llenguatge de l'Administració Pública una esmena fa referència a la garantia que permet a les persones físiques i jurídiques corregir aquelles deficiències d'una sol·licitud, com poguera ser la d'una subvenció pública, atorgant-los un termini addicional en el qual adjuntar aquella documentació (no preceptiva) que no s'hi haguera aportat en un primer moment.

⁵⁶ En el llenguatge de l'Administració Pública una al·legació fa referència a l mig principal a través del qual les persones interessades participen en les diferents etapes de la tramitació, influint en el procés objecte d'interés de l'òrgan administratiu. L'Administració Pública per a cadascuna de les etapes establirà els terminis corresponents per a la presentació d'aquestes.

⁵⁷ En el llenguatge de l'Administració Pública un desistiment fa referència a la terminació d'un procés per voluntat de la persona física o jurídica a abandonar el procés administratiu iniciat.

2.3 Marc normatiu de subvencions públiques

Una vegada exposada la casuística que comporta la comunicació amb l'Administració, és moment d'introduir el tema que ens ocupa en l'est punt. Les subvencions públiques són una transferència de fons públics subjectes a criteris que tenen com a fi la promoció i generació de les condicions necessàries perquè les entitats beneficiàries puguen desenvolupar la seua activitat d'interés social. Segons la normativa vigent⁵⁸, les subvencions es caracteritzen pels següents requisits:

- a. Ha de tractar-se d'una disposició dinerària amb càrrec als fons públics⁵⁹.
- b. Aquesta disposició dinerària ha de realitzar-se sense contraprestació directa dels beneficiaris.
- c. El lliurament estarà subjecte al compliment d'un determinat objectiu, l'execució d'un projecte, la realització d'una activitat, l'adopció d'un comportament singular, ja realitzats o per desenvolupar, o la concurrència d'una situació, devent el beneficiari complir les obligacions materials i formals que s'hagueren establert.
- d. El projecte, l'acció, conducta o situació finançada ha de tindre per objecte el foment d'una activitat d'utilitat pública o interés social o de promoció d'una finalitat pública.

Moltes de les activitats que desenvolupen les associacions aporten un valor significatiu que ha de ser reconegut per l'Administració, ja que en moltes ocasions suposen un eix complementari a les seues línies d'acció. De tal forma, que les associacions coneguen⁶⁰ i opten a subvencions públiques és una bona manera d'ampliar la política pública que es desplega temàticament.

Abans d'exposar el funcionament genèric de la subvenció pública, és necessari conèixer el marc d'aquestes. En aquest cas, la normativa⁶¹ estableix que aquells òrgans de les Administracions Públiques que faciliten aquest tipus d'instrument de

⁵⁸ Llei 38/2003, de 17 de novembre, General de Subvencions, pots consulta l'enllaç a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest punt.

⁵⁹ Encara que, amb caràcter general, s'exclouen del concepte de subvenció les aportacions en espècie, la disposició addicional cinquena inclou excepcionalment en el concepte les ajudes consistents en el lliurament de béns, drets o serveis l'adquisició dels quals es realitze amb la finalitat exclusiva d'entregar-los a un tercer.

⁶⁰ Per a aprofundir, consulta els enllaços als cercadors de subvencions estatals, autonòmiques i locals de l'apartat "Per a iniciar els tràmits" d'aquest mateix apartat.

⁶¹ Llei 1/2015, de 16 de febrer, de la Generalitat, d'Hisenda Pública, del Sector Públic Instrumental i de Subvencions i el seu desenvolupament en matèria de transparència pel Decret 105/2017, de 28 de juliol, del Consell, que estableix l'obligació, en matèria de subvencions i ajudes. Per a aprofundir, consulta l'enllaç a la normativa a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

finançament hauran d'elaborar un [Pla Estratègic de Subvencions](#)⁶² en el qual es concreten els objectius, el termini necessari per a la seua consecució, els costos previsibles i les seues fonts de finançament. Malgrat no ser un document primordial per a les associacions, pot resultar d'ajuda per a conèixer quines subvencions estan previstes per al període temporal fixat pel Pla de cada òrgan administratiu.

Segons el Pla Estratègic de Subvencions de la Conselleria de Participació, Transparència, Cooperació i Qualitat Democràtica per al període 2020-2022, els principis que regeixen les subvencions són:

- **Publicitat i concurrència**, mitjançant convocatòria prèvia en què es garantisca la igualtat en la distribució de fons públics, mitjançant la concreció dels requisits per a obtindre la condició de persona beneficiària de la subvenció.
- **Transparència** en el procés d'assignació de recursos públics, tant el procés de concessió, com en la publicació dels resultats.
- **Objectivitat, igualtat i no discriminació.**
- **Principi d'eficàcia i eficiència**, consistent en l'optimització dels recursos públics assignats, sense sobrepassar les limitacions legals i/o pressupostàries.

D'altra banda, les [Bases Reguladores de Subvencions](#) suposen el següent nivell de concreció en el marc de les subvencions prèvia convocatòria de l'ajuda pública, segons la normativa⁶³. Aquest document té naturalesa de norma que desenvolupa la llei amb l'objectiu de regular les característiques marc que hauran de complir totes les subvencions que convocarà l'òrgan en un futur. Cal tindre en compte que, a diferència del document anteriorment descrit, aquest és de gran importància per a les associacions, ja que en molts casos els textos relatius a les convocatòries de les subvencions faran referència a articles i criteris establerts en ella.

Una anotació important!

És primordial saber identificar entre la multiplicitat de documents institucionals i normativa en quins documents es pot trobar la informació que es necessita. **En cap cas s'ha de confondre l'Ordre de Bases Reguladores de Subvencions amb la Convocatòria de la Subvenció.**

⁶² Per a aprofundir, consulta l'enllaç al llistat dels Plans Estratègics de les Conselleries de la Generalitat Valenciana que ofereix la web de GVA Oberta.

⁶³ Article 17 de la Llei 38/2003, de 17 de novembre, General de Subvencions.

2.3.1 Convocatòria de Subvencions Públiques de concurrència competitiva⁶⁴

Si bé, cada òrgan estableix un objecte diferenciat que finançar, l'estructura i funcionament de les subvencions és equivalent. A continuació, s'exposa de manera breu quins són els elements més destacables que contemplen les convocatòries i s'expliquen alguns dels termes més tècnics per a aquelles associacions que es vulguen iniciar en aquesta mena de tràmits entenent que, en la majoria de les ocasions, poden ser dificultosos.

Elements essencials d'una Subvenció de concurrència competitiva

1. **Objecte.** Un mateix òrgan administratiu pot oferir diferents subvencions atenent bé a la temàtica finançada o a la mena de persones que va dirigida.
2. **Entitats/Persones beneficiàries.** Aquest element suposa el criteri bàsic que determina si la nostra associació podrà sol·licitar la subvenció. Cal prestar especial atenció als criteris de registre que s'indiquen per a poder començar el tràmit.
3. **Activitats/Actuacions subvencionables.** Com es deia, la subvenció pública ha d'entendre's com un suport econòmic per a l'activitat que ja s'està desenvolupant per part de l'associació. Suposa menor esforç trobar aquella subvenció que s'adeqüe a les pròpies dinàmiques de l'associació que formular projectes a raó d'una en concret, a pesar que la despesa de l'activitat subvencionable haja de ser realitzada en el període establert per la subvenció.

D'altra banda, la redacció de les activitats/actuacions sol ser genèrica per a no constrènyer accions que puguen estar relacionades amb l'objecte finançat. No obstant això, parar atenció als criteris de valoració que s'estableixen posteriorment ajudarà a entendre a quina mena d'activitats/actuacions s'encamina la subvenció.

4. **Despeses subvencionables.** En aquest cas, totes les despeses que comporta el projecte de l'associació no són objecte de subvenció i cal tindre en compte que quan es concedeix una subvenció per a la realització d'una activitat s'estableix un període per a dur-la a terme. Segons la normativa⁶⁵, són despeses subvencionables tots aquells generats directament en la realització de les activitats relacionades amb la convocatòria (atenent límits normatius en diferents partides). El percentatge d'imputació de cadascun dels costos estarà determinat per la convocatòria o base reguladora. Així, es poden categoritzar de la següent manera:

⁶⁴ Existeixen diferents tipus de subvencions públiques: d'una banda, es troben aquelles de concurrència competitiva que contemplen la concessió sobre la base d'un procediment en el qual es comparen sol·licituds d'acord amb criteris de valoració prefixats; i d'altra banda, les subvencions directes o nominatives a través de conveni o contracte menor.

⁶⁵ Article 31 de la Llei 38/2003, de 17 de novembre, General de Subvencions.

Despeses indirectes

Relacionats amb el funcionament de l'entitat, no relacionats directament amb el projecte o activitat subvencionada però necessaris per al seu desenvolupament durant el període subvencionat.

Despeses directes

Directament vinculats i indispensables per a l'execució del projecte o activitat subvencionada.

Despeses corrents: suposen disminució de la capacitat econòmica de l'entitat.

Ex: Retribucions del personal laboral i professional, despeses de funcionament (arrendaments i material), viatges, allotjaments i dietes.

Ex: Arrendament, Factures de la llum, aigua, telèfon i internet

Despeses d'inversió: generen un benefici per a l'entitat.

Ex: material inventariable i construcció d'infraestructures.

5. **Presentació de sol·licituds i terminis.** L'òrgan administratiu competent fixarà un termini mai inferior a 20 dies comptant des de l'endemà a la seua publicació per a l'aportació documental. Segons la naturalesa de la convocatòria es podrà trobar termes per a l'aportació de: **documentació preceptiva**, aquella lligada directament amb la sol·licitud de la subvenció i sense la qual no pot ser vàlida la presentació d'aquesta; i **documentació valorativa**, aquella que pot ser presentada posteriorment al moment de la sol·licitud en el termini determinat per l'òrgan, ja que no es considera informació excloent.

6. **Criteris de valoració de les sol·licituds⁶⁶ i determinació de la subvenció.** La casuística de la concurrència competitiva deriva en l'establiment de requisits objectius valoratius que puguin ser considerats per l'equip tècnic de l'òrgan administratiu per a discernir la relació de projectes o accions presentades. A més, s'establiran els termes en els quals es fixen les quanties subvencionades per a cada entitat valorada.
7. **Notificacions i Resolució.** Segons la convocatòria es fa esment directament o es remet a les bases reguladores per a enunciar els procediments posteriors a l'aportació de la sol·licitud per part de l'associació. De manera resumida, existeixen diversos moments importants a tindre en compte com a associació que presenta una sol·licitud a una convocatòria de subvenció:
- Una vegada transcorregut el termini de presentació de sol·licituds, aquelles entitats la sol·licitud de les quals no reunisca els requisits exigits, o no s'acompanye la documentació exigible, seran notificades per l'òrgan competent requerint-se'ls l'esmena **de documentació** preceptiva en un termini màxim de 10 dies hàbils⁶⁷. En cas de no aportar-se correctament la documentació requerida, es considerarà que l'associació desisteix de la seua sol·licitud, prèvia resolució en la qual es declararà el motiu d'exclusió.
 - A continuació, en un termini de màxim 6 mesos des de la data de publicació de la convocatòria, l'òrgan publicarà una **resolució de concessió provisional** perquè les entitats, que així ho consideren, exposen **al·legacions** en un termini màxim de 10 dies hàbils des de la seua publicació.
 - A més, abans del termini màxim de 6 mesos des de la data de la publicació, l'òrgan haurà de publicar una **resolució definitiva de concessió i denegació**⁶⁸.

Una anotació important!

És primordial saber que, al llarg del procediment administratiu de la subvenció, qualsevol comprovació de l'existència de dades no ajustades a la realitat podrà comportar, en funció de la seua transcendència, la denegació de la subvenció sol·licitada, la pèrdua del dret al cobrament i, o el reintegrament d'aquesta.

⁶⁶ Per a aprofundir, consulte el punt 3 sobre disseny i metodologia de projectes socials per a associacions.

⁶⁷ Per a aprofundir sobre els procediments de l'Administració Pública, consulta l'enllaç a la normativa a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt".

⁶⁸ Contra aquesta resolució, que posa fi a la via administrativa, es podrà interposar recurs de reposició davant el mateix òrgan que ha dictat l'acte en el termini d'un mes, comptat des de l'endemà a publicació segons la Llei 39/2015, o bé recurs contenciós administratiu davant la Sala contenciosa administrativa del Tribunal Superior de Justícia de la Comunitat Valenciana, en el termini de dos mesos, comptats des de l'endemà a la seua publicació, segons la Llei 29/1998, de 13 de juliol, reguladora de la jurisdicció contenciosa administrativa.

8. **Règim de deslliurament de pagament.** Segons la normativa⁶⁹, s'estableix que amb caràcter general, el pagament de la subvenció es realitzarà prèvia justificació per la persona beneficiària de la realització de l'activitat o projecte per al qual es va concedir, en els termes establerts en la convocatòria.

No obstant això, pot haver-hi excepcions a la norma general i en aquests casos podran realitzar-se pagaments anticipats, bé en un percentatge o bé per la totalitat de la subvenció concedida. Perquè aquesta possibilitat pugui estar recollida en la convocatòria, haurà d'estar prevista en les bases reguladores de la mateixa o en una llei.

En aquest cas, la Direcció General de Participació Ciutadana, en l'àmbit de l'associacionisme, ha vingut anticipant un 60% de la quantitat concedida a aquelles entitats ciutadanes que l'hagueren sol·licitat. És important tindre en compte que, les entitats que no justifiquen les quantitats concedides hauran de reintegrar a l'Administració l'import no justificat.

9. **Justificació de la subvenció⁷⁰.** L'òrgan competent pot establir tres formes de justificació atesa la normativa⁷¹:

- Per a aquelles subvencions que disposen una quantia menor a 60.000€, el compte justificatiu serà **simplificada**. Aquesta haurà de contindre:
 - a. Una memòria d'actuació justificativa de les activitats realitzades i dels resultats obtinguts.
 - b. Una relació classificada de les despeses i inversions de l'activitat, amb identificació del creditor i del document, el seu import, data d'emissió i, en el seu cas, data de pagament.
 - c. Un detall d'altres ingressos o subvencions que hagen finançat l'activitat subvencionada amb indicació de l'import i la seua procedència.
 - d. En el seu cas, carta de pagament de reintegrament en el supòsit de romanents no aplicats així com dels interessos derivats d'aquests.

⁶⁹ Llei 38/2003 i Llei 1/2015.

⁷⁰ En les pàgines web de cada òrgan és habitual trobar guies sobre com presentar les sol·licituds i com justificar-les. Com a exemple, consulta l'enllaç a la guia de justificació de la Subvenció per a Entitats Ciutadanes de la Direcció General de Participació Ciutadana a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

⁷¹ Per a aprofundir, consulte l'enllaç al Reial decret 88/2006, de 21 de juliol, pel qual es prova el Reglament de la Llei 38/2003, de 17 de novembre, General de Subvencions a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

- **Compte justificatiu amb aportació de justificants de despesa:**
 - a. Una memòria d'actuació justificativa de les activitats realitzades i dels resultats obtinguts.
 - b. Una memòria econòmica justificativa del cost de les activitats realitzades, que contindrà: Una relació classificada de les despeses i inversions de l'activitat, amb identificació del creditor i del document, el seu import, data d'emissió i, en el seu cas, data de pagament; Les factures o la documentació acreditativa del pagament; Certificat de la persona taxadora independent degudament acreditat i inscrit en el corresponent registre oficial, en el cas d'adquisició de béns immobles; Indicació, en el seu cas, dels criteris de repartiment dels costos generals i/o indirectes; Una relació detallada d'altres ingressos o subvencions que hagen finançat l'activitat subvencionada amb indicació de l'import i la seua procedència; En el seu cas, la carta de pagament de reintegrament en el supòsit de romanents no aplica dos així com dels interessos derivats d'aquests.
- **Compte justificatiu amb aportació d'informe d'auditoria.** En aquest cas, la documentació bàsica del compte justificatiu haurà de ser acompanyada per un informe d'una persona professional inscrita en el Registre Oficial d'Auditors de Comptes dependent de l'Institut de Comptabilitat i Auditoria de Comptes.

PER A APROFUNDIR

- Decret 105/2019, de 5 de juliol, del Consell, pel qual s'estableix l'estructura orgànica bàsica de la Presidència i de conselleries de la Generalitat.
- Decret 5/2019, de 16 de juny, del president de la Generalitat, pel qual determina les conselleries en què s'organitza l'administració de la Generalitat.
- Llei 5/1983, de 30 de desembre, del Consell estableix que l'estructura bàsica de l'Administració de la Generalitat.
- Llei 38/2003, de 17 de novembre, General de Subvencions.
- Llei 1/2015, de 16 de febrer, de la Generalitat, d'Hisenda Pública, del Sector Públic Instrumental i de Subvencions.
- Decret 105/2017, de 28 de juliol, del Consell, que estableix l'obligació, en matèria de subvencions i ajudes.
- Llei 39/2015, d'1 d'octubre, del Procediment Administratiu Comú de les Administracions Públiques.
- Llei 29/1998, de 13 de juliol, reguladora de la jurisdicció contenciosa administrativa.
- Llistat de plans estratègics de subvencions.
- Guia de justificació de subvencions a Entitats Ciutadanes de la Direcció General de Participació Ciutadana

PER A INICIAR ELS TRÀMITS

- Seu electrònica GVA, carpeta ciutadana
- Llistat de registres generals de cada Conselleria
- Base de dades Nacional de Subvencions
- Llistat de la GVA de subvencions de la Comunitat Valenciana

NOTES PRÀCTIQUES

- Si bé és difícil calendaritzar els temps en els quals es convoquen les subvencions per part de cada òrgan, una revisió de les convocatòries d'anys anteriors pot ajudar-nos en la previsió de càlcul. Normalment, si no hi ha variacions en el cos administratiu o causes externes que alteren el funcionament de l'òrgan, la variabilitat anual mitjana oscil·la en un parell de mesos.
- A l'hora d'optar a una subvenció, és primordial que es lligen atentament els requisits de les persones beneficiàries i s'emplenen els documents tal com estableix l'òrgan, ja que en la majoria de les ocasions les exclusions succeeixen per defecte de forma o la no alineació amb els criteris de presentació.
- L'Administració Pública ofereix canals de comunicació amb el personal tècnic perquè aquelles entitats que tinguen dubtes sobre els criteris de la convocatòria puguen sol·licitar informació explicativa. Molts dels òrgans administratius publiquen guies i/o manuals que, de manera didàctica, especifiquen quina documentació és necessària en cada criteri i quins elements bàsics ha de tindre cadascuna. Abans d'afrontar la sol·licitud o justificació, consultar aquest tipus de documents sempre és pertinent.

3. FORMULACIÓ DE PROJECTES I ENFOCAMENT DE MARC LÒGIC

3.1 Aproximació a les realitats socials

Recordem que les entitats socials tenen com a última fi millorar el seu entorn més pròxim a través d'accions socials alineades amb els valors democràtics. De manera que abans de formular un projecte, cal reflexionar breument sobre com s'ha d'afrontar aquesta tasca.

En primer lloc, les associacions despleguen la seua activitat en un entorn que ha de ser comprés més enllà de les aparences si realment es volen acompanyar processos de millora o transformadors. Això és, en el nostre entorn més pròxim es donen realitats socials molt diverses, maneres de ser i estar que viuen, conviuen i sobreviuen paral·lelament. Les dinàmiques socials, econòmiques i culturals influeixen de diferent manera en la vida de les persones fent que no tota la ciutadania senta, comprega i actue l'entorn de la mateixa forma. Ser conscients de totes elles no és tasca fàcil, no obstant això, **la funció social de les entitats demanda que treballen l'empatia i la capacitat crítica com a manera d'entendre i actuar en l'entorn**. A més, a través d'aquest exercici les associacions veuran enfortir la pertinència i coherència dels seus plantejaments i, conseqüentment, dels seus projectes. Aquesta manera d'aproximació a la realitat social pot evitar que el projecte que es pretén desplegar invisibilitze les necessitats i problemàtiques d'aquells grups socials no normatius o majoritaris sense els quals el projecte perdria la capacitat transformadora.

En segon lloc, l'entorn social no sols és divers sinó complex. Això és, les realitats socials en les quals es pretén incidir, o com es diu, acompanyar no “caben” en explicacions causals. Les problemàtiques socials com puguen ser l'exclusió social i discursiva, la falta de conscienciació ciutadana o la desigualtat social són producte de múltiples factors socials, econòmics i culturals que fan que aquests fenòmens es donen. Si bé no és l'obligació de les entitats conèixer expressament totes les dinàmiques, sí que és important reconèixer la complexitat de la realitat social per a ser honestes en la formulació dels projectes. És a dir, entendrem que un projecte per si sol no soluciona un problema social però sí que pot enfortir, afavorir, facilitar o acompanyar processos

de canvi per a la seua solució. Per la qual cosa és primordial acostar-se a la realitat i a la voluntat de canvi social des d'un lloc d'aprenentatge.

Encara que l'associació no siga específica d'intervenció comunitària o social, qualsevol entitat pot produir valor social en el seu entorn aprofitant la seua especificitat. **La transformació no sols es troba en el que es fa sinó en com es fa.** Tant una associació musical, una associació festeria com una associació ecologista pot generar processos inclusius, crear espais col·laboratius i promoure accions educatives en les quals, sense perdre l'objecte concret d'interés, es treballen valors democràtics.

3.2 Per què treballar sobre la base de projectes?

Sense perdre de vista que el valor social no prové necessàriament de la formulació d'un bon projecte, ja que el primer es desplega en la pràctica i el segon en la teoria. És important entendre que un projecte pot ajudar a vehicular i sistematitzar accions i aprenentatges que l'entitat vulga promoure. Concretament, un **projecte** és aquell conjunt d'activitats localitzat territorial i temporalment, orientat a complir uns objectius socials i basat en un pressupost concret.

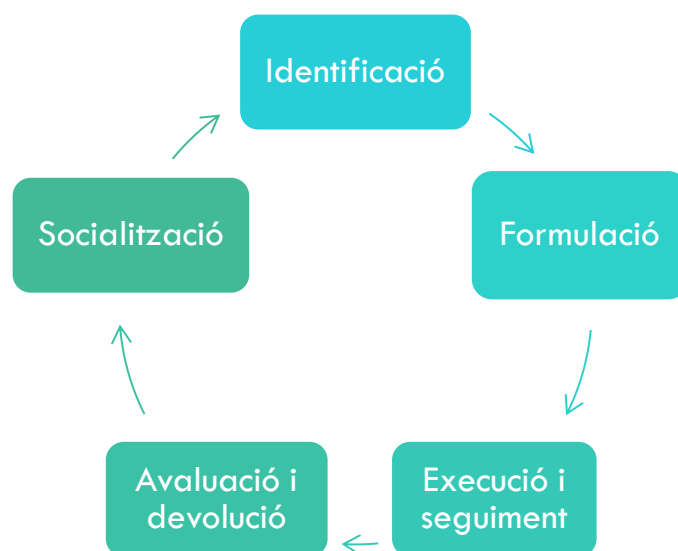
En l'anterior punt es deia el valor social de les associacions ha de ser reconegut per l'Administració. Un dels instruments públics per a afavorir aquests processos era el finançament públic mitjançant convocatòries a subvencions. No obstant això, la concessió de recursos públics atén criteris que fan que presentar un projecte passe inevitablement per un procés reflexiu intern de l'entitat a causa de la seua complexitat.

Més enllà del que puga demandar l'Administració Pública com a criteris de qualitat de projecte d'acció social, **és rellevant entendre que una associació podrà tindre major o menor impacte en el seu entorn social segons: el coneixement de la diferents realitats i problemàtiques socials que li envolten; les possibilitats d'incidir en aqueixes realitats; els recursos i formes per a desplegar els processos; i els instruments per a recollir aprenentatges sorgits i socialitzar-los.** Serà llavors en aquest apartat on s'explicaran alguns elements bàsics per a fer més comprensible el treball sobre la base de projectes i complementàriament poder dirigir aquest coneixement, si es considera necessari, cap a la presentació de sol·licituds a convocatòries de concurrència competitiva.

3.3 Cicle del projecte

Enunciades aquestes consideracions, la formulació de projectes d'acció social ha de considerar-se com un procés cíclic i obert. Això és, existeixen diferents etapes en la vida d'un projecte que han de ser tingudes en compte per a poder desplegar el màxim potencial de treballar sobre la base d'ells. Si bé, en moltes ocasions ni les capacitats tècniques ni econòmiques permeten que les associacions puguen desenvolupar-les, és important conèixer de manera introductòria cadascuna d'elles.

D'altra banda, cal anotar que, gran part dels manuals sobre gestió de projectes⁷² estan dirigits a entitats d'intervenció comunitària o de desenvolupament per la seua llarga trajectòria en la gestió sobre la base de projectes. En aquest apartat es tractarà d'ampliar, en la mesura que siga possible, els sentits i significats del cicle del projecte perquè tot tipus d'associacions puga apropiarse d'aquesta metodologia de treball segons la seua casuística.

3.3.1 Identificació

Aquesta etapa se centra en generar un diagnòstic de l'entorn sobre la base de les següents preguntes guia:

- Com és la realitat social que envolta a l'associació (principals característiques econòmiques, socials i culturals)
- Com són les persones que formen part d'aqueix entorn (vida quotidiana, necessitats, interessos, composició demogràfica).

⁷² Per a aprofundir sobre la gestió de projectes, consulta en enllaç a la bibliografia relacionada a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest punt.

- Quines són les entitats i agents estratègics en l'entorn (xarxes associatives i institucionals, projectes, forma de treball i principals àmbits d'acció).
- Quins poden ser els objectius⁷³ a treballar segons la caracterització de l'entorn (definició d'estratègies d'acció segons la capacitat de l'entitat i la realitat social estudiada).

Les associacions solen conèixer algunes de les realitats pròximes, no obstant això, com es deia aquestes són canviants i complexes, per la qual cosa sempre és recomanable que per a cada projecte es reflexione sobre aquestes preguntes.

Una anotació important!

Si es pretén generar processos de transformació social, sempre serà més pertinent adaptar el projecte a l'entorn (necessitats, interessos i problemàtiques) i no a l'inrevés.

D'altra banda, si la voluntat de l'associació és presentar el projecte a una convocatòria de subvencions, **aquesta etapa haurà de realitzar-se sobre la base de tècniques d'investigació social amb les quals extraure informació precisa sobre la realitat social que envolta l'entitat.** Només així, es podrà justificar la pertinència del projecte i la necessitat que l'Administració Pública ho considere per al seu finançament.

No es tracta de generar informació aleatòria sobre la realitat que envolta l'associació, aquesta aproximació es farà sempre tenint en compte l'especificitat del treball de l'associació.

Per exemple: si l'àmbit d'acció d'una associació és el musical i dins dels objectius de la mateixa s'estableix la difusió de valors socials a través de la música. El diagnòstic de la realitat social haurà de realitzar-se sobre la base de conèixer com es pot materialitzar aquest objectiu en un projecte el més pertinent possible tenint en compte les característiques de l'entorn o si per contra l'entorn sembla necessitar un altre tipus de projecte i objectiu.

Tècniques d'investigació social⁷⁴ per a la identificació

Com es deia, si el nostre projecte demanda un diagnòstic professionalitzat, ja siga pel calat del projecte o bé per la presentació d'aquest a una convocatòria de subvencions, existeixen múltiples tècniques que les ciències socials han desenvolupat per a comprendre la realitat. **Cal tindre en compte que en aquesta fase del projecte és**

⁷³ Per a aprofundir sobre elaboració d'objectius, consulta l'epígraf 3.3 sobre introducció a l'Enfocament de Marc Lògic.

⁷⁴ Per a aprofundir, consulta la bibliografia relacionada a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

fonamental contemplar una perspectiva participativa i desplegar tècniques⁷⁵ adequades per a recollir la informació que interessa, no obstant això, en aquest apartat s'avançaran aquelles de caràcter unidireccional.

- a. **Enquesta**⁷⁶. És la tècnica per a captar opinions, necessitats, valors i expectatives per antonomàsia. Permet conèixer de manera representativa⁷⁷, la situació d'un grup social o territori. Consta d'un qüestionari de preguntes que poden ser tancades (les opcions estan prefixades) o obertes (la persona pot respondre en un espai delimitat el que considere). Aquest document ha de considerar sempre unes primeres preguntes demogràfiques o d'ubicació (edat, sexe, nivell d'estudis, municipi, etc.), aquesta informació és primordial en l'anàlisi, ja que es podrà relacionar unes certes respostes segons la característica demogràfica.
- b. **Entrevista**. En cas de disposar de temps per a realitzar el diagnòstic, es pot optar per la tècnica de l'entrevista. La informació que s'extrau és diferent a l'anterior, les persones comparteixen de manera detallada les seues percepcions i interpretacions sobre la seua situació social. L'avantatge d'aquesta tècnica és que les persones entrevistades, en tindre major protagonisme, poden plantejar aspectes sobre la temàtica que potser no s'havien tingut en compte.
- c. **Grup de discussió**. És realment interessant per a captar diferents percepcions en interacció, quins temes provoquen conflicte i quins suposen consens per part de les persones participants. En aquest cas, és una tècnica que suposa menys temps que l'anterior, en tant que es pot dur a terme un màxim de 10 persones alhora.

3.3.2 Formulació

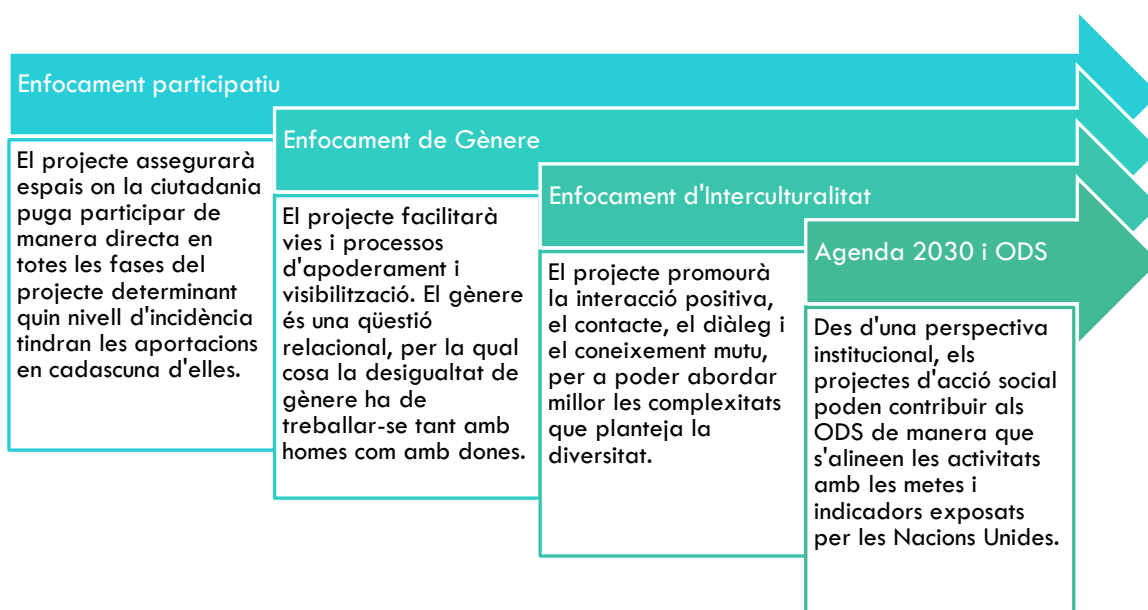
Una vegada es tinga una imatge més o menys precisa de com és la realitat en la qual es vol incidir, quines són les principals necessitats, interessos o problemàtiques i quin objectiu és el que, tenint en compte les característiques de l'associació, és el més adequat per a treballar, es pot procedir a formular el projecte en si. Aquesta fase vas cosir en:

- a. Prioritzar aquells enfocaments des dels quals es treballarà. Alguns d'ells pogueren ser el que es reflecteixen en la següent figura.

⁷⁵ Per a aprofundir sobre tècniques d'investigació participatives, consulta el punt 8 d'aquesta Guia.

⁷⁶ Per a realitzar un qüestionari en línia, consulta l'enllaç a Google Forms a l'apartat "Per a començar els tràmits" d'aquest mateix punt.

⁷⁷ A l'ésser una tècnica d'investigació quantitativa, la representativitat només es donarà si els paràmetres de la mostra s'ajusten a uns certs càlculs estadístics. Si el qüestionari i el disseny mostral no es fan de manera correcta, els resultats hauran de tractar-se de manera cautelosa. Per a aprofundir sobre el desenvolupament d'enquestes, consulta la bibliografia relacionada a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

- b. Dissenyar les activitats i el pressupost del projecte.
- c. Definir resultats previstos pel desenvolupament de les activitats, les tècniques de recollida d'informació i els indicadors⁷⁸ que mesuraran els resultats (descrits en el següent epígraf).

Totes aquestes accions han de fer sempre referència a l'emplenament dels objectius marcats prèviament. Normalment, si l'associació vol presentar-se a una convocatòria de subvencions aquest disseny i definició ha de redactar-se en un document basat en un ordre discursiu causal en el qual es contemplen els següents elements:

Cal recordar, que ni la realitat segueix una lògica causal ni l'acció en ella pot ser tan controlada, no obstant això, formular projectes sobre la base d'aquests elements ajuda a: simplificar la complexitat de la realitat per a poder incidir en ella; ordenar unes certes idees i voluntats que puga tindre l'associació; i a canalitzar els esforços de la pròpia entitat. En aquest sentit, és important entendre que la redacció dels objectius determinarà la resta de les fases, per la qual cosa aquests hauran de ser el més clars, mesurables i reals possibles ateses les capacitats i recursos de l'associació.

D'altra banda, en aquesta etapa l'associació ha de tindre en compte dos criteris principals:

- a. **Viabilitat i sostenibilitat.** L'associació ha preveure de forma aproximada aquelles dificultats que es pogueren donar en el desenvolupament del

⁷⁸ Per a aprofundir sobre la redacció d'indicadors, consulta l'epígraf 3.3 d'introducció a l'Enfocament de Marc Lògic.

projecte i que pogueren interrompre la seua execució. S'ha de ser conscient que començar un projecte en un lloc determinat comporta generar relacions socials amb aquelles persones que participaran. En aquest vincle es promouen expectatives i compromisos de participació amb l'associació que han de respectar-se. És convenient elaborar projectes concordes amb les capacitats i recursos abans d'haver de paraitzar un projecte a la meitat d'una execució.

- b. **Eficiència.** Vistes les possibles activitats caldrà assignar un pressupost el més detallat possible sobre el cost de materials i personal tècnic que suposen cadascuna de les accions. Encara que és una tasca més laboriosa, es recomana que el cost total del projecte es calcule de la forma més específica possible per a realitzar una utilització de recursos responsable.

Quines idees clau han de ser presents en la redacció d'un projecte?

Què es farà	Descripció d'objectius del projecte i resultats desitjats
Des de quins enfocaments	Explicació de les perspectives que guiaran les accions del projecte
Per què es farà	Explicació de les necessitats, interessos o problemàtiques que s'hagen detectat en el diagnòstic previ a la formulació i que justifiquen la idoneïtat del projecte tal com es planteja
On es farà	Localització i característiques del lloc
A qui es dirigeix l'acció	Identificació característiques demogràfiques de les persones participants (directes i indirectes)
Amb qui es comptarà	Identificació, si fora necessari, d'aquells agents i xarxes associatives amb les quals es treballarà per a dur a terme el projecte
Com es farà	Descripció d'activitats i accions que despleguen el projecte
Quan es farà	Cronograma de dates d'execució detallant la programació de les activitats previstes
Amb què es farà	Descripció de recursos materials, humans i econòmics
Com es mesurarà l'èxit del projecte	Definició dels indicadors dels objectius i dels resultats que pretenen aconseguir-se de manera que el seguiment i l'avaluació permeten valorar si aquests s'han aconseguit o no i en quina mesura.

Font: adaptada de "Identificació i formulació de projectes de cooperació per al desenvolupament", Gabriel Ferrero i de Lloma-Ossera, 2011, València: Editorial de la Universitat Politècnica de València, p. 59.

3.3.3 Execució i seguiment

La fase d'execució posa en marxa les activitats específiques del projecte i l'aplicació dels recursos previstos per a aquestes. Cap ressalta que durant l'execució es necessita un exercici constant de seguiment de les accions per a possibilitar que els factors externs de la realitat en la qual s'incideix no alteren massa la continuïtat del projecte.

Línies a dalt es parlava de la importància del formular un projecte tenint en compte el criteri de la viabilitat i la sostenibilitat en el temps. En aquest sentit, les persones encarregades de dur a terme el projecte hauran de planificar sempre el projecte tenint en compte aquells factors externs que puguin alterar l'execució.

D'altra banda, [definir indicadors de seguiment del projecte](#) ajudarà a [sistematitzar la informació i anar coneixent el nivell de consecució dels resultats sobre la base dels objectius previstos en un primer moment](#). En cas que aquests indicadors no oferisquen informació positiva, el caràcter flexible i obert amb el qual s'ha de concebre un projecte permet que puguin millorar-se aquelles accions que es consideraven adequades al principi.

3.3.4 Avaluació i devolució

Una vegada s'haja finalitzat el projecte sempre és aconsellable que es realitze, ateses les capacitats i temps de cada associació, almenys una reflexió col·lectiva sobre com s'ha desenvolupat el projecte. Aquesta es veurà enriquida si, a més, es planteja des d'una perspectiva participativa implicant les persones que han participat en el projecte perquè compartisquen les expectatives que tenien, les experiències viscudes i els aprenentatges adquirits.

Normalment, els criteris de les convocatòries de subvencions enfoquen les accions d'avaluació a l'obtenció de resultats i consecució d'objectius. No obstant això, és important tindre en compte que [l'avaluació sempre ha de generar aprenentatges rellevants per a pròpia entitat](#), ja que forma part de la gestió transparent de les entitats i l'avaluació ha de ser considerada com una eina legitimadora de la pròpia entitat. Tant si es té en compte o no la perspectiva participativa en l'etapa avaluativa, és important conèixer els principals tipus d'avaluació:

1. [Disseny](#). Centra l'objecte de l'avaluació a considerar si la formulació del projecte ha sigut coherent tenint en compte la identificació, els objectius, resultats i activitats plantejades, la precisió dels indicadors, el càlcul dels recursos i la incorporació dels enfocaments transversals. Amb aquesta mena d'anàlisi es pretén extraure lliçons sobre com millorar la qualitat tècnica de la formulació dels projectes.
2. [Procés](#). Atén qüestions organitzatives i de gestió. És a dir, com l'equip ha executat el projecte en termes d'activitats, metodologies utilitzades, previsió de temps, etc.

3. **Resultats.** Fa referència a la consecució de resultats i objectius del projecte. Finalitzat el projecte, interessa conèixer si el desenvolupament de les activitats ha generat els resultats esperats i si aquests han aconseguit aconseguir l'objectiu específic per a contribuir a l'objectiu general.

Descrites les tipologies s'observa que l'avaluació no és ni una memòria d'activitats ni una justificació econòmica. L'avaluació és una anàlisi sistemàtica en la qual, a més de l'estudi propi del document del projecte, es poden desplegar tècniques d'investigació social⁷⁹ per a enriquir la informació que es vulga obtenir. Aquells sectors professionals (intervenció comunitària i de desenvolupament) que tradicionalment han desenvolupat aquesta pràctica solen plantejar les avaluacions entorn als següents criteris de qualitat⁸⁰:

Pertinència	•Grau que el disseny del projecte respon a les necessitats, interessos o problemàtiques de l'entorn.
Coherència	•Grau en el qual el projecte s'alinea amb altres projectes d'entitats o institucions públiques
Eficàcia	•Grau en el qual el projecte ha aconseguit els seus objectius i els seus resultats
Eficiència	•Grau en el qual el projecte s'ha desenvolupat respectant els recursos econòmics, temporals i humans planificats.
Impacte	•Grau en el qual el projecte ha generat efectes significatius amb el pas del temps.
Sostenibilitat	•Grau en el qual el projecte aferma processos que segueixen desenvolupant-se sense tindre en compte a l'entitat.

Finalment, és important que l'associació compartisca amb les persones participants els aprenentatges extrets per l'informe final d'avaluació en forma de **devolució dels resultats**. D'aquesta forma, l'associació pot generar un espai de reflexió col·lectiu dirigit tant al personal de l'entitat, a les associacions col·laboradores, als grups d'interés com a les persones que han participat en el projecte. La finalitat d'acabar el projecte amb aquest espai de transferència de coneixement és facilitar l'apropiació dels resultats per part de tots els grups.

⁷⁹ Se podrà fer ús de les descrites a l'apartat d'identificació o de les exposades en el punt 8 de caràcter participatiu.

⁸⁰ Aquests criteris han sigut descrits com a "Criteris CAD" i van ser dissenyats per la Xarxa d'Avaluació, òrgan subsidiari del Comitè d'Ajuda al Desenvolupament (CAD) de l'OCDE. Han de considerar-se com una guia, ateses les necessitats d'aprenentatge de cada associació es poden prevaldre els uns o els altres, com també afegir criteris no contemplats pel CAD. Per a aprofundir sobre criteris d'avaluació, consulta en l'enllaç a la bibliografia a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

3.3.5 Socialització

Si bé el projecte acaba amb la devolució, l'associació ha d'encarregar-se de posar en coneixement de la ciutadania aquelles accions realitzades tant amb finançament públic com amb privada per a contribuir la sostenibilitat de dinàmiques d'acció social en altres contextos.

La socialització de resultats pot dirigir-se tant a la difusió d'informació del projecte i a la seua visibilitat com la comunicació reflexiva dels aprenentatges generats. La diferència entre totes dues formes de socialització resideix en la importància que l'associació vulga donar a les persones receptores de la informació. En aquest cas, la socialització centrada en comunicar comportarà la generació d'espais de debat, conferències i ponències on, a més de compartir els resultats, l'entitat pugua rebre una retroalimentació directa des de diferents públics.

3.4 Introducció a l'Enfocament de Marc Lògic

Aquelles associacions que opten per afavorir processos de canvi en l'entorn a través del treball sobre la base de projectes orientats per objectius és necessari que es familiaritzen amb aquest enfocament metodològic⁸¹. El Marc Lògic, majoritàriament utilitzat en la planificació de projectes d'intervenció comunitària i desenvolupament, imposa una lògica causal a la realitat per a poder gestionar, preveure i mesurar el canvi social que es pretén produir. És una forma de operacionalitzar⁸² la realitat per a fer-la més comprensible i poder incidir en ella.

“És una manera d'estructurar els resultats d'una anàlisi que permet presentar de manera sistemàtica i lògica els objectius d'un projecte. Així mateix, ha de reflectir les relacions de causalitat entre els diferents nivells d'objectius, indicar com es poden verificar, si s'han aconseguit els objectius i definir les hipòtesis fora del control del projecte que poden influir en el seu èxit” (Ferrero, 2011: 62).

Existeixen tècniques específiques per a identificar i formular el projecte amb les quals poder caracteritzar i determinar: actors, problemàtiques, objectius, estratègies, indicadors i resultats.

⁸¹ El Marc Lògic és considerat com un enfocament en tant que pressuposa que la realitat es pot mesurar, controlar i canviar a través d'accions concretes. Però també es considera una metodologia, ja que fixa quins factors s'han de tindre en compte, quina relació ha d'haver-hi entre els elements i com s'ha de fer el control sistemàtic per a produir el canvi.

⁸² La operació fa referència al procés de caracterització d'un fenomen social (abstracte) en aspectes propis cada vegada més concrets (concepte, dimensió) fins que es poden transformar en indicadors mesurables d'aqueix mateix fenomen que inicialment era difícil de concretar.

3.4.1 Identificació des de l'Enfocament de Marc Lògic

Per a elaborar un diagnòstic pertinent, a més de les tècniques exposades línies a dalt, l'Enfocament de Marc Lògic (d'ara en avant EML) concreta tres accions que han de tindre's en compte de cara a la planificació d'un projecte per objectius.

Mapa d'actors

El mapa d'actors té com a finalitat:

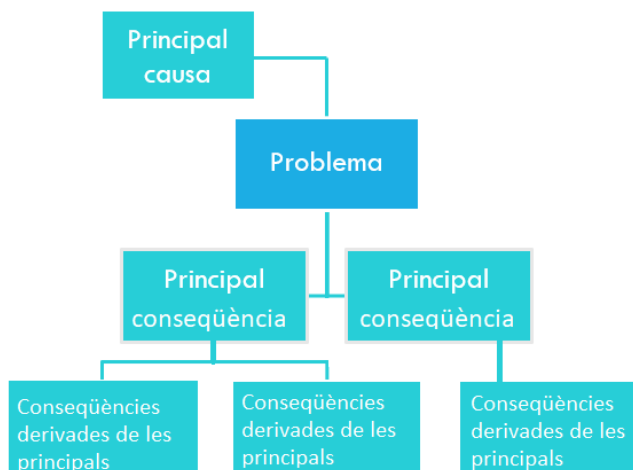
1. Identificar aquelles institucions, entitats o grups socials que interaccionen en el territori.
2. Caracteritzar de manera breu alguns dels seus interessos, recursos i problemàtiques.

En una taula com la següent, poden anar identificant-se aquells aspectes principals dels diferents actors per a posteriorment prioritzar quins grups formaran part directament del projecte, quins altres poden ser col·laboradors i quins poden ser considerats indirectament com a "beneficiaris".

Actor	Interessos	Recursos	Problemàtiques	Consideració en projecte

Arbre de problemes

Aquesta tècnica pretén esbossar un esquema visual on es reflectisca la temàtica central formulada com a problema en la qual es té idea d'incidir i, arran de la informació oferida per les tècniques d'investigació social descrites, relacionar causes i conseqüències que influeixen en aquesta.

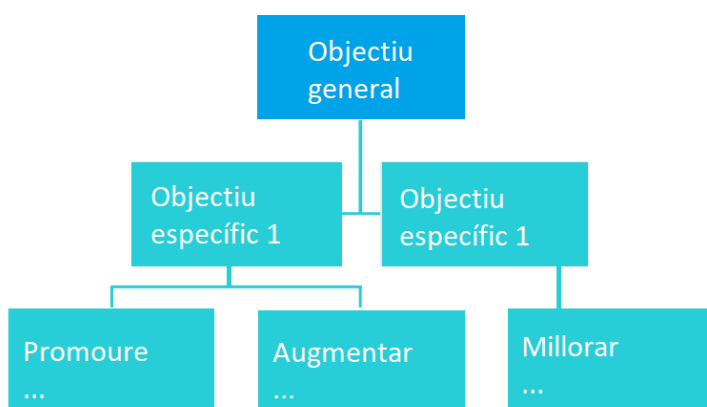

Seguim amb l'exemple de l'associació musical de la qual parlàvem línies a dalt. Així, l'entitat a través del seu diagnòstic està identificant que el problema principal de l'àmbit territorial on s'estableix és la falta d'espais de convivència. Una de les principals conseqüències, observades o oferides per la informació extreta de les tècniques d'investigació posades en marxa, poguera ser l'augment del racisme veïnal. I al seu torn, una de les seues causes directes poguera ser la falta d'espais públics. D'aquesta manera, s'aniran encadenant aspectes relacionats de manera que els més generals siguem els més pròxims a la temàtica central i el més concrets es vagen derivant d'aquests.

Arbre d'objectius

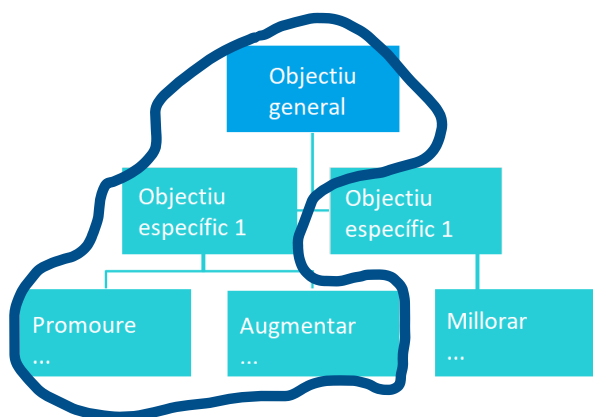
El següent pas, segons el EML, és identificar la situació futura desitjable per a cadascuna de les conseqüències identificades. Això consisteix a transformar les problemàtiques en objectius. Podent treballar únicament amb les conseqüències, es canviarà la redacció d'aquestes cap a una acció positiva. Normalment, s'utilitzen verbs que tinguen a veure amb la millora, facilitació, enfortiment, promoció o generació. Segons Ferrero (2011), aquesta tècnica permetrà:

- Descriure la situació futura que prevaldrà una vegada resoltls els problemes.
- Verificar la jerarquia dels objectius.
- Visualitzar en un diagrama les relacions mig-fi, que substituirà a les anteriors relacions causa-conseqüència de l'anàlisi de problemes.

En aquest cas, si la temàtica principal identificada era la falta d'espais de convivència, ara aquesta passaria a considerar-se l'objectiu general amb la nova redacció: afavorir espais de convivència veïnal. Les altres conseqüències seguiran la mateixa lògica.

Una vegada feta aquesta tasca, s'ha de prevaldre la línia d'acció que més abastable siga per a l'associació tenint en compte el temps, els recursos disponibles, les capacitats i els coneixements.

3.4.2 Formulació des de l'Enfocament de Marc Lògic

Matriu de Marc Lògic

	NARRATIVA	INDICADORS	FONTS DE VERIFICACIÓ	SUPÒSITS
OBJECTIU GENERAL	←			→
OBJECTIU ESPECÍFIC	←			→
RESULTATS	←			→
ACTIVITATS	←			→

Si l'associació ha de prioritzar una tècnica per a formular un projecte de qualitat, és aquesta matriu. En ella es reflecteixen tots els elements a tindre en compte per a gestionar i controlar el projecte. Trobem:

- Objectiu general.** Es tradueix del que s'estableix com a principal en l'arbre d'objectius. Aquest farà referència a la contribució a llarg termini que es pretén amb el projecte. La seua redacció, sempre realitzada en infinitiu, ha de reflectir almenys;
 - La temàtica sobre la qual es vol treballar.
 - L'enfocament des del qual es treballarà.
 - El lloc on es treballarà.
 - El grup objectiu en el qual es pretén incidir.
- Objectius específics.** També identificats en l'arbre de problemes, seran aquells que componen la línia d'acció prioritzada, això és aquells elements abastables pel projecte que es deriven directament de l'objectiu general. Complir els objectius específics significarà haver treballat en la millora del general. La seua redacció, sempre realitzada en infinitiu, ha de contemplar;
 - Els elements anteriorment descrits assegurant que cadascun d'ells no continga més d'una acció causa-efecte.
 - La seua definició siga concreta, verificable i realista.

- c. **Resultats esperats.** Aquells objectius més allunyats del principal en l'arbre d'objectius poden convertir-se en resultats sempre que estiguen dins de la mateixa línia d'acció i contribuïsquen segons la lògica “mig-fi” a la realització dels objectius específics. Un resultat difereix d'un objectiu per la seua vinculació directa amb les activitats del projecte, és a dir, els resultats són els productes que es deriven directament de les activitats realitzades. Adquireixen un nivell major de concreció i atenen un nivell major de control a través dels indicadors i les fonts de verificació. És important per tant que la seua redacció, sempre realitzada en participi, siga honesta i responsable;
- Únicament s'estableixen aquells que puguin ser garantits pel projecte.
 - Afavorisquen el compliment de l'objectiu específic tenint en compte la temàtica central del projecte.
- d. **Activitats.** Atesos els resultats que es pretenguen aconseguir caldrà dissenyar activitats que puguin efectivament generar-los. És important que les activitats es numeren de manera que es puguin identificar quins d'elles estan contribuint a quin resultat. En la seua redacció haurà d'assegurar-se que s'identifica el grup concret amb el qual es treballarà.
- e. **Indicadors.** Un indicador estableix un grau de compliment que cal aconseguir a fi d'aconseguir una meta. En la seua redacció cal reflectir;
- Què es mesurarà (coneixements, capacitats, assistència, etc.).
 - Sobre qui o què es mesurarà (persones o recursos).
 - Quant es mesurarà (unitat percentual o absoluta que fixa la meta a mesurar).
 - Quan es mesurarà (mitjançant o en finalitzar el projecte).
- Existeixen tres tipus d'indicadors que poden ajudar a valorar el projecte;
- **Indicador de producte.** Es mesura el grau de consecució de les activitats en relació amb els resultats, això és, el què s'ha fet.
 - **Indicador d'efecte.** Es mesura el grau de consecució de resultats en relació amb els objectius específics, això és, quins canvis s'han produït.
 - **Indicador d'impacte.** Es mesura el grau en el qual el projecte pot influir en canvis més enllà del seu període d'execució, posa en relació els objectius específics amb el general. Normalment, si no s'estableixen mecanismes de mesurament una vegada acabat el projecte no és responsable dir que s'han aconseguit produir impactes arran del projecte.
- f. **Fonts de verificació.** Són aquells documents on es recull tota la informació necessària per a poder calcular els indicadors. L'associació elaborarà bases de dades utilitzant fonts primàries extretes de tècniques d'investigació o registres.

- g. **Supòsits.** També coneguts com a hipòtesi, són totes aquelles situacions externes que s'han de donar perquè cadascuna de les fases puguin desenvolupar-se sense cap obstacle.

Com es deia, aquesta metodologia pretén controlar el canvi sobre la base d'una lògica generativa on A produeix B si controlem C, F i G. En aquest sentit la matriu funciona amb dues lògiques subjacents:

OBJECTIU GENERAL
OBJECTIU ESPECÍFIC
RESULTATS
ACTIVITATS

Lògica vertical. Tiene en cuenta las condiciones necesarias para que se consigan los objetivos. De forma que, si se llevan a cabo correctamente las actividades, estas producirán una serie de cambios en las personas participantes traducidos en resultados que consecuentemente ayudarán a cumplir los objetivos específicos contribuyendo finalmente al objetivo general.

Lògica horitzontal. Dota de legitimitat la narrativa anterior assegurant que cadascun dels nivells del projecte comporta uns passos mesurables i verificables.

	NARRATIVA	INDICADORS	FONTS DE VERIFICACIÓ	SUPÒSITS
OBJECTIU GENERAL				→
OBJECTIU ESPECÍFIC				→
RESULTATS				→
ACTIVITATS				→

PER A APROFUNDIR

- Manual sobre identificació i formulació de projectes: gestió del cicle de projecte i enfocament del marc lògic de la Universitat Politècnica de València (2011).
- Manual sobre gestió del cicle de projecte de la Comissió Europea (2001).
- Guia pràctica d'avaluació de projectes del tercer sector del Institut Català d'Avaluació de Polítiques Públiques (2017).
- Manual sobre metodologia per a la intervenció social del Institut Obert de Catalunya (2018).
- Criteris de qualitat per a l'avaluació de projectes de l'OCDE (2018).
- Ferrando, M., Alvira, F., Alonso L., y Escobar, M. (2016). El análisis de la realidad social. Métodos y técnicas de investigación. Madrid: Alianza
- Fernández, G. y Ponce de León, P. (2016) Elaboración, gestión y evaluación de proyectos sociales: Intervención social y programación (Manuales prácticos). Madrid: Pirámide.

PER A INICIAR ELS TRÀMITS

- Inicia una enquesta en línia en Google Forms

NOTES PRÀCTIQUES

- A l'hora de formular un projecte, és important prestar especial atenció a mantindre una lògica interna robusta, això és, cerciorar-se que els objectius, les activitats i els resultats es relacionen de manera causal.
- No obstant això, cal tindre sempre present que la qualitat tècnica del projecte ha de tindre la seua manifestació pràctica. Únicament una bona execució que perseguisca generar processos transformatius generarà el canvi en les relacions socials que s'espera. El projecte tècnic per si mateix no suposarà cap avanç social.
- Treballar amb i per a les persones suposa que l'associació pose especial atenció en la responsabilitat social que comporta. S'ha de ser conscient dels temps de les persones que participen en el projecte. L'associació haurà de prevaldre'ls per damunt del que s'haja programat, al cap i a la fi, el projecte simplement intenta contribuir a una realitat social, no suposar un obstacle.

4. ENFORTIMENT ASSOCIATIU

4.1 Pla estratègic de l'Associació

Fins ara s'han anat definint els àmbits d'acció principals de les associacions fent referència contínua als processos necessaris de reflexió que s'han de donar en el fòrum intern de l'associació. És primordial que en la vida d'una associació no sols es prevegen aquests tipus d'espais, sinó que se signifiquen amb aportacions que deriven en aprenentatges. Igual que en l'elaboració d'un projecte es disposen tota una sèrie d'elements per a gestionar i controlar la qualitat d'aquest, és aconsellable que l'associació es dote d'eines similars per a la seguiment i revisió de la seua pròpia funció.

En aquest punt es procedeix a “institucionalitzar” i sistematitzar aquests processos deliberatius de manera que s'aconsegueixca enfortir l'activitat de l'associació a través de l'elaboració d'un Pla estratègic. A pesar de que la seua redacció es preveu en les primeres etapes de la vida d'una entitat, és interessant que de manera periòdica es torne cap a ell des d'una mirada crítica per a posar-ho en revisió. En moltes ocasions, les associacions opten per elaborar plans estratègics amb una periodicitat determinada per a centrar les accions a futur. D'aquesta manera, aquest document marc no sols justifica les bases de l'entitat, sinó que planteja els seus àmbits d'acció de manera temporal. La seua elaboració és enriquidora per diversos motius:

- a. Per a revisar i consensuar posicionaments i conceptes.
- b. Per a complementar el treball sobre la base de projectes amb una perspectiva de futur.
- c. Per a socialitzar la labor de l'associació des d'un document treballat.

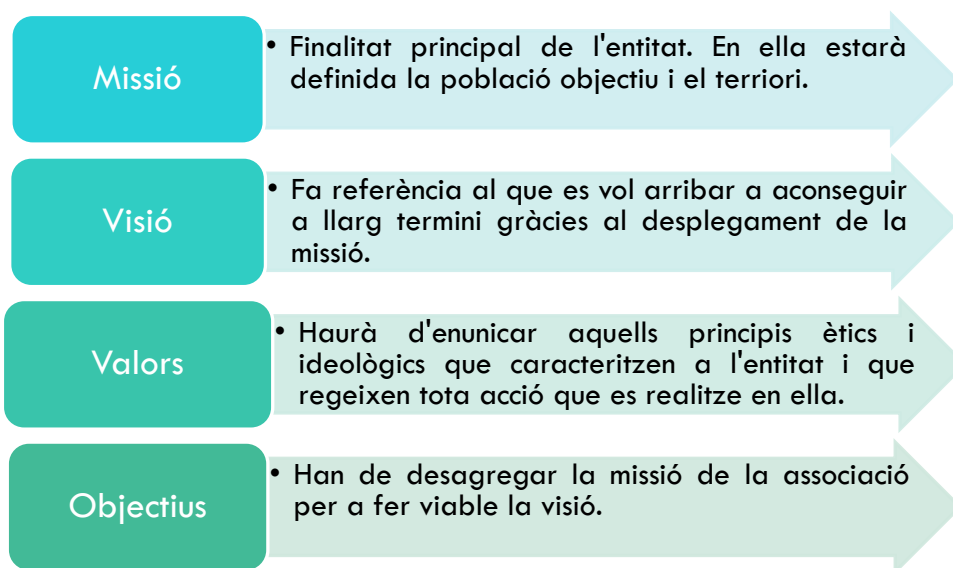
Si bé cada associació pot plantejar el document com a més s'ajuste a la seua realitat, normalment existeixen 5 elements essencials que tota associació d'acció social ha de plantejar en un document estratègic: la intenció, el coneixement i l'acció.

4.1.1 La intenció de l'associació

Si es recorda, en l'elaboració dels estatuts de l'associació s'havien ja establert els principals trets característics de l'associació. No obstant això, un retorn a ells segurament promourà noves perspectives i elements que en el seu moment no es van tindre en compte, sobretot si l'associació té un llarg recorregut. En aquest apartat es tornarà a reflexionar sobre:

- a. Quina és la raó de ser de l'associació.
- b. Des d'on es parla (metafòricament), és a dir, des de quin ideari o perspectiva es desplega l'acció de l'associació.
- c. Cap a on es pretén dirigir l'activitat d'aquesta .

Una vegada s'hagen identificat les respostes a aquestes preguntes, l'entitat podrà (re)definir les característiques principals de la seua associació que marcaran la resta de l'activitat. Generalment, una associació ha de saber diferenciar entre els següents elements:

Totes les persones associades coneixen la missió i els valors de l'entitat?	SI: De quina forma s'ha aconseguit aquest coneixement? Com es pot mantindre o sistematitzar aquest funcionament? NO: S'ha identificat el motiu? Existeixen estratègies per a fomentar aquest coneixement?
Quina va ser l'última vegada que es va reflexionar sobre la missió, la visió, els valors i els objectius de l'entitat?	
En l'últim any s'han incorporat noves persones a l'entitat?	SI: Es realitza algun acompanyament d'aquestes persones? Aquest procediment està sistematitzat? NO: És una decisió pròpia? Existeixen estratègies per a ampliar la base social?
Hi ha col·lectius que no estan representats en l'entitat i seria positiu que ho estigueren?	SI: Quins són? NO: L'associació hauria de ser més plural segons la intenció teòrica? Quines estratègies es plantegen per a arribar a més col·lectius?
Existeix una vertadera consecució d'objectius?	SI: De quina forma es mesura aquesta consecució? NO: S'ha reflexionat sobre recursos per al seu mesurament?
Es necessiten més mecanismes de participació interna en l'entitat?	SI: És necessari generar un nou espai o és qüestió de significar els que ja existeixen? Quin és el funcionament dels quals ja existeixen? Quins problemes es troba en ells? De quina manera es poden tornar a significar? NO: Quin nivell de participació existeix en ells? Es treballa la cultura de la participació? De quina forma?
El funcionament de l'entitat us fa tindre més capacitat crítica i d'aprenentatge?	SI: Com es treballen aquestes capacitats? NO: Quina apropiació existeix per part de les persones associades dels projectes que es desenvolupen en l'entitat? Quina importància té la generació de processos transformadors?

Font⁸³: adaptada de "Guia d'autodiagnosi sobre l'acció comunitària de les associacions", Consell d'Associacions de Barcelona, 2016, p. 6.

4.1.2 Coneixement del context

⁸³ Per a aprofundir, consulta l'enllaç al document a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

Encara que, com s'ha vist en línies anteriors, cada projecte ha de basar-se en una identificació de la realitat social concreta en la qual es pretén incidir, és interessant que també es realitzen anàlisi des d'una perspectiva macro. En aquest sentit, els plans estratègics poden ser un bon document on poder reflectir les principals tendències de la població objectiu i de l'àmbit d'acció de l'associació.

De tal forma, l'associació ha de generar espais de transferència de coneixement on la ciutadania, la societat civil organitzada i les institucions participen. Així, no sols es posarà en valor tot allò produït per la pròpia associació, sinó que aquesta es veurà enriquida per altres perspectives i veus que han de ser tingudes en compte per a millorar la pertinència de l'acció de l'entitat.

Realitzar una anàlisi d'aquest calat ofereix diversos avantatges a considerar:

- a. Es pot obtindre una imatge més nítida de l'abast potencial de la base social. El coneixement de la ciutadania i els seus interessos ofereix informació de gran rellevància a l'hora de realitzar campanyes de sensibilització i comunicació mitjançant les quals sumar a persones potencialment interessades.
- b. Pot ajudar a perfilar les línies estratègiques de l'associació segons la seua coherència i pertinència respecte al context que, al seu torn, podran guiar el desenvolupament de projectes futurs.
- c. Possibilita l'actualització del coneixement sobre l'àmbit d'acció de l'associació. Tant les tendències socioeconòmiques, els debats teòrics i les polítiques públiques canvien amb el pas del temps, per la qual cosa és important que l'associació es nodrisca d'aquests.

Una anotació important!

En aquesta anàlisi contextual és primordial que l'associació s'interesse pel treball d'altres entitats. **En moltes ocasions, es dupliquen esforços quan l'interessant és construir sinergies**, per la qual cosa és important que de manera periòdica l'associació estiga al corrent dels projectes que es desenvolupen en l'entorn. Aquest coneixement podrà dirigir a l'entitat a generar un valor diferenciat i complementari que no atomitze el d'altres entitats.

4.1.3 Línies d'acció

El pla de l'associació ha de considerar-se com una guia sobre com es materialitzaran les accions futures. Generalment, aquest document plasma les principals línies d'acció alineades amb els posicionaments abans redactats per l'entitat per a desplegar-los a través d'objectius específics. Reflexionar participativament sobre les següents preguntes ajudarà a la identificació de les accions prioritàries:

- a. Quines són les línies d'acció principals que es deriven de la missió de l'entitat?
- b. En quins objectius específics es vol i pot incidir a través d'elles?
- c. Quins enfocaments han de ser estratègics en el desenvolupament dels projectes futurs?
- d. Quins agents socials, privats i públics són estratègics per al funcionament de l'entitat?

4.2 Governança interna

El funcionament intern és un altre aspecte que cal tindre en compte perquè l'associació pugui sostindre's en el temps. En aquest cas, *s'ha de prestar especial atenció a les cures, les emocions i als conflictes que puguin sorgir dins d'ella*. Línies a dalt es deia que totes les persones associades havien d'estar al corrent dels principis de l'associació, no obstant això, és igualment important promoure una consciència de grup perquè la distribució de responsabilitats, la presa de decisions i les relacions de poder siguen el més horitzontals possibles.

Reflexionar sobre les cures i les emocions

Lluny d'entendre la consciència de grup des d'una perspectiva corporativista, aquesta és aconsellable construir-la des de l'empatia i les cures cap a les altres persones que formen part de l'associació. Des de la perspectiva feminista es porta treballant la idea que per a poder parlar de relacions basades en la igualtat cal incorporar una mirada contextual que visibilitze els treballs i responsabilitats que realitzen les dones i sostenen la vida en el seu sentit ampli. Concretament, les cures són part d'aquest treball invisibilitzat i són els que normalment sostenen la consciència de grup i les relacions de pertinença a aquests. En una associació és llavors primordial treballar en la seua redistribució i reconeixement.

En aquesta línia, és important que es generen espais d'autodiagnòstic que no estiguen únicament focalitzats a millorar la gestió de l'entitat, sinó que fomenten la reflexió sobre les emocions de les persones associades. Treballar en aquest sentit fomenta la prevenció de conflictes o almenys de les seues manifestacions menys constructives. Les emocions són la manifestació subjectiva del que passa al nostre voltant, de manera que educar en emocions consisteix a reflexionar sobre el que sentim per a conèixer el que passa. Compartint com estem donem informació a la resta del grup perquè puguin tindre-la en compte i interpretar els comportaments

de cadascun. Algunes preguntes⁸⁴ guia que poden ajudar a generar aquest tipus de reflexions són:

- a. Com em relacione amb les emocions? I la meua entitat?
- b. De les quatre emocions bàsiques (alegria, tristesa, ràbia i por); amb quins em sent més identificat/ada? Quins són més difícils de sentir o de veure com les senten els altres?
- c. I en la meua entitat, quines emocions sent que estan més permeses i quins menys?

Reflexionar sobre el conflicte

És important allunyar-se de la mistificació i l'objectivació de l'associació, essencialment, una associació és un conjunt de persones que han generat relacions socials amb una finalitat determinada. I en tots els grups socials es donen conflictes i malestars, per la qual cosa negar-los, invisibilitzar-los o plantejar-los com una qüestió de "trinxeres" no és intel·ligent. Saber vehicular el conflicte cap a la generació d'aprenentatges que facen avançar a l'entitat és un bon indicador de l'enfortiment associatiu.

Per a treballar-los, com es deia, és important saber identificar les emocions i els rols de gènere relacionats amb elles: "mentre que a les dones se'ls permet expressar la vulnerabilitat i les cures, els homes tenen més legitimada l'expressió de la ràbia o la desconexió emocional i l'establiment de límits. Aquest fet genera maneres diferents de viure i aproximar-se en els conflictes, que cal tindre en compte i començar a transformar" (Lafede.cat, 2018: 19). Algunes accions que poden ajudar en el treball del conflicte en l'entitat són:

- a. Generar un espai de reflexió periòdica on treballar les emocions i evitar la creació d'espais per a tractar conflictes expressament.
- b. Treballar a través de dinàmiques l'escolta activa i la deliberació.
- c. Basar la resolució de conflictes únicament en respostes consensuades i no en base a majories.

Finalment, és aconsellable que les associacions no vegem aquests espais o aquestes dinàmiques com a activitats secundàries enfront de la gestió i formulació de projectes socials. La promoció de benestar ha de generar-se tant externa com internament. La gestió dels conflictes no ha de dependre de les capacitats individuals de cada persona sinó de la capacitat col·lectiva de l'associació.

⁸⁴ CNSC (2016). "Guia de recursos de salut emocional als espais associatius". Per a aprofundir, consulta l'enllaç al document a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

4.3 Transparència

Als aspectes d'enfortiment associatiu enunciats fins al moment cal sumar-li la transparència. La importància d'aquest element ha estat, majoritàriament, relacionada amb la rendició de comptes i la gestió eficaç, ja que és la perspectiva que deriva de la normativa. No obstant això, **la transparència també ha de ser exercida per la seua generació de coneixement**. És a dir, les entitats, sobretot d'aquelles que treballen sobre la base de projectes, produeixen gran quantitat d'informació que no sols ha de servir a la pròpia associació, sinó que han de ser compartits per a potenciar nous processos en l'entorn.

Així, la normativa vigent⁸⁵ estableix aquest criteri com una obligació per a totes aquelles associacions que hagen rebut ajudes o subvencions públiques durant el període d'un any en una quantia superior a 10.000 euros. La informació haurà de tindre una adequada publicitat i el seu contingut mínim constarà d'almenys el nom de la subvenció indicant l'entitat pública que concedeix, l'import rebut i el programa, activitat, inversió o actuació subvencionat. En aquest sentit, ajudarà que la pròpia entitat dispose d'un apartat web on es recullen tots els materials que genera l'entitat. Fent especial publicitat dels següents ítems:

1. Informació institucional.

- Estructura organitzativa.
- La composició dels òrgans de govern amb identificació nominativa dels membres.
- Organigrama complet que identifique les àrees i les persones responsables.
- Definició de la missió o els objectius i les activitats que es desenvolupen.
- Estatuts i normativa aplicable que els afecta.
- Seu física amb els horaris d'atenció al públic i els diferents mitjans de contacte, que inclouran com a mínim un telèfon i un correu electrònic.

2. Informació econòmica⁸⁶.

- Contractes: una relació de tots ells identificant el seu objecte i l'import. Així com, el procediment de licitació, la duració de cadascun, les modificacions, les pròrrogues i les decisions de renúncia.

⁸⁵ Llei 2/2015, de 2 d'abril, de Transparència, Bon Govern i Participació Ciutadana de la Comunitat Valenciana. Consulta els enllaços a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

⁸⁶ Adaptat de la Guia per a millorar la Transparència de la nostra entitats de la Fundació Horta Sud (2018: 14-15).

- Convenis: una relació de tots ells indicant la data, les parts que ho signen, l'objecte, els drets i les obligacions. Així com les seues modificacions i el període de vigència.
- Subvencions públiques: una relació de totes elles en la qual s'identifique l'administració que les concedeix, el seu import, l'objecte de la subvenció o finalitat i persones destinatàries del projecte.
- Pressupostos, balanços i auditories aprovades per l'assemblea.
- Retribucions de les persones directives.
- Taules salarials i convenis laborals de les persones que treballen en l'entitat.

3. Memòries d'activitats i avaluacions tècniques de projectes.

4. Materials de difusió i estratègics.

PER A APROFUNDIR

- Guia d'autodiagnòstic sobre l'acció comunitària a les associacions del Consell d'Associacions de Barcelona (2016).
- Guia de recursos de salut emocional als espais associatius del Consell Nacional de la Joventut de Catalunya (2016).
- Guia de perspectiva feminista i ètica de cures de Lafede.cat (2018).
- Guia per a millorar la Transparència de la nostra entitats de la Fundació Horta Sud (2018).
- Llei 2/2015, de 2 d'abril, de Transparència, Bon Govern i Participació Ciutadana de la Comunitat Valenciana.

NOTES PRÀCTIQUES

- A l'hora de generar espais de reflexió és aconsellable comptar amb una persona facilitadora o dinamitzadora de les trobades. D'aquesta manera tota la informació compartida podrà ser sistematitzada sobre la base d'una metodologia de grup i posteriorment analitzada.

BLOC 2

PARTICIPACIÓ

5. GOVERN OBERT I GOVERNANÇA DEMOCRÀTICA

5.1 La governança democràtica, més enllà del govern

Si es fa un exercici de reflexió sobre el que comunament s'ha entés per la figura del govern o la seua acció de governar semblarà que el concepte es va construir en l'imaginari com un procés unidireccional. L'elecció dels i les representants que exerceixen l'acció de governar sembla desvirtuar-se, o almenys presentar-se com una cosa tan puntual que ni arriba a incidir en l'imaginari. El govern s'ha vingut presentant i exercint com una cosa aliena a la ciutadania, amb el qual difícilment s'ha pogut establir un diàleg horitzontal.

Paral·lelament, la concepció i l'exercici de l'Administració Pública sembla haver funcionat de manera similar. Les polítiques públiques, plantejades en el si de l'Administració de manera tècnica, adquireixen un caràcter genèric i permanent que acaben sent percebudes com a alienes per part de la ciutadania. Aquesta distància entre realitat i solució pública apareix com un dels factors clau en la deslegitimació i despolitització de la ciutadania⁸⁷, que en les últimes dècades ha començat a demandar una ampliació de l'enfocament públic més enllà de les polítiques bàsiques de benestar social.

Actualment, la societat valenciana és, com moltes altres, heterogènia i planteja interessos, necessitats i problemàtiques complexes que necessiten d'una diagnosi i solucions alineades a aquestes característiques. Les polítiques universals dissenyades i implementades únicament des d'una Administració centralitzada no semblen ser capaces de captar la riquesa social que es dona hui dia.

En aquest sentit, la governança democràtica i, concretament, el govern obert sorgeix com a resposta a les dificultats de les democràcies liberals i la seua estructura de gestió pública a l'hora d'abordar les necessitats d'una societat canviant, amb uns problemes cada vegada més complexos.

⁸⁷ Segons Porta, 2016. Per a aprofundir, consulta l'enllaç a la seua bibliografia a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

Concretament, la Comissió Europea⁸⁸ ve emfatitzant la necessitat de canvis en les estructures de govern per dos factors principals:

1. L'emergència de nous reptes globals com la crisi climàtica, la transformació tecnològica, els nous fluxos migratoris i el canvi demogràfic.
2. El qüestionament de la capacitat resolutiva del sector públic burocratitzat i centralitzat per a abordar aquests reptes. Es considera que si l'objecte de la política pública ha canviat, això és, genera noves necessitats, la manera de gestionar-la i els espais on desenvolupar-la han de canviar consegüentment.

En aquest sentit, la governança democràtica s'entén com aquelles “normes, processos i comportaments que influeixen en l'exercici dels poders [...], especialment des del punt de vista de l'obertura, la participació, la responsabilitat, l'eficàcia i la coherència” (CE, 2017: 20).

5.2 Govern obert

Entenent, llavors, la governança democràtica com a forma organitzativa en la qual la ciutadania s'erigeix com a subjecte actiu en la presa de decisions col·lectives deixant de costat el seu caràcter passiu front la política pública, el govern obert s'erigeix com a marc d'aquesta nova manera de governar. En les últimes dècades els governs europeus, estatals i autonòmics treballen en la incentivació dels seus tres pilars bàsics:

⁸⁸ Per a aprofundir, consulta els enllaços a la bibliografia relacionada amb la Comissió Europea (2014a; 2014b; 2015) a l'apartat “Per a aprofundir” d'aquest mateix punt.

5.2.1 Transparència.

Aquest principi, segons la normativa vigent⁸⁹, es defineix com a manera de “garantir una activitat pública fundada en l'accessibilitat de la informació i en l'excepcionalitat de les restriccions que només podran fundar-se en la protecció d'altres drets” (art. 4 de la Llei 2/2015). En aquest sentit, la transparència s'alça com un dels principals eixos de la política pública basada en el govern obert, en tant que ofereix a la ciutadania la informació necessària per a poder participar dels assumptes públics.

Aquest eix no hauria d'entendre's únicament com una eina de control cap a l'Administració Pública, sinó que caldria incentivar-se el seu vessant comunicatiu des de la promoció de la **publicitat activa** basada en el **dret a la informació**. A més, aquesta informació ha de ser necessàriament veraç i objectiva, actualitzada i publicitada periòdicament, d'una forma que siga accessible, comprensible i intel·ligible per a tota la ciutadania.

Concretament, la GVA des de l'any 2015 ha posat en marxa diverses polítiques alineades amb aquest principi que han tingut un caràcter transversal no sols a nivell intern, sinó que des de la GVA s'ha vist primordial enfortir aquest principi en la resta de la societat organitzada. Es veia línies a dalt com en l'elaboració del Pla Associatiu aquest principi ocupa un sentit principal. Amb tot això i tenint com a marc normatiu la Llei de Transparència, Bon Govern i Participació, es va crear la Conselleria de Transparència, Responsabilitat Social Participació i Cooperació⁹⁰. En aquest sentit, destaquen diverses accions rellevants que tot el teixit associatiu hauria de conèixer:

1. **Portal de Transparència⁹¹:** GVA Oberta és la plataforma on l'Administració Pública autonòmica publica tota la informació econòmica i tècnica que s'elabora. En ella es poden trobar: elements relatius a cada àmbit sectorial; informació sobre serveis d'atenció a la ciutadania; xifres pressupostàries disgregades per naturalesa de l'import; i informació estadística i estratègica. L'objectiu final és que la ciutadania conega les accions i polítiques del Consell, i puga exercir el seu dret a saber sobre continguts o documents que obren en el seu poder, ja que totes dues aportacions afavoreixen la formació de l'opinió pública en una societat democràtica.

⁸⁹ Llei 2/2015, de 2 d'abril, de Transparència, Bon Govern i Participació Ciutadana de la Comunitat Valenciana. Per a aprofundir, consulta l'enllaç a l'apartat “Per a aprofundir” d'aquest mateix punt.

⁹⁰ Actualment denominada Conselleria de Participació, Transparència, Cooperació i Qualitat Democràtica.

⁹¹ Per a aprofundir, consulta l'enllaç a la web a l'apartat “Per a aprofundir” d'aquest mateix punt.

2. **Portal de Dades Obertes⁹²**: és l'espai digital en el qual la Generalitat publica en formats oberts les dades que produeix com a resultat de les activitats que realitza en l'exercici de les seues competències. L'objectiu d'aquest portal és facilitar a la ciutadania l'accés lliure i gratuït a les dades públiques perquè els puga utilitzar i reutilitzar per a aprofitar el seu potencial econòmic i social. Al mateix temps, la publicació d'aquestes dades contribueix a millorar i reforçar la transparència i la rendició de comptes de la Generalitat.

3. **Pla Biennal de Transparència 2019 – 2021⁹³**: El document és fruit del compliment normatiu⁹⁴ i d'un diagnòstic sobre la transparència en la GVA. Tal com es planteja en el document; “La missió del Pla Biennal de Transparència és la consolidació i aprofundiment de la política de transparència que s'ha dut a terme en els últims tres anys, incidint en la seua planificació estratègica i impulsant la cultura de la transparència en el si de la mateixa Generalitat i de la societat valenciana. [...] Per això, és també la seua missió, donar resposta a l'exigència de major transparència expressada per la societat i obrir una finestra d'oportunitat per a definir i desenvolupar noves polítiques públiques més orientades a les necessitats de la ciutadania” (GVA, 2019: 21).

4. **Consell de Transparència, accés a la informació pública i bon govern⁹⁵**: És l'òrgan que s'encarrega de garantir la transparència dins de l'àmbit de la Comunitat Valenciana. Entre els seus objectius principals es troba garantir els drets d'accés de la ciutadania a la informació pública, vetlar pel compliment de les obligacions de publicitat activa i promoure l'observança de les disposicions de bon govern. El Consell compta amb un Servei d'Oficina de Suport que, entre altres funcions, ofereix assistència administrativa (preparació d'antecedents, revisió del compliment de la publicitat activa, etc.).

⁹² Per a aprofundir, consulta l'enllaç a la web a l'apartat “Per a aprofundir” d'aquest mateix punt.

⁹³ Per a aprofundir, consulta l'enllaç al document a l'apartat “Per a aprofundir” d'aquest mateix punt.

⁹⁴ Del que es disposa en l'article 8 del Decret 105/2017, de 28 de juliol, del Consell de desenvolupament de la Llei 2/2015, de 2 d'abril, de la Generalitat. Per a aprofundir, consulta l'enllaç a la normativa a l'apartat “Per a aprofundir” d'aquest mateix punt.

⁹⁵ Per a aprofundir, consulta l'enllaç a la web a l'apartat “Per a aprofundir” d'aquest mateix punt.

5.2.2 Participació

Si bé, aquest eix del bon govern es desenvolupa en els següents punts de la guia, sembla important avançar la justificació d'aquest principi. Es deia que l'Administració Pública camina cap a una nova manera d'elaborar i concebre la política pública. En aquest sentit, s'assisteix a una proliferació d'espais de diàleg, creació, decisió i cogestió de solucions estratègiques per a respondre als reptes col·lectius als quals s'enfronta la nostra societat actual. Conjuminant criteris quantitatius i qualitatius es para atenció des dels organismes multinivell a enfortir la cultura i l'educació deliberativa perquè la creació d'espais es nodrisca d'una presa de decisions conscient i crítica. Aquests espais deliberatius apareixen com a noves maneres de vehicular les necessitats i interessos de la ciutadania, complementant així els llits tradicionals de la democràcia representativa.

Com ocorria amb el principi de la transparència, la participació cobra també rellevància en la GVA des de 2015. Malgrat desenvolupar algunes més endavant, destaquen les següents que poden ser d'especial rellevància per al teixit associatiu:

1. **La Guia de Participació⁹⁶**: una eina ràpida que la ciutadania pot emprar per a conèixer els òrgans consultius valencians i com participar en ells.

Entre els organismes destacats es troba el Consell de Participació que té com a finalitat a té com a finalitat principal propiciar el reconeixement i la visibilitat dels moviments associatius, impulsar la trobada entre l'administració de la Generalitat, la societat civil i la ciutadania, facilitant la seua comunicació i afavorir la democràcia deliberativa i participativa.

2. **El Portal de Participació⁹⁷**: GVA Participa obri un nou canal comunicatiu entre l'Administració i la ciutadania. Aquest espai està pensat, en primer lloc, com a plataforma de recursos on es pot trobar informació relativa al teixit associatiu, píndoles formatives i documents estratègics. En segon lloc, com a recursos en línia on gestionar el procés de pressupostos participatius de la GVA, obrir debats i elaborar normativa de forma col·laborativa.

⁹⁶ Per a aprofundir, consulta l'enllaç al document a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

⁹⁷ Per a aprofundir, consulta l'enllaç a la web a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

3. **Pla Vega Renhace⁹⁸**: sorgeix com a manera de fer front de forma participativa als desperfectes produïts pel temporal de setembre de 2019. Aquest projecte ha abordat un procés de reflexió entorn a situacions d'emergència climàtica viscudes en diferents períodes de temps i la necessitat de buscar les solucions conjuntament entre tots els agents implicats a la comarca per a aconseguir una comunitat resiliència, pròspera econòmicament i amb una alta qualitat de vida.

4. **Pla Alcem-nos⁹⁹**: en el marc de la pandèmia de la COVID-19, es va generar un pacte sobre política pública participativa per a implementar la presa de decisions col·lectives que poguera implicar a tots els agents socials, econòmics i institucionals, així com a totes les valencianes i valencians. El pla tracta d'implementar un Full de ruta que permeta a la Comunitat Valenciana recuperar-se econòmicament i establir un “*New Green Deal*” valencià, una major digitalització, el reforç dels serveis públics i la justícia social.

5. **Xarxa de Governança Participativa Municipal¹⁰⁰**: la xarxa pretén ser un instrument de col·laboració, debat i reflexió entre la Conselleria de Participació, Transparència, Cooperació i Qualitat democràtica i els municipis i les mancomunitats entorn de polítiques locals de participació.

5.2.3 Rendició de comptes

Una de les funcions principals de l'Administració és gestionar i distribuir de manera adequada els recursos disponibles, responent a les necessitats i problemàtiques de la ciutadania. Això té a veure amb l'eficàcia i l'eficiència dels procediments i les actuacions planificades, però també, com es deia, a la pertinència i coherència de polítiques.

Concretament, la GVA realitza accions en aquest sentit, algunes línies estratègiques destacables poden ser les següents:

⁹⁸ Per a aprofundir, consulta l'enllaç a la web a l'apartat “Per a aprofundir” d'aquest mateix punt.

⁹⁹ Per a aprofundir, consulta l'enllaç a la web a l'apartat “Per a aprofundir” d'aquest mateix punt.

¹⁰⁰ Per a aprofundir, consulta l'enllaç a la web a l'apartat “Per a aprofundir” d'aquest mateix punt.

1. **Codi de Bon Govern**¹⁰¹: Aquest document elaborat en el marc de la normativa vigent¹⁰² pretén dotar als alts càrrecs d'un instrument que guie les seues actuacions amb l'objectiu de fer unes administracions públiques íntegres, efícaes i eficients. Aquest Codi combina normes de caràcter clarament jurídic amb criteris de conducta, valors democràtics i principis ètics com la integritat, la sobrietat, l'exemplaritat, la responsabilitat i la cooperació, elevant-los a obligatori compliment per als alts càrrecs de la Generalitat i del seu sector públic instrumental i per a totes les persones que s'adherisquen voluntàriament.
2. **Comissions de seguiment i avaluació de polítiques públiques**: Tal com es planteja en el Pla de Transparència; "L'avaluació dels plans i programes és una forma objectiva de rendició de comptes. Per això existeix la necessitat d'establir les bases a través de projectes pilot d'avaluació de polítiques públiques que servisquen al seu torn per a establir les bases metodològiques i estandarditzades extrapolables a qualsevol pla o programa futur" (GVA, 2019: 16). En aquest sentit, algunes conselleries ja han començat a establir aquests grups de treball per a implementar millores en els plans estratègics.

¹⁰¹ Per a aprofundir, consulta l'enllaç al document a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

¹⁰² Decret 56/2016, del Consell, de 6 de maig i article 27 de la Llei 2/2015, de 2 d'abril, de Transparència, Bon Govern i Participació Ciutadana de la Comunitat Valenciana. Per a aprofundir, consulta l'enllaç a la normativa a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

PER A APROFUNDIR

- [Puerta \(2016\). Crisis de la democracia. Un recorrido por el debate en la teoría política contemporánea. Espiral, Estudios sobre Estado y Sociedad Vol. XXIII No. 65.](#)
- [Comissió Europea \(2014a\). Promoting Good governance.](#)
- [Comissió Europea \(2014b\). Horizon 2020.](#)
- [Comissió Europea \(2015\). Social Innovation: A decade of change.](#)
- [Llei 2/2015, de 2 d'abril, de Transparència, Bon Govern i Participació Ciutadana de la Comunitat Valenciana.](#)
- [GVA Oberta](#)
- [GVA Dades Obertes](#)
- [I Pla Biennal de Transparència de la Generalitat 2019-2021](#)
- [Consell de Transparència](#)
- [Decret 105/2017, de 28 de juliol, del Consell, de desenvolupament de la Llei 2/2015, de 2 d'abril, de la Generalitat, en matèria de transparència i de regulació del Consell de Transparència, Accés a la Informació Pública i Bon Govern](#)
- [Guia de Participació](#)
- [GVA Participa](#)
- [Pla Vega Renhace](#)
- [Pla Alcem-nos](#)
- [Xarxa Governança Participativa Municipal](#)
- [Codi de Bon Govern de la GVA](#)

6. LA PARTICIPACIÓ CIUTADANA I ADMINISTRACIÓ PÚBLICA

6.1. Contextualitzant la participació ciutadana

S'avançava en l'anterior epígraf que una de les expressions més rellevants del govern obert era la participació ciutadana. D'aquesta manera, és necessari abordar la qüestió d'aquest fenomen social en major profunditat. Al llarg d'aquest punt es pretén reconèixer la importància que ostenta la participació ciutadana dirigida a la incidència en l'àmbit de les polítiques públiques.

6.1.1 Breus anotacions sobre la participació ciutadana

En l'inici d'aquesta Guia es parlava sobre la naturalesa associativa i participativa dels éssers humans. És interessant aportar llum entorn a què s'entén per participació ciutadana i per què és un factor rellevant a l'hora de parlar sobre el sistema democràtic.

Per a comprendre aquest concepte s'ha de reflexionar primer sobre com el polític interpel·la contínuament les nostres vides quotidianes. El nostre dia a dia està travessat per decisions vehiculades a través de polítiques públiques. Lluny de ser subjectes apolítics, la ciutadania, com a objecte directe de la gestió pública, reproduïx diàriament decisions que han sigut preses socialment tenint la capacitat de ser canviades. Prendre consciència d'això és clau per a passar a ser agents actius en la promoció de polítiques públiques compromeses amb la resolució dels problemes socials.

Amb tot això, es pot dir que [la participació ciutadana comprén totes aquelles formes d'expressió mitjançant les quals s'exerceix un paper actiu en la presa de decisions col·lectives](#). No obstant això, aquestes accions no sempre han de dirigir-se a incidir en la política pública directament, com es veurà en el següent punt. Molts col·lectius de participació ciutadana dirigeixen els seus esforços a promoure canvis socials autogestionats en el seu entorn més pròxim generant dinàmiques comunitàries

paral·leles al sistema públic. En aquest sentit, és important entendre que la participació ciutadana va més enllà d'exercir un paper actiu en la presa de decisions polítiques.

No obstant això, per la naturalesa d'aquesta Guia, és necessari ressaltar la voluntat de la Generalitat Valenciana d'ampliar el teixit associatiu i la xarxa de col·lectius que promouen aquest tipus de pràctiques. S'entén que sumant esforços i compartint aprenentatges entorn a problemes i solucions ciutadanes es pot caminar cap a la democràcia participativa.

6.1.2 El discurs institucional de la participació ciutadana

Situada la perspectiva des de la qual s'entén la participació ciutadana, és d'igual importància conèixer la seua promoció per part d'altres organismes públics. Des dels grans discursos institucionals de l'Agenda 2030 de Nacions Unides (2015)¹⁰³ i el programa *Missions Europees 2021 – 2027 de la Unió Europea (2021)*¹⁰⁴ es planteja que globalment assistim a una època de grans reptes socials. Entre ells destaquen la crisi mediambiental, la perpètua desigualtat social i digitalització dels sectors productius. Tots ells estan tenint greus repercussions en la vida quotidiana de la ciutadania que veu la seua capacitat de reflexió i acció minvada pel context frenètic de canvi social.

Aquest marc està generant la necessitat de promoure transformacions en les principals esferes d'acció per a poder dirigir-nos cap a una societat més justa, sostenible, inclusiva i participativa. Tant el sector públic, el sector privat i la pròpia societat civil estan cridats a desplegar solucions alternatives que puguin canviar la deriva dels problemes socials que impossibiliten la vida digna.

Concretament, entre les estratègies supraestatals, destaca l'encarregada de canviar el funcionament del sector públic. L'estructura de l'Estat del Benestar, fins ara, estava pensada en el marc de la democràcia representativa com a forma de provisió de béns i serveis universals que el sector privat no assegurava. La ciutadania, des d'aquesta perspectiva, s'entenia com l'objecte de la política pública. No obstant això, la perpetuïtat dels problemes socials per la deriva neoliberal del sistema econòmic i, paral·lelament, l'augment de les demandes participatives de la ciutadania ha posat en l'agenda política la necessitat de transformar les dinàmiques unidireccionals del sector públic, promovent lògiques més participatives i obertes.

¹⁰³ L'Agenda 2030 suposa un dels últims pactes generats per Nacions Unides. Amb 193 països signants, el pacte consta de 17 Objectius de Desenvolupament Sostenible, 167 metes i 232 indicadors. Aquest acord sorgeix dels problemes operatius derivats del primer intent dels Objectius del Mil·lenni i de les conclusions de la Cimera de Rio+20 celebrada en 2012 en la qual es va interpel·lar a la comunitat internacional per a reconèixer la importància de transversalitzar la sostenibilitat. Per a aprofundir, consulte la bibliografia associada a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

¹⁰⁴ El programa Missions Europea tenen com a principal objectiu finançar línies d'investigació que, a través d'accions d'Innovació Social, promoguen una Europa encaminada a complir 5 missions prioritàries: Ciutats intel·ligents i Neutres, Adaptació al canvi climàtic, Investigació contra el càncer, Recuperació dels oceans i Acord sobre terres de qualitat. Per a aprofundir, consulte la bibliografia associada a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

En concret, l'estratègia desplegada pels organismes governamentals es dirigeix a promoure una democràcia participativa des de governança democràtica. Això suposa un punt d'inflexió en les formes que té la ciutadania i l'Administració Pública de relacionar-se. A través d'aquesta nova governança s'entén que la ciutadania és subjecte de política pública pel que el seu coneixement sobre la realitat social i la seua capacitat de generar solucions pertinents als problemes socials ha de ser reconeguda i enfortida. En essència, l'Estat de Benestar ha de promoure les condicions necessàries per a generar una ciutadania crítica, conscient i activa en el seu entorn.

6.2 La participació ciutadana en la gestió pública

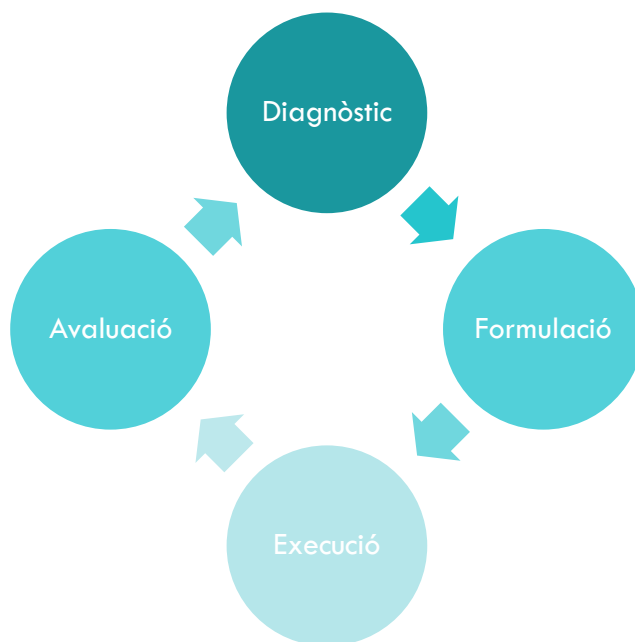
Com s'avançava, la participació ciutadana té múltiples expressions i el seu objectiu no té per què ser incidir en la política pública. No obstant això, la Generalitat Valenciana, en el seu camí cap a la governança democràtica, pretén involucrar i reconèixer a la ciutadania organitzada com a agent estratègic en la planificació de béns i serveis públics. Concretament, el nou avantprojecte de Llei de Participació Ciutadana¹⁰⁵ fixa aquesta voluntat com a obligació de l'Administració Pública i estipula per a això la necessitat d'adequar la seua estructura i funcionament. D'aquesta manera, és primordial que aquesta Guia oferisca a la ciutadania informació sobre tots aquells nivells, recursos i espais mitjançant els quals poder exercir aqueixa participació ciutadana tan necessària per a transformar la política pública.

La participació ciutadana en la gestió pública pot abordar-se des de diferents perspectives: des de les etapes de la política pública, les fases de la participació ciutadana o des dels nivells de participació de la ciutadania en aquestes etapes i fases. La naturalesa d'aquesta Guia fa decantar l'exposició per l'enfocament sobre els nivells de participació ciutadana en les etapes de la política pública. No obstant això, per a poder comprendre millor l'epígraf és important introduir breument quins són i en què consisteixen les diferents [etapes de la política pública](#) a les quals es fa referència segons es presenten els nivells participatius:

¹⁰⁵ Per a aprofundir, pot consultar l'enllaç a la normativa sobre participació de la Generalitat Valenciana a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

1. **Diagnòstic:** el procés mitjançant el qual un problema social passa a convertir-se en eix de política pública és complex i no és objecte d'aquesta Guia teoritzar sobre el tema¹⁰⁶. No obstant això, és important considerar aquesta etapa com a estadi fonamental per a l'elaboració d'accions pertinents. En els últims anys, les Administracions Públiques han anat incorporant noves metodologies en la forma d'identificació de problemes socials i coneixement de la realitat social.

Com es veurà, segons els nivells d'incidència de la participació ciutadana el problema objecte de política pública podrà ser considerat més o menys consensuat.

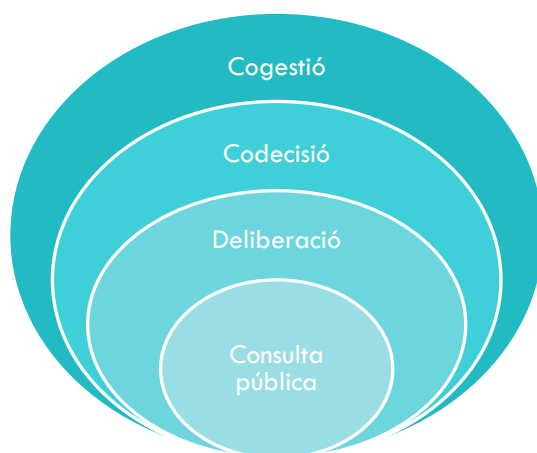

2. **Formulació:** delimitat el problema, vistos els agents que prenen partit, les causes i les seues conseqüències, l'Administració Pública fixa línies d'actuació atenent objectius, pressupost, temps i òrgans responsables. Aquesta planificació pot anar acompanyada de text normatiu si així es requereix.
3. **Execució:** la posada en marxa de les accions definides pot anar acompanyada d'un *testatge* de la pràctica el que, comunament, es coneix com a seguiment. L'alineació de la Generalitat Valenciana amb els principis de la governança democràtica i la participació ciutadana deriva en l'adopció de procediments comprensius als simplement executors de la política pública. El reconeixement de la reflexió tècnica i ciutadana és un instrument que cada vegada té major pes en la posada en marxa de les polítiques públiques.
4. **Avaluació:** existeixen múltiples maneres d'avaluar la política pública atés l'objecte que es vol conèixer. En aquesta etapa té especial rellevància la promoció d'aprenentatges per a la incorporació de bones pràctiques i lliçons apreses a les posteriors polítiques públiques. Com en els anteriors estadis, el desplegament de processos participatius amplia el calat dels resultats.

¹⁰⁶ Per a aprofundir sobre Anàlisi de Polítiques Públiques, consulte l'enllaç a la bibliografia associada a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

6.2.1 Nivells de participació ciutadana

Identificades les diferents etapes de la política pública en les quals la ciutadania pot participar cal parar atenció a la qualitat de la participació. Quan es parla de participació ciutadana es pot fer referència a manifestacions molt diverses per la qual cosa és necessari puntualitzar que no totes les seues cares suposen la mateixa incidència pública ni totes elles generen relacions horitzontals.

Consulta pública ciutadana

Entés com el primer nivell de participació, es manifesta a través de canals de queixes i suggeriments, qüestionaris d'opinió sobre serveis, votacions ciutadanes sobre ítems proposats per la pròpia Administració Pública o elaboració normativa¹⁰⁷. És important saber que aquest instrument sempre hauria de comportar:

- a. La realització d'accions d'informació i difusió de la consulta.
- b. L'establiment dels fonaments que motiven la consulta i/o els objectius que es persegueixen, proporcionant en la mesura de les possibilitats els fonaments o antecedents tècnics o en general qualsevol tipus d'informació que facilite la consulta i millore la qualitat de la resposta o aportació ciutadana.
- c. La determinació amb concreció l'objecte de la consulta i definir la metodologia i els i les possibles participants de la consulta.
- d. La publicitat als resultats de la consulta.

A pesar que el seu caràcter unidireccional limita la seua concepció com a procés de participació ciutadana, és fonamental en el disseny i avaluació de polítiques públiques. No obstant això, les entitats socials tenen un paper primordial a demandar

¹⁰⁷ La participació ciutadana en l'elaboració normativa es troba desenvolupada en l'epígraf 6.3 d'aquest mateix punt, així com les modalitats de referèndum entre altres instruments de participació legislativa.

processos participatius més enllà de la consulta pública sent la governança democràtica el camí a seguir per part de l'Administració.

Deliberació¹⁰⁸: òrgans consultius i auditoria ciutadana

Si bé aquest concepte és propi de l'acadèmia, es pot equiparar a la participació des de l'escolta activa i amb el propòsit de generar consens. Els espais deliberatius no es constitueixen *per se*, sinó que són les pròpies persones que participen les que poden convertir un espai de diàleg en un deliberatiu promovent la generació de coneixement col·lectiu des de l'argumentació raonada. Una de les principals funcions del teixit associatiu serà llavors promoure capacitats de diàleg, empatia, raonament i crítica entre les persones associades. Aquestes qualitats, bàsiques en espais de deliberació, són responsabilitat d'una ciutadania que es vol activa i conscienciada amb el seu entorn.

Per a fer efectiu aquest nivell de participació ciutadana, la Generalitat compta amb una multiplicitat d'òrgans **consultius** de participació formals -creats per una norma jurídica, siga de rang legal o reglamentari- com a diferents instruments que vehiculen la participació en les polítiques sectorials de la Generalitat de manera informal. Entre les funcions elementals d'un òrgan consultiu es troben:

- a. Assessorar sobre la matèria objecte de l'òrgan des de diferents perspectives.
- b. Elaborar propostes i recomanacions per a la millora de les polítiques públiques en aquesta matèria.
- c. Generar xarxes amb altres espais participatius.

Aquests espais estan formats generalment per una presidència, vicepresidència, secretaria de caràcter polític i tècnic, no obstant això, les vocalies han d'estar ostentades per representants de la ciutadania organitzada, sector privat i organitzacions sindicals. La pretensió és que s'establisca un diàleg enriquidor entre els diferents agents estratègics de la societat.

Concretament, els òrgans de participació ciutadana hauran de garantir una presència mínima del 40% de dones, així com una representació de la ciutadania no inferior a un 60% de la composició total de l'òrgan en qüestió. El funcionament democràtic, establert als seus reglaments¹⁰⁹, contempla que les entitats que desitgen formar part puguen presentar la seua candidatura¹¹⁰ en el termini i forma que determine l'òrgan

¹⁰⁸ Per a aprofundir sobre la Democràcia deliberativa, consulte l'enllaç a la bibliografia associada a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

¹⁰⁹ Per a aprofundeix, consulta l'enllaç al Decret que regula el Consell de Participació de la Comunitat Valenciana a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

¹¹⁰ Per a aprofundir, consulte l'enllaç a la Guia de participació de l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt. En el document podràs accedir les webs oficials de tots els òrgans consultius. A més, en els terminis de renovació de candidatures, pots iniciar el tràmit de presentació en l'enllaç a la seu electrònica de la Generalitat Valenciana adjunt a l'apartat "Per a iniciar els tràmits" d'aquest mateix punt.

competent. Amb això, mitjançant acord, es designarà a les persones que formaran part del mateix en mandats temporals de 3 anys renovables.

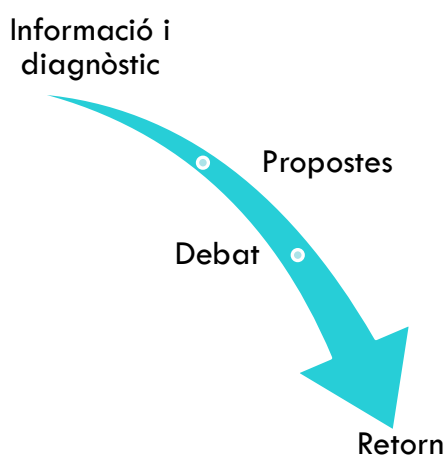
La Guia de Participació Ciutadana de la Generalitat Valenciana i el seu sector públic recull, des d'una categorització per temàtiques, tots aquells en els quals existeix una representació de la ciutadania organitzada.

El Consell de Participació Ciutadana de la Comunitat Valenciana, dependent de la Direcció General de Participació Ciutadana, és un dels espais més idonis on les entitats socials poden participar i vehicular les seues necessitats i interessos.

D'altra banda, entre els instruments considerats deliberatius també es troba l'auditoria **ciutadana** per a l'avaluació de polítiques públiques. Est, encara que pendent de regulació, també ha de ser considerat per les associacions, ja que en un futur podran participar en els processos d'avaluació mitjançant sorteig.

Codecisió: processos i pressupostos participatius.

Que la societat civil organitzada puga exercir la seua agència passa inevitablement per la seua participació en els processos de codecisió de política pública. Entre els instruments més rellevants es troben els **processos de participació ciutadana** que poden iniciar-se des de l'Administració Pública amb la finalitat de promoure reflexions col·lectives entre la ciutadania per a generar solucions i perspectives alternatives a problemàtiques socials. Des d'una perspectiva institucional, es poden diferenciar 4 fases en els processos participatius:

L'inici d'aquests processos per a l'elaboració de propostes en qualsevol de les etapes de la política pública haurà de comptar amb tècniques deliberatives mitjançant les quals s'obtinguen conclusions que puguin ser vinculants si així es preveu.

En **GVA Participa** es poden trobar exemples tant de processos que s'han posat en marxa com d'aquells que estan actualment realitzant-se.

Com a màxima expressió d'aquests processos es troben aquells **plans i estratègies públiques** elaborats mitjançant metodologies participatives que compten amb espais de codecisió protagonitzats per la societat civil organitzada.

Alguns dels exemples més recents en la Comunitat Valenciana són:

1. V Pla Director de la Cooperació Valenciana 2021 – 2024
2. Pla Valencià d'Acció per a la Salut Mental, Drogodependències i Conductes addictives
3. Estratègia Valenciana de Migracions 2021 – 2026.

Cal apuntar que, alguns dels **plans i estratègies elaborats participativament en termes de codecisió, també contemplen línies d'acció basades en la cogestió interpel·lant a agents socials** per a desenvolupar fases concretes de la política pública.

Reflex d'això és **l'Estratègia d'Educació per al Desenvolupament en l'àmbit formal de la Comunitat Valenciana**. En aquest document s'associen línies d'acció amb agents responsables tenint en compte el paper de les entitats socials per a la seua implementació.

D'altra banda, és imprescindible destacar que la Comunitat Valenciana ha sigut el primer territori autonòmic de l'Estat a destinar part del pressupost de la Generalitat Valenciana al disseny de la ciutadania. Els **pressupostos participatius**¹¹¹ són un instrument públic a través del qual la ciutadania intervé en la distribució del pressupost de les administracions públiques valencianes. Aqueixa participació es concreta en la proposta, l'execució i el seguiment en la gestió de les partides de despesa pública assignades específicament per a aquest fi. Basats en les línies establides pels Objectius de Desenvolupament Sostenible de l'Agenda 2030, els pressupostos han d'iniciar-se amb un període d'informació sobre l'obertura i les condicions del procés, i hauran de comptar, com a mínim, amb les fases següents:

- a. Presentació de propostes de la ciutadania.
- b. Valoració tècnica per part de l'Administració
- c. Votació i resultats.

De tal forma, la Generalitat assumirà totes aquelles propostes ciutadanes que hagen sigut considerades viables després d'una avaluació tècnica i objectiva, una vegada finalitzat el procés de votació ciutadana. A més, l'Administració establirà mecanismes que permeten el seguiment i control de l'execució de les propostes ciutadanes.

Els pressupostos participatius suposen una bona oportunitat perquè el teixit associatiu, fent ús del seu coneixement col·lectiu sobre la realitat social del seu

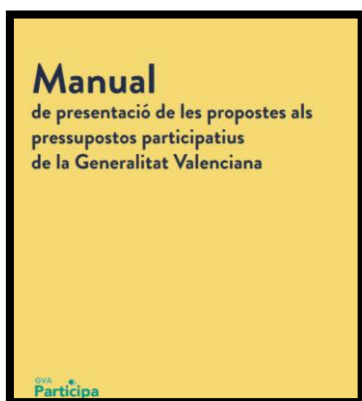
¹¹¹ Pots accedir a l'enllaç a GVA Participa a l'apartat "Per a iniciar els tràmits" d'aquest mateix punt i registrar-te per a participar en els Pressupostos Participatius.

entorn¹¹², s'involucre de manera activa en la distribució pressupostària. Per a facilitar la participació a la ciutadania en aquest instrument públic, la Direcció General de Participació Ciutadana ha posat a la disposició de la ciutadania diversos manuals¹¹³ que expliquen els passos a seguir. Breument, aquests són:

Per a participar en els Pressupostos Participatius:

1. Registre i verificació de l'usuari en la web GVA Participa.
2. Debat sobre el procés i temàtiques.
3. Proposta (tràmit específic línies a baix)
4. Suport a un màxim de 10 propostes.
5. Votació en clau autonòmica o comarcal distribuint el crèdit que consideres entre els projectes.
6. Seguiment d'execució dels projectes seleccionats finalment en la web.

Per a presentar propostes als Pressupostos:

1. Registre i verificació de l'usuari en la web GVA Participa (complint els criteris exigits).
2. Presentació proposades en clau autonòmica o comarcal que afecten els capítols II, IV i VI. El contingut mínim serà: Nom o raó social; Nom de la proposta; Exposició de la proposta; Àrea territorial d'aplicació. No hi ha límit de presentació de propostes.

Cogestió

Lluny d'entendre la cogestió com una manera d'externalitzar o privatitzar els béns i serveis públics, aquest nivell de participació representa la màxima manera d'involucrar a la ciutadania com a subjecte actiu del seu entorn. Sent l'estadi més complex, ja que una política pública cogestionada comporta maduresa tècnica i econòmica tant de l'Administració Pública com de les entitats socials, es vehicula majoritàriament a través del finançament públic. Aquesta manera de fer costat a iniciatives ciutadanes alineades amb la promoció d'una societat més justa, sostenible i igualitària suposa un primer pas cap a la cogestió de la política pública. No obstant això, noves formes de suport al teixit associatiu han de ser promogudes per l'Administració si es vol que les entitats siguen agents legítims en la provisió de béns i serveis públics.

¹¹² Cal tindre en compte que, segons la normativa, les propostes ciutadanes hauran d'estar referides a actuacions que siguen competència de l'administració de la Generalitat i no podran ser contràries a l'ordenament jurídic.

¹¹³ Per a aprofundir, consulta els enllaços als manuals a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

En els últims anys, han proliferat plans i estratègies cogestionades, contemplant en totes les fases de la política pública la participació d'entitats socials referents. I paral·lelament, [s'assisteix a un augment d'experiències d'Innovació Social des de la ciutadania](#)¹¹⁴ que, interpel·lant a l'Administració Pública, desenvolupen projectes enfocats a generar alternatives de producció i consum més justes i sostenibles alineades amb la promoció d'una democràcia participativa. En aquest sentit, l'enfortiment de les entitats socials, la promoció de xarxes, la sistematització d'experiències i la generació de coneixement col·lectiu són primordials per a poder gestionar un bé o servei comú a la ciutadania.

6.3 La participació ciutadana com a instrument normatiu

Els instruments participatius descrits a dalt a través de nivells d'implicació de la ciutadania són els necessaris per a generar una estratègia de governança democràtica. No obstant això, existeixen instruments que, provenint directament de la iniciativa ciutadana, incideixen en el desenvolupament normatiu i per tant han de ser posats en coneixement perquè les associacions vehiculen de la forma més àmpliament possible la seua incidència política.

6.3.1 Iniciativa Legislativa Popular (ILP)¹¹⁵

Aquest procediment permet a la ciutadania empadronada en la Comunitat Valenciana presentar una proposició de llei en les Corts Valencianes¹¹⁶ sempre que la seua matèria a regular no excedisca les competències de la Generalitat Valenciana o siga de caràcter pressupostari. Seguint les instruccions establides per les Corts Valencianes, una tramitació parlamentària de la ILP constarà de les següents fases:

1. La comissió promotora ha de presentar un text articulat amb una exposició de motius de la proposició de llei que es pretén que s'aprove en les Corts Valencianes.
2. La comissió ha d'estar formada, almenys, per tres persones empadronades en la Comunitat Valenciana. La poden formar persones físiques i persones jurídiques sense ànim de lucre.

¹¹⁴ Salvant les especificitats teòriques, la Innovació Social des de la ciutadania comprén totes aquelles activitats que generen solucions alineades en el desenvolupament sostenible. Per a aprofundir sobre aquest concepte, consulte la bibliografia associada a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

¹¹⁵ Aquest instrument es contempla en l'article 87.3 de la Constitució Espanyola i en l'article 26.2 de l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana. En aquest cas, la Generalitat Valenciana regula el seu procediment a través de la Llei 10/2017, d'11 de maig.

¹¹⁶ Per a aprofundir, consulta l'enllaç sobre tramitació d'ILP a l'apartat "Per a començar els tràmits" d'aquest mateix punt.

3. Perquè la iniciativa siga admesa a debat, cal recollir 10.000 signatures en el termini de 8 mesos.
4. Durant tota la tramitació parlamentària, una representació de la comissió promotora podrà participar en els treballs parlamentaris.
5. Al llarg de la tramitació parlamentària, la comissió podrà sol·licitar la retirada de la iniciativa, si entén que s'ha vulnerat el seu esperit o el seu objectiu.

6.3.2 Elaboració normativa¹¹⁷

Aquest instrument atorga a la ciutadania la possibilitat d'aportar recomanacions sobre aquelles normes amb rang de llei o de reglaments que vagen a ser elaborats per la Generalitat Valenciana. Es poden diferenciar 2 fases:

1. **Consulta prèvia.** Administració Pública té el deure de publicar una fitxa informativa argumentant els problemes, la necessitat i els objectius de la norma, entre altres elements, perquè tota persona pugua aportar-ne consideracions.
2. **Informació i audiència pública.** Redactat l'esborrany de la norma, quan aquesta afecte els drets i interessos legítims de les persones, s'informarà la ciutadania publicant el text, a fi de donar audiència a les persones afectades i recaptar quantes aportacions addicionals puguen fer-se per altres persones o entitats.

Totes dues fases es duren a terme a través del portal [GVA Participa](#) establint-se un mínim de quinze dies naturals, durant els quals la ciutadania podrà manifestar les seues observacions i realitzar aportacions. En cas que s'haja declarat la urgència de la tramitació de l'expedient, el termini serà de set dies naturals.

D'altra banda, és important conèixer que el Consell acordarà en el Pla anual normatiu de la Generalitat¹¹⁸ aquelles normes que, a més del debat obert en el portal web, seran objecte d'un procés participatiu a causa de la importància o interès que la futura regulació pugua suscitar en la ciutadania.

Recorda:

Pots consultar tota la informació sobre els processos d'elaboració normativa oberts en **GVA Participa**, en **GVA Oberta** i en les pàgines webs de les conselleries

¹¹⁷ Aquest instrument es contempla en Llei 2/2015, de 2 d'abril, de la Generalitat, de Transparència, Bon Govern i Participació Ciutadana de la Comunitat i es regula en la Llei 39/2015, d'1 d'octubre, del Procediment Administratiu Comú de les Administracions Pública.

¹¹⁸ Per a aprofundir, consulta l'enllaç al portal de GVA Oberta a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt on trobaràs els Plans Anuals.

6.3.3 Iniciativa ciutadana

Segons la normativa vigent, tota la ciutadania resident¹¹⁹ en la Comunitat Valenciana té el dret a participar en els assumptes públics que siguen competència de la Generalitat. En aquest cas, es podran proposar iniciatives en les polítiques públiques i en l'elaboració de normes reglamentàries, així com proposades d'actuació d'interés públic.

Existeixen dues maneres de participar:

1. Es poden presentar iniciatives perquè la resta de la ciutadania expressen el seu suport a través del portal [GVA Participa](#). La iniciativa haurà d'incloure, almenys, una descripció de la problemàtica que es pretén resoldre, l'objectiu que es pretén aconseguir i l'exposició de la via prioritària per a la seua consecució.

Abans de res, **és important revisar les iniciatives que ja existeixen** per a no duplicar projectes i dividir suports. Recorda que tant per a secundar com per a proposar és necessari **registrar-se en la web**.

2. Es poden donar suport a les iniciatives presentades. Al principi de la pàgina web es poden visualitzar les iniciatives que van al capdavant en nombre de suports, però també es pot accedir a les altres i navegar entre elles amb les pestanyes “més actives”, “més secundades”, “noves” i “cerca avançada”.

Aquesta proposta, per a poder prosperar, haurà d'aconseguir un suport mínim de 5.000 avals durant el termini de cinc mesos des de la seua publicació. Aconseguit aquest suport, el departament competent en la matèria disposarà d'un termini de 3 mesos per a elaborar un informe amb els arguments presentats per la ciutadania i amb la postura de la Generalitat sobre la iniciativa segons aspectes de valoració tècnica, econòmica i d'oportunitat. Finalment, aquest informe es publicarà en el portal GVA Participa per a coneixement públic.

¹¹⁹ Així com a les persones valencianes residents en l'exterior que hagen tingut la seua última residència a la Comunitat Valenciana.

PER A APROFUNDIR

- Llei 10/2017, d'11 de maig, per la qual es regula la Iniciativa Legislativa Popular davant Les Corts.
- Llei 2/2015, de 2 d'abril, de Transparència, Bon Govern i Participació Ciutadana de la Comunitat Valenciana.
- Esborrany d'Avantprojecte de Llei de Participació Ciutadana i foment de l'associacionisme de la Comunitat Valenciana.
- Decret 190/2016, de 16 de desembre, del Consell, pel qual es regula el Consell de Participació Ciutadana de la Comunitat Valenciana.
- Llei orgànica 5/1982, d'1 de juliol, d'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana.
- Agenda 2030 i Objectius de Desenvolupament Sostenible de Nacions Unides (2015).
- Programa de Missions Europees 2021 – 2027 de la Unió Europea (2021).
- Iniciatives ciutadanes d'Innovació social.
- Guia de Participació Ciutadana de la Generalitat Valenciana i el seu sector públic.
- Guia de Pressupostos Participatius
- Manual de presentació de propostes
- Pla Anual Normatiu de la Generalitat Valenciana.
- ELSTER, J. (2001). La democracia deliberativa. Barcelona, Gedisa.
- Subirats, J., Knoepfel, P., Larrue, C. y Varone, F. (2008). Análisis y gestión de políticas públicas. Ariel.

PER A INICIAR ELS TRÀMITS

- Inicia qualsevol queixa o suggeriment a l'Administració Pública autonòmica.
- Consulta els processos d'elaboració normativa oberts a consulta i informació pública.
- Consulta tota la informació sobre els Pressupostos Participatius de la Comunitat Valenciana.

- Registra't en la web GVA Participa per a participar en processos d'elaboració normativa, debats i en pressupostos participatius.
- Consulta els tràmits necessaris per a començar el procés d'una Iniciativa Legislativa Popular davant Les Corts.
- Inicia qualsevol tràmit en la seu electrònica de la Generalitat Valenciana.

NOTES PRÀCTIQUES

- Abans de participar en assumptes de política pública cal reflexionar sobre la capacitat i esforç que l'associació pot exercir. Cuidar els temps de les persones associades és fonamental a l'hora de sumar activitats a l'entitat.
- Si la incidència política és un dels objectius principals de la vostra associació, cal conèixer els espais de participació de l'Administració Pública entenent que la participació no tracta de quantitat de presència, sinó de qualitat d'aportacions.
- Els exercicis de participar en processos de codecisió i cogestió comporten necessàriament que en l'associació s'haja treballat les capacitats d'escolta activa i reflexió crítica.
- Participar en l'espai públic implica formar part del diàleg sobre com volem que siga la societat. Promoure un coneixement crític sobre els problemes socials és primordial per a construir un diàleg on es puguin reconèixer tots els col·lectius socials.

7. PARTICIPACIÓ I ASSOCIACIONISME

7.1 La participació, més enllà d'incidència en la política pública

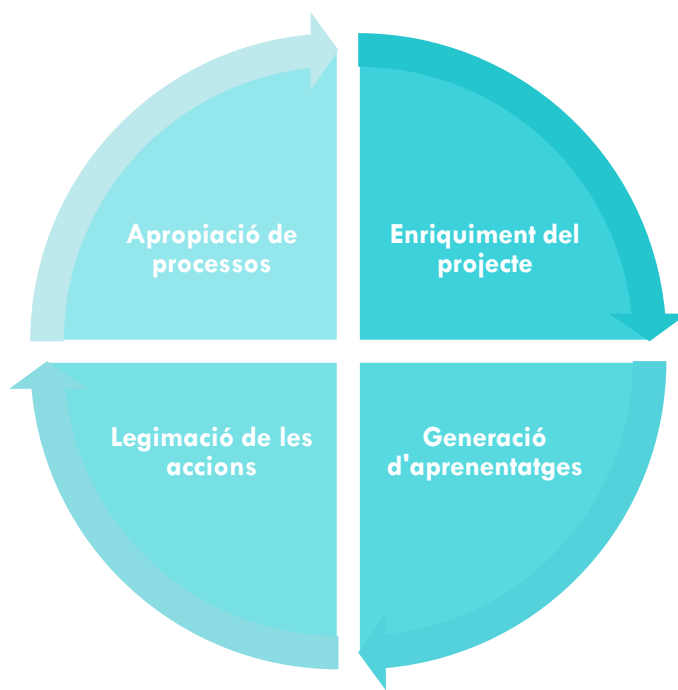
Com es deia en el punt anterior, el terme participació no acaba el seu significat en la incidència de la política formal. [La ciutadania pot plantejar les seues pròpies preguntes i solucions, és a dir, pot ser objecte i subjecte de l'acció participativa transcendent el concepte de participació i dirigint-se a l'autogestió.](#) El moviment associatiu sorgeix inevitablement d'aquesta lògica. Una associació naix des de la col·lectivitat per a donar resposta a uns interessos o necessitats determinats. Les persones es converteixen en subjectes actius del seu entorn en el moment en què es doten d'un bé o servei. No obstant això, mantindre aquesta lògica genuïnament participativa i col·lectivista és una tasca complexa i cal treballar perquè aquesta no es desvirtue, ni se simplifique amb el pas del temps:

- a. A nivell intern, és fonamental que la participació associativa no acabe reduint-se a votacions puntuals en l'òrgan de l'Assemblea.
- b. Al nivell extern, és primordial que les entitats incorporen noves veus a les respostes que es pretenen donar als interessos, necessitats i problemàtiques sobre les quals s'actua.

Fins ara s'ha parlat en tres plans diferenciats sobre la participació que es pot exercir des del moviment associatiu:

1. En un primer moment, s'ha apuntat la necessitat de transversalitzar l'enfocament participatiu en els projectes de l'associació.
2. En un segon moment, s'ha parlat sobre com promoure la participació interna de l'associació mitjançant el reconeixement de les emocions, les cures i la facilitació dels conflictes.
3. En un tercer moment, s'han enunciat quins són els recursos públics que ofereix l'Administració perquè les associacions participen en les diferents etapes que componen la política pública.

En aquest punt és llavors necessari reforçar la primera visió relativa a la incorporació de la perspectiva participativa en els projectes d'acció social ressaltant les virtuts que suposa. Entre les més rellevants es poden trobar:

La implementació de l'enfocament participatiu **enriqueix els projectes** no sols per la incorporació d'altres veus alienes a les de la pròpia associació, sinó que possibilita l'adequació de les accions a les necessitats, interessos i problemàtiques representatives de l'entorn. La consideració d'altres realitats pot plantejar solucions alternatives a les propostes pel projecte, augmentant la probabilitat d'arribar a obtenir uns resultats pertinents, prevenint errors de disseny i implementació i evitant efectes perversos que pogueren generar-se pel projecte inicialment plantejat.

A més d'això, que l'associació genere espais deliberatius on s'incorpore a la ciutadania més enllà del marc del projecte pot **promoure aprenentatges** significatius per a millorar el funcionament de la pròpia entitat. En termes d'ampliar la base social d'aquesta, redirigir els seus objectius i redefinir el seu àmbit d'actuació. Es parlava línies a dalt sobre com el Pla Associatiu havia d'incorporar la perspectiva participativa per a promoure aquest tipus de canvis. No obstant això, és important reforçar que en aquests processos també es pot comptar no sols amb la ciutadania, sinó amb agents estratègics que aporten noves perspectives. En aquest sentit, les associacions han de centrar part dels seus esforços a generar xarxes amb altres entitats amb les quals poder compartir experiències i coneixements sobre l'entorn.

D'altra banda, la incorporació d'altres veus pot **atorgar legitimitat** a l'acció associativa més enllà dels interessos propis. Incrementar el suport i acceptació per part de l'entorn pròxim és una fortalesa de cara a presentar-se a organismes públics com a agents estratègics i representatius de la realitat en la qual es vol incidir.

Finalment, és important que les associacions enfortisquen les seues accions en termes de socialització i conscienciació social. La tasca de generar una [apropiació i/o una corresponsabilitat en la ciutadania](#) és un element primordial per a incrementar l'impacte de les accions desenvolupades. Més enllà dels resultats que es poden aconseguir a través del treball sobre la base de projectes, la transversalització de l'enfocament participatiu pot incrementar aquesta apropiació ciutadana enfortint l'acció associativa.

Amb tot això, en aquest punt es reflexionarà sobre per què la participació, entesa com “prendre part en alguna cosa”¹²⁰, *per se* no suposa un canvi social i cap a on ha de dirigir la mirada el moviment associatiu per a assegurar que la participació siga crítica i inclusiva. Això és, que no reproduïska discursos i valors hegemònics¹²¹, sinó que siga capaç de generar aprenentatges des d'altres veus.

7.2 La participació crítica i inclusiva com a eina associativa

Continuant la idea anterior, és fonamental conèixer i reconèixer que en els espais participatius s'acostumen a generar desigualtats deliberatives i comunicatives entre les diferents persones participants. Aquestes reproduïxen, en la majoria de les ocasions, la desigual distribució del poder en termes de classe, gènere, cultura, edat, entre altres. Per això, com es deia, no tota participació és deliberativa ni produeix canvi social, per la qual cosa ha de promoure's una participació crítica i inclusiva.

Però què s'entén per participació crítica i inclusiva? [Per participació crítica s'entén aquella que qüestiona el que ocorre en la realitat social com una cosa “natural”](#). Si bé, “el que ocorre” està expressat en un pla abstracte, està referit a aquells valors, relacions de poder i dinàmiques que fan que no totes les vides tinguen les mateixes condicions socials ni materials. La participació crítica és aquella que visibilitza la injustícia social tenint en compte que el manteniment del *status quo* suposa perpetuar situacions allunyades de la igualtat, la sostenibilitat i el reconeixement.

D'altra banda, [la participació inclusiva reconeix la diversitat de maneres de ser i estar en la societat i es dirigeix a incorporar totes aquestes veus en el procés](#). És a dir, la inclusió social i discursiva treballa des d'enfocaments que visibilitzen en l'esfera pública els interessos, necessitats i problemàtiques propis d'aquells col·lectius no hegemònics o no normatius.

Educar en la cultura de la participació crítica i inclusiva no és un procés fàcil. Per a això, cal [reflexionar sobre el sistema de valors, sobre els comportaments socials i coneixements propis](#). Aquest és un doble procés educatiu dirigit a desaprendre o

¹²⁰ Això es entés com a deliberació o cogestió com a processos bidireccionals segons la diferenciació per nivells de participació ciutadana establida en el punt 6 d'aquesta Guia.

¹²¹ Salvant les especificitats teòriques, el terme hegemonia fa referència al procés mitjançant el qual un grup social posiciona la seua manera de ser i estar en el món com l'única veritat a través de la seua “naturalització” o “normalització”. Actualment, també s'utilitza com a sinònim el terme “normatiu”.

posar en qüestió uns certs coneixements adquirits per a substituir-los per altres alineats amb aquesta nova perspectiva. Com es veurà d'ara en avant, és important que les associacions incorporen la figura d'una persona facilitadora d'aquests espais de manera que a través de l'acte participatiu es generen també aprenentatges.

En segon lloc, es podria plantejar la qüestió sobre **per què l'associacionisme ha de promoure canvis socials sobre la base d'aquesta mena de participació**. Aquesta pregunta no es planteja com una qüestió normativa, com una obligació o un “deure ser” de l'associacionisme, sinó com una necessitat de la societat democràtica. Es deia que les dinàmiques socioeconòmiques es reflexen en la vida quotidiana i les persones (conscient o inconscientment) mantenen *sentiments d'injustícia*¹²² que difícilment poden ser vehiculats individualment. Les associacions (formals i informals), com a màxima expressió de la col·lectivitat, es presenten com els espais idonis per a canalitzar aquests sentiments i generar projectes que faciliten nous processos i dinàmiques de canvi social.

De tal forma, és difícil que un projecte transversalitze la participació en totes les fases d'aquest. Com es deia, sobre la base de la capacitat associativa i als temps s'haurà de prevaldre en quines etapes del projecte s'incorpora o no. No obstant això, és important tindre en compte que quan aquesta s'incorpore siga de la forma més crítica i inclusiva possible. Per a reduir les desigualtats descrites és recomanable conèixer alguns dels enfocaments que ajuden a identificar-les.

7.2.1 Incorporació de la perspectiva de gènere en processos participatius

Incorporar la perspectiva de gènere als espais deliberatius de l'associació suposa entendre i reconèixer que la cultura androcèntrica¹²³ socialitza de forma diferenciada a dones i homes en termes de participació i presa de decisions. Si la fi última de la participació és facilitar processos de canvi social, tot projecte i espai deliberatiu que es gènere des de les associacions haurà d'entendre que les persones no participen d'igual forma¹²⁴ i que, per tant, s'hauran d'incorporar estratègies metodològiques per a equilibrar aquestes desigualtats de gènere.

Aquestes estratègies no sols han de centrar-se en criteris quantitatius com el d'assegurar quotes de representativitat igualitària entre homes i dones en els espais

¹²² Salvant les especificitats teòriques, el terme fa referència a aquelles sensacions de malestar o indignació que les persones pateixen en la vida quotidiana però que són difícilment explicables si no es té un coneixement especialitzat. La complexitat i el canvi constant de la realitat socioeconòmica obstaculitza l'elaboració d'explicacions simples que donen sentit a aquests sentiments.

¹²³ Salvant les especificitats teòriques, el androcentrisme fa referència a la assimilació del normativament masculí com a coneixement i pràctica universal.

¹²⁴ “Malgrat la presència creixent de les dones, les associacions continuen funcionant com a espais genèricament conformats, on es reproduïen lideratges i patrons de divisió del treball per sexes, s'assignen rols tradicionals de gènere i s'actua amb base en models temporals insostenibles” (Larrinaga i Amurrio, 2013: 218). Per a aprofundir sobre gènere i estructura d'oportunitats participatives, consulta la bibliografia associada a l'apartat “Per a aprofundir” d'aquest mateix punt.

participatius. També s'han de promoure estratègies metodològiques que es dirigisquen a criteris de caràcter qualitatiu. En aquest cas, referents als aspectes de:

- a. **Disseny.** A l'hora de planificar espais participatius, l'associació ha d'assegurar que els horaris establerts afecten d'igual forma tant a homes com a dones. És a dir, no hi ha distinció en les dificultats que l'horari suposa en termes de gènere.
- b. **Dinamització de l'espai.** Si bé, més endavant es detallen algunes de les principals estratègies que ha de seguir una bona dinamització dels espais participatius, és important que les entitats contemplen que perspectiva de gènere ha d'estar contínuament present en els espais participatius. En concret, s'ha de promoure un ús equitatiu de la paraula i un consens equilibrat.

7.2.2 Incorporació de la perspectiva intercultural en processos participatius

Com es deia, existeixen múltiples condicions que reproduïxen desigualtats en els espais participatius. En aquest cas, és important que les associacions valoren la incorporació de la perspectiva intercultural com a eina que enforteix la capacitat de canvi del procés participatiu. Des d'aquesta perspectiva es posa el focus en el foment del diàleg i la diversitat cultural. No obstant això, no cal perdre de vista que existeix una mirada etnocèntrica¹²⁵ basada en principis racistes¹²⁶ que cal treballar i desaprendre per a poder incorporar aquesta perspectiva més enllà del seu sentit superficial es recomana¹²⁷:

- a. No “folkloritzar” les cultures, ja que es corre el risc de reproduir una visió reduïda i estàtica d'aquestes i tancar a les persones en categories estereotipades. En aquest sentit, és important no sobrevalorar la diferència cultural. A pesar que existeixen elements diferenciadors en termes identitaris, la focalització d'un diàleg centrat en aquests pot produir efectes adversos com la construcció de discursos dicotòmics entre un “nosaltres” (culturalment iguals) i un “les altres” (culturalment iguals entre elles però diferents a nosaltres).
- b. No convertir la diferència en essencialisme¹²⁸. Això és, no caracteritzar als grups socials des d'una única identitat. Les persones estem travessades per múltiples categories socials. Al mateix temps una persona pot ser jove, dona i valenciana.

¹²⁵ Salvant les especificitats teòriques, l'etnocentrisme fa referència a l'assimilació del normativament occidental com a coneixement i pràctica universal.

¹²⁶ “El racisme és un sistema de dominació d'un grup sobre altre basat en la racialització de les diferències, en el qual s'articulen les dimensions interpersonal, institucional i cultural. S'expressa a través d'un conjunt d'idees, discursos i pràctiques de invisibilització, estigmatització, discriminació (i) exclusió [...]” (Buraschi i Aguilar-Idáñez, 2016: 176).

¹²⁷ Buraschi i Aguilar-Idáñez (2016). “Eines conceptuals per a un antiracisme crític-transformador”. Per a aprofundir, consulta la bibliografia relacionada a l'apartat “Per a aprofundir” d'aquest mateix punt.

¹²⁸ Salvant les especificitats teòriques, el terme essencialisme fa referència a la reducció d'un terme, en aquest cas categoria social, a un compendi de característiques aparentment immutables.

Totes elles identitats que suposen maneres d'estar i veure el món que s'entrellacen de manera complexa i que qüestionen la creença sobre la relació causa – efecte entre una identitat o categoria social i les característiques d'una persona adscrita a aqueixa mateixa.

Recapitulant:

Transformar la participació associativa no sols consisteix a educar i desaprendre actituds i comportaments, sinó també canviar les estratègies metodològiques de dinamització dels espais deliberatius exercint noves maneres de participar i comunicar.

7.3 Com dinamitzar un espai participatiu des d'aquestes perspectives?

Abans d'aprofundir en els factors que poden tindre's en compte per a una dinamització que potencie aquestes perspectives. És important contextualitzar el que suposa un espai participatiu i la seua facilitació. En tot procés deliberatiu, l'acció comunicativa es veu influïda pel context social en el qual s'emmarca. En aquest cas tant els elements interns del propi espai (lloc, temàtica, participants o persona moderadora) com els externs (característiques de les persones participants, cultura participativa, presència d'asimetries socials, etc.) marcaran el "èxit" del diàleg.

Les associacions poden comptar amb persones externes professionals perquè dinamitzen i faciliten els espais participatius dirigint-los, com es deia, a generar aprenentatges i sistematitzar la informació compartida. No obstant això, si s'opta perquè siga una persona de la pròpia entitat la que ostente aquesta figura, cal tindre en compte unes certes estratègies importants:

- a. Sempre és bo acordar i/o recordeu prèviament algunes normes de participació perquè es respecte el torn de paraula i les intervencions es realitzen des del respecte cap a les altres persones participants.
- b. Cap sempre explicar i/o recordar quina finalitat té l'espai, quina és la temàtica central i quina és la duració aproximada que ha de tindre l'espai. Aquest últim element és primordial perquè el diàleg no es diluïska en qüestions que poden ser tractades en altres espais.
- c. La dinamització en cap cas ha d'obstruir la lliure emergència del discurs. A vegades no és tan important que es tracten tots els temes pensats com que totes les persones participen aportant la seua perspectiva.

D'altra banda, a pesar que les persones assistisquen a un espai participatiu això no implica estrictament que totes elles participen, en moltes ocasions el diàleg es veu acaparat, silenciàt o pausat. En aquest cas, la persona moderadora haurà de saber gestionar un equilibri de la paraula i ser prou equidistant perquè el discurs no es veja

influint per ella, però també estar prou present per a evitar desigualtats o corregir intervencions no alineades amb les perspectives. No havent-hi una única manera de fer aquesta tasca, existeixen algunes tàctiques¹²⁹ que poden ser utilitzades:

- a. **Tàctica del silenci.** Les persones quan participen no sempre verbalitzen el que pensen, aquests moments de silenci han de ser respectats de manera que, sense forçar la situació, sorgisca espontàniament alguna intervenció que pugui provocar unes altres.
- b. **Tàctica d'animació i elaboració.** La persona facilitadora, a través de gestos d'interés, afirmació o expectació, pot incentivar la participació d'aquelles persones que han pres poc la paraula. A més, quan les respostes siguen curtes o s'exposen de manera determinant, la persona moderadora pot demanar que es desenvolupe la idea per a les altres entenguen millor el sentit de l'enunciat.
- c. **Tàctica de repetició.** Si el diàleg s'estanca en una intervenció la persona moderadora també pot utilitzar tres tipus d'estratègies: eco (repetició de l'última paraula de la intervenció); interpretació (generar una conclusió sobre el que s'acaba d'enunciar per a verificar si s'ha entés bé); o resum (simplificar les idees que s'han exposat per part d'una persona participant).
- d. **Tàctica de transició.** Perquè el diàleg siga fluid, a vegades és necessari que la persona moderadora introduísca nous temes arran de l'última dita sense imposar constantment el canvi de ritme.

Finalment, si aquests espais es promouen per a obtenir aprenentatges sobre el que s'ha tractat en ells, és fonamental que es recullen i **sistematitzen les experiències** sorgides del procés. L'objectiu amb el qual es poden recopilar i ordenar els discursos poden ser múltiples, no obstant això, per a extraure coneixements dels espais s'haurà de preguntar almenys per: quins han sigut els temes més conflictius i quins discursos expliquen aquestes tensions; quins aspectes essencials s'han consensuat i per què; quins han sigut els temes que han suposat major participació; quins temes s'han plantejat com a possibles obstacles i quins altres com a possibilitats; i quina valoració final s'ha realitzat sobre l'espai participatiu.

¹²⁹ Mora, A. (2020). Conèixer per a transformar. Mètodes i tècniques d'investigació en Treball Social. Si bé l'autor les estableix com a tàctiques per a la dinamització d'una entrevista científica en profunditat, sembla encertat que es puguin replicar en la facilitació d'un espai participatiu. Per a aprofundir, consulta la bibliografia relacionada a l'apartat "Per a aprofundir" en aquest mateix punt.

D'altra banda, dinamitzar des d'una perspectiva crítica i inclusiva suposa no sols tindre en compte l'enunciat sinó estar atent a dinàmiques i comportaments propis per a no exercir, durant la facilitació de l'espai, desequilibris entre les persones participants. Algunes recomanacions per a evitar aquest tipus de situacions poden ser els següents:

- a. Cal anar amb compte amb l'assumpció de responsabilitats i el repartiment de tasques, és important evitar una reproducció d'estereotips i rols que puguen generar situacions desiguals o de malestar entre les persones participants.
- b. Entre els factors més influents es troba la utilització del llenguatge. Aquest no sols ha de ser empàtic, honest i respectuós, sinó que ha de treballar-se perquè siga el més inclusiu possible. En un espai participatiu l'objectiu és que totes les persones se senten interpel·lades i lliures per a compartir les seues experiències i coneixements.
- c. A l'hora de realitzar la valoració de la sessió participativa, cal assegurar-se que aquesta es realitza no sols de la qualitat de les reflexions, sinó de la figura moderadora amb la fi poder millorar.

PER A APROFUNDIR

- Larrinaga, A. y Amurrio, M. (2013). Género y estructura de oportunidad.
- Buraschi, D. y Aguilar-Idáñez, M. (2016). Herramientas conceptuales para un antirracismo crítico-transformador.
- Mora, A. (2020). Conocer para transformar. Métodos y técnicas de investigación en Trabajo Social. Valencia, Tirant lo Blanch.

8. TÈCNIQUES PARTICIPATIVES

8.1 Introducció a la Investigació Acció Participativa

Si pàgines a dalt es parlava sobre quines mirades o enfocaments ajudaven a no generar una imatge de la realitat social que reproduísca l'estètica hegemònica, és important també reflexionar des d'on o des de qui sorgeix aquest coneixement de la realitat social. Si bé, les associacions no tenen com a principal acció la investigació social, molts dels seus projectes necessiten nodrir-se de coneixements que únicament poden ser vehiculats a través d'ella. Des d'aquest marc, les ciències socials han sigut la font legítima per a generar coneixement de l'entorn, ja que mitjançant la seua anàlisi es podia superar la idea que aquest es mostra tal com és. Per això, tant el món de l'acadèmia com el del tercer sector, per a desenvolupar els seus projectes d'investigació o intervenció social, han fet ús de tècniques d'investigació que únicament tenien en compte a la població objecte com a meres persones informants.

No obstant això, des dels postulats del paradigma¹³⁰ crític¹³¹ es ve reconeixent i incorporant a l'anàlisi social la necessitat de nodrir la teoria des d'altres sabers més experiencials igualment rellevants. En aquest sentit, tant el món associatiu com l'acadèmic proposen que siga la **investigació acció participativa**¹³² (d'ara en avant IAP) la que guie l'enfocament i la metodologia dels projectes combinant en ells teoria i praxi. Aquesta construcció col·lectiva del coneixement fa possible que l'objecte que

¹³⁰ Salvant les especificitats teòriques, en la investigació social existeixen diferents nivells conceptuals: (i) el paradigma fa referència al conjunt de teoria, maneres de valorar i maneres de veure l'experiència, és a dir, des d'on s'abordarà la realitat social; (ii) la metodologia fa referència al conjunt d'aspectes operatius, el com es realitzarà la investigació per a analitzar l'objecte d'estudi. (iii) el mètode fa referència a la lògica procedimental que seguirà l'anàlisi; (iv) i les tècniques d'investigació que, finalment, són els instruments que faran possible l'alçament de les dades.

¹³¹ Salvant les especificitats teòriques, el paradigma crític és aquell que estudia els fenòmens socials revelant les seues aparences i generant un coneixement que servisca per a l'emancipació de les persones.

¹³² La investigació acció participativa té els seus orígens en el paradigma crític i en educació popular de Paulo Freire. Aquest pedagog brasiler va tindre especial rellevància en els anys setanta del segle passat quan va formular que el procés educatiu ha de ser un procés bidireccional on l'alumnat cobre consciència de la seua subjectivitat.

anava a ser investigat o focus d'intervenció passe a ser subjecte actiu en la narrativa posant en rellevància els seus coneixements situats¹³³.

8.2 Tècniques participatives¹³⁴

A continuació, es descriuran algunes de les tècniques que poden ser de major utilitat per a aquelles associacions no professionalitzades que vulguen millorar no sols la qualitat dels seus projectes, sinó la qualitat de l'anàlisi i apropiació dels processos de canvi social que es despleguen. La composició dels grups o espais participatius per a dur a terme cada tècnica dependrà de la temàtica a tractar. A causa de les desigualtats comunicatives que s'enunciaven línies a dalt, hi ha temàtiques concretes que es treballen millor des de grups "homogenis" respecte a una característica identitària i altres que, tanmateix, s'enriqueixen amb la "heterogeneïtat". Més enllà d'això, ha d'assegurar-se sempre la diversitat de veus, encara que no es treballen en el mateix grup.

*Café del Món*¹³⁵

A través d'aquesta dinàmica es podrà deliberar sobre una temàtica i planificar accions entorn a ella de manera col·laborativa. Aquesta tècnica s'utilitza en els primers moments dels processos participatius, quan és necessari observar quines reflexions i percepcions existeixen entorn a la temàtica de manera genèrica. És especialment útil en grups nombrosos, ja que consisteix a conformar subgrups de 5 persones que debatan per un temps limitat sobre unes certes preguntes relacionades amb la temàtica.

En cada ronda tots els subgrups hauran de debatre i anar plasmant les idees en una pissarra de fulles (o material similar) que quedarà fix en la taula. Finalitzat el temps de cada ronda, les persones que componen cada taula, excepte una d'elles que haurà de fer de persona amfitriona, giraran a les següents. A l'arribada de noves persones a la taula, aquesta persona amfitriona contextualitzarà breument sobre les reflexions a les quals s'ha arribat i continuarà debatent sobre la següent pregunta.

Després de diverses rondes, les idees començaran a vincular-se i connectar-se. Una vegada finalitzades les rondes (tantes rondes com preguntes s'hagueren establert) les persones que conformaven els primers subgrups es tornaran a ajuntar descobrint com van créixer les seues reflexions inicials gràcies a les altres aportacions. Una vegada reflexionat sobre això, la persona amfitriona posarà en comú amb la resta de subgrups el recollit. En aquest moment és quan la persona dinamitzadora, mitjançant

¹³³ Salvant les especificitats teòriques, el concepte de coneixement situat encunyat per Donna Haraway fa referència al fet que cap coneixement està deslligat del seu context o la seua subjectivitat i, no obstant això, aquest fet no limita el diàleg entre grups socials.

¹³⁴ Per a aprofundir sobre tècniques participatives presencials i en línia, consulta l'enllaç a la Guia del Govern de Navarra a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

¹³⁵ Per a aprofundir, consulta l'enllaç a la web de les persones creadores de la tècnica a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

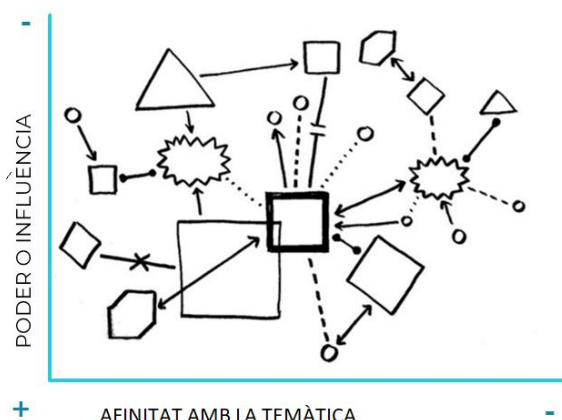
les conclusions principals, identificarà les possibles línies d'acció sorgides del coneixement col·lectiu.

Sociograma o Mapa Social

Si en l'explicació del EML s'esmentava la importància de la realització de l'arbre d'actors, el mapa social és la tècnica participativa que oferirà informació similar. Les pròpies persones que viuen en el territori en el qual es vol desenvolupar el projecte identifiquen, mitjançant una facilitació, aquells agents estratègics que actuen en l'entorn i es vinculen de manera indirecta o directa amb la temàtica central del projecte. A través d'aquest treball es poden prevaldre quins actors públics o privats poden ser aliats o col·laboradors en cada cas.

Aquesta tècnica es basa en la representació gràfica¹³⁶ de tres informacions:

- Tipus d'actor.** S'haurà de realitzar una categorització dels actors per a fer viable l'anàlisi de tots ells (per exemple; grups d'interés, empreses, administració pública, associacions, etc.). La persona facilitadora ha de treballar amb diferents colors o formes perquè que siguin fàcilment recognoscibles en el mapa segons la seua naturalesa que s'acorde com a categoria diferenciadora.

- Influència/poder/afinitat amb la temàtica.** Generat el codi de cada actor s'haurà de consensuar en quina posició s'hi haja cadascun. La ubicació en el mapa es regeix per dos eixos; l'eix vertical indica el nivell de poder o influència que té l'actor sobre la temàtica a tractar i l'eix horitzontal indica el nivell d'afinitat de l'entitat amb la temàtica.

Font: adaptat de Cooperativa ColaBoraBora

- Relació entre actors.** A més, d'aquest posicionament, mitjançant aquesta tècnica es pot plantejar informació sobre com es pensa que es relacionen els actors entre ells. Per a això, persona facilitadora identificarà tants tipus de relació com es considere, encara que normalment com a mínim es construeix un diàleg entorn a quines relacions de conflicte, col·laboració o puntualitat existeixen entre cadascun d'ells. Per a visualitzar aquest tipus de vincles, igual que succeïa amb la categorització, s'haurà de treballar amb una llegenda de diferents línies que identifiquen cada tipus de vincle.

¹³⁶ Per a aprofundir, consulta l'enllaç a la web de la cooperativa ColaBoraBora a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

DAFO

Aquesta tècnica aporta un enfocament més estratègic de la informació, ja que els grups de treball podran “prendre-li el pols” a la temàtica objecte de debat o projecte identificant les febleses, fortaleeses, amenaces i oportunitats que la pròpia associació ostenta per a fer front a la temàtica triada. S'utilitza tant en el procés de diagnòstic com en l'etapa avaluativa de l'acció o projecte desenvolupat. En aquest cas, s'analitza una realitat des de dues dimensions, una externa i una altra interna, valorant els aspectes febles o forts.

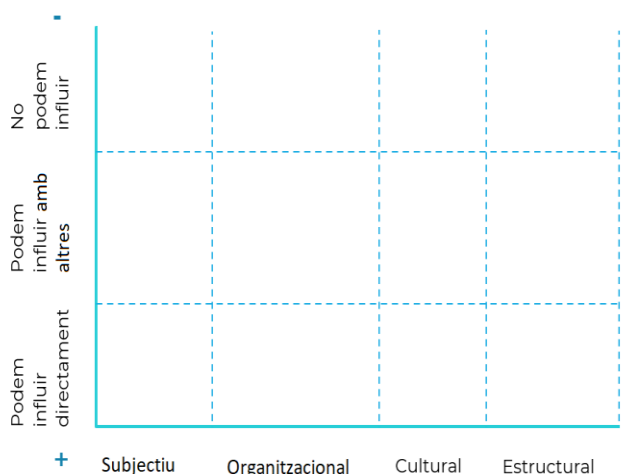
	Punts febles	Punts forts
FACTORS INTERNS	Febleses	Fortaleeses
FACTORS EXTERNS	Oportunitats	Amenaces

Moltes de les propostes no sorgiran d'un consens inicial pel que la persona facilitadora anirà construint un debat i apuntant aquelles que denoten major acord.

Fluxograma

Igual que l'arbre de problemes del EML ordenava les causes i conseqüències de la temàtica central del nostre projecte per a posteriorment concretar la línia d'acció, aquesta tècnica ofereix informació semblant de manera participativa. La informació que se sistematitza en la matriu ofereix respon a:

- Factors que influeixen en la temàtica.** Al principi, les persones participants hauran d'escriure individualment alguns factors que penses que es relacionen amb la temàtica.
- Nivell d'incidència/Àmbit d'acció.** Generat el codi per a cada factor, cada persona haurà de situar els seus factors en la matriu. Aquesta es regeix per dos eixos; l'eix vertical indica el nivell d'incidència que es té el factor sobre la dinàmica; i l'eix horitzontal indica l'àmbit en el qual se situa el factor en relació a la temàtica central. En cas de repetició d'un factor, es consensuarà un enunciat comú.
- Relació entre factors.** Una vegada simplificats i situats els factors en la matriu, mitjançant un sistema de fletxes, s'establiran les relacions de causa, efecte i nus crític entre ells.

Cartografia social

Aquesta tècnica permet generar un coneixement i anàlisi d'un territori concret per a posteriorment dissenyar col·lectivament una resposta a una problemàtica segons l'anàlisi de la informació recollida. Utilitzada en l'etapa del diagnòstic o formulació del projecte, està dirigida a la planificació urbana participativa. La pròpia ciutadania és la que des de la seua experiència i memòria plantegen millores a la seua vida quotidiana relacionant-la amb el seu entorn.

Permet múltiples maneres de dur-la a terme, des del dibuix del propi lloc que interessa analitzar per les persones participants fins a la identificació d'espais clau per a les persones en un mapa definit prèviament. L'objectiu és que arran de la identificació gràfica es dinamitze un debat dels llocs atenent preguntes relacionades amb qüestions sobre qui l'utilitza, com s'utilitza, què ens fa sentir i com millorar-lo. Cada col·lectiu amb el qual es realitze el mapatge ressaltarà uns certs usos o espais segons les seues vivències, l'interessant és poder recollir totes les reflexions perquè els espais que s'analitzen es puguin millorar i ser compartits per totes les persones.

“Un mapatge és un procediment o pràctica pel qual es construeix una narrativa o un relat col·lectiu que visualitza una altra manera de relacionar-nos amb el territori. Volem dir “relacionar-nos” quan parlem de produir altres formes de coneixement, altres formes d'accés al mateix i, en definitiva, desafiar relats dominants sobre el nostre entorn. Tot mapa és una representació ideològica i, a través d'un mapatge, es construeixen mirades crítiques sobre el que ens envolta” (Busts, García i Chueca, 2018: 31 citant al Viver d'Iniciatives Ciutadanes).

Vídeo participatiu

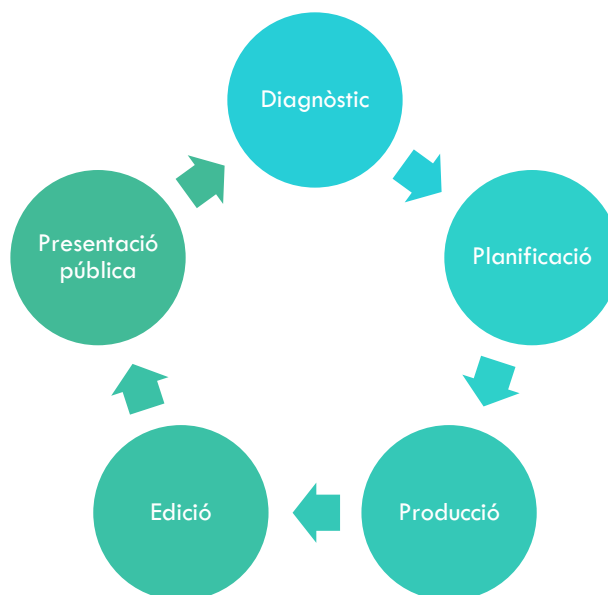
Aquesta tècnica, pròpia de la comunicació per al canvi social i de la IAP, pot ser una gran eina perquè les associacions identifiquen idees clau sobre una narrativa concreta en la qual es vulga incidir, ja siga per a:

- a. Compartir experiències sobre la pròpia entitat, sobre la seua història i els seus projectes.
- b. Produir coneixement col·lectiu sobre l'àmbit d'acció de l'entitat o del propi territori on es desplega l'acció.
- c. Transformar l'entorn des d'un material de denúncia i conscienciació col·lectiva.

Que la tècnica se centre en elaborar creativament una narrativa audiovisual fa que l'associació haja de concretar i debatre aquells aspectes que es volen comunicar. Aquesta càrrega reflexiva i participativa genera aprenentatges primaris i significatius en termes de capacitats. Com la resta de tècniques participatives, el vídeo participatiu

promou que siguen les pròpies persones l'objecte i el subjecte d'allò que es vol conèixer. El procés contempla diverses etapes:

- a. El diagnòstic suposa la identificació de la temàtica a tractar i el públic al qual es dirigeix el vídeo.
- b. La planificació considera elaboració de la narrativa discursiva i audiovisual.
- c. La producció consisteix a desenvolupar l'enregistrament d'aquells elements i localitzacions que s'han consensuat.
- d. L'edició promou l'ordenació del material i concreció i modificació d'aquells elements que no enriqueixen la narrativa.

Font: Boni et al., 2016

- e. La projecció pública suposa el moment més rellevant, ja que l'associació podrà compartir amb la resta de la ciutadania el material que ha elaborat.

Phillips 6 6

És molt utilitzada quan el grup en concret necessita generar una informació representativa en poc temps sobre una temàtica. Normalment, s'utilitza de manera complementària a altres tècniques de major recorregut temporal com pot ser l'anterior. D'altra banda, es diferencia d'altres tècniques de recollida d'informació, com poguera ser el Café del Món, que la tècnica Phillips 6 6 planteja preguntes concretes pel que se sol utilitzar en processos de formulació o avaluació d'accions. A través d'ella es pot arribar a acords i identificar quines particularitats existeixen entre les diferents perspectives del grup que participarà.

Aquesta tècnica vas cosir, com enuncia el nom, a subdividir en grups de 6 persones que durant 6 minuts reflexionaran sobre la temàtica per la qual s'ha creat l'espai. En el grup es triarà a dues figures:

- a. Una persona moderadora que haurà de guiar el diàleg de manera que s'introdueixen tots els temes que es necessiten tractar.
- b. Una persona relatora que haurà de recollir les principals idees, solucions o visions generades per a posar-les en comú transcorreguts els 6 minuts.

Finalment, la persona facilitadora de tot l'espai haurà de consensuar col·lectivament un material que servisca de resum de les idees, propostes o problemàtiques principals. Es pot utilitzar en qualsevol fase del projecte, en tant que consisteix a generar una percepció col·lectiva immediata.

Taller d'avaluació segons la Teoria de Programa¹³⁷

En aquest cas, la paraula avaluació no fa referència únicament al fet que s'haja d'utilitzar la tècnica en la fase d'avaluació, sinó que també pot fer de diagnòstic desplegant-se en la d'identificació com una anàlisi de les possibilitats i obstacles del projecte. Avaluar segons la Teoria de Programa assegura mantenir una estructura sobre la base de criteris que oferirà una informació integral sobre l'estat de la qüestió. Es recomana a que es realitzen diversos tallers centrats en analitzar:

- a. **L'estructura.** Tots aquells recursos necessaris perquè una intervenció puga tindre lloc, des de la normativa existent als recursos econòmics i humans. En cas de realitzar aquesta tècnica en la fase avaluativa consistirà a identificar aquells que han possibilitat el projecte.
- b. **Processos.** Fa referència a les pràctiques o accions concretes que s'han emportat o es poden dur a terme per a aconseguir un resultat, segons la fase en la qual es desplegue la tècnica.
- c. **Resultats.** Contempla l'anàlisi dels canvis que s'han aconseguit o s'espera aconseguir a través del projecte o acció de l'associació.
- d. **Context.** Suposa identificar aquells elements que estan fora de control de l'associació però tenen un impacte significatiu en els anteriors criteris. Es recorda que aquesta informació també es podia obtenir a través de la tècnica del fluxograma.

¹³⁷ Salvant les especificitats teòriques, la Teoria de Programa fa referència a dirigir l'avaluació cap a una un marc teòric en el qual es consideren tots els elements que influeixen en una intervenció per a elaborar una narrativa causal entre recursos, activitats, resultats i objectius finals. Per a aprofundir, consulta la bibliografia relacionada a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

Diana d'avaluació

En la línia de l'anterior tècnica, la diana ofereix informació sobre els criteris d'eficàcia i eficiència de l'acció. Això és, la mesura en què s'han aconseguit els objectius, com han sigut els processos, quins recursos i mètodes s'han utilitzat i quin paper han desenvolupat les persones facilitadores i les tècniques emprades.

Per a poder avaluar aquests ítems haurem d'haver establert formes de seguiment que aporten informació quantitativa i qualitativa del projecte executat. En aquest cas la dinàmica consisteix a dibuixar una diana i fixar els ítems més rellevants a avaluar. Cada persona valorarà en el paper (de la forma que es preferisca) el nivell aconseguit per cada ítem en una escala en la qual 1 és la màxima puntuació i el 5 la mínima.

Font: Bustos, García y Chueca, 2018.

8.3 Participació des de plataformes digitals

Sembla interessant, a més d'abordar l'explicació de les tècniques participatives presencials, enunciar alguns espais digitals gratuïts a través dels que l'associació pot ampliar la seua incidència en els processos.

LiquidFeedback¹³⁸

Aquesta plataforma de codi obert ofereix la possibilitat de desenvolupar propostes i generar un procés de presa de decisions col·lectiva. Les persones usuàries poden: crear una iniciativa per temàtiques, secundar-la, suggerir millores indicant la seua importància (si "podrien" o "deurien" ser adoptades), explorar suggeriments existents, actualitzar la iniciativa per a aconseguir major suport i votar (a favor, en contra i indicar preferències d'opcions). Com s'observa és un procés similar a l'establert per GVA Participa i els pressupostos participatius¹³⁹.

¹³⁸ Per a aprofundir, consulta l'enllaç a la pàgina web de la plataforma a l'apartat "Per a iniciar tràmits" d'aquest mateix punt.

¹³⁹ En aquest cas, la GVA treballa amb el software de codi obert Cònsul, que com s'observa ofereix funcionalitats molt similars, no obstant això no és gratuïta com LiquidFeedback.

És important saber que la seua instal·lació cal comptar amb la implicació d'un professional a pesar que els desenvolupadors de la plataforma oferisquen serveis de formació i consultoria.

*Trello*¹⁴⁰

Si bé la plataforma està centrada en informatitzar i millorar la gestió de projectes compartits, entre les seues funcionalitats es troba la possibilitat realitzar una *pluja d'idees* adjuntant arxius a les propostes¹⁴¹, comentaris i recordatoris en un tauler virtual. Les persones que vulguen participar en les sessions hauran de registrar-se i podran utilitzar la plataforma tant des del navegador com des del dispositiu mòbil descarregant.

*Mentimeter*¹⁴²

Aquesta eina en línia pot servir tant per a generar espais de treball intern de l'associació com realitzar reunions de seguiment o avaluació amb persones participants dels projectes. La plataforma possibilita la realització de presentacions interactives permetent rebre retroalimentació a través d'enquestes amb diferents modalitats de pregunta. La possibilitat de debatre els resultats de les consultes al mateix temps que es realitzen suposa una bona manera de reduir la unidireccionalitat de la utilització del qüestionari. Com en l'anterior ocasió, la plataforma pot ser usada des del navegador o des del mòbil indistintament.

*Breakout rooms (Zoom)*¹⁴³

Dins de les funcionalitats de la plataforma de videoconferències Zoom, existeix la possibilitat de dividir reunions en fins a 50 sessions de treball separades. En aquest cas, és especialment útil per a dinamitzar un taller participatiu de manera en línia. La persona administradora pot triar la creació de grups tant de manera aleatòria com manual. Les sessions poden ser gravades, comentades a través d'un espai xat i permeten compartir presentacions amb la resta de persones.

¹⁴⁰ Per a aprofundir, consulta l'enllaç a la pàgina web de la plataforma a l'apartat "Per a iniciar tràmits" d'aquest mateix punt.

¹⁴¹ Per a visualitzar un exemple del seu funcionament, consulta l'enllaç al tutorial que es troba a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

¹⁴² Per a aprofundir, consulta l'enllaç a la pàgina web de la plataforma a l'apartat "Per a iniciar tràmits" d'aquest mateix punt.

¹⁴³ Per a aprofundir, consulta l'enllaç a la pàgina web de la plataforma a l'apartat "Per a iniciar tràmits" d'aquest mateix punt.

PER A APROFUNDIR

- [Cooperativa ColaBoraBora](#)
- [Guia ràpida per a facilitar la tècnica de Café del Món de la Fundació WorldCafe \(2015\).](#)
- [Web oficial de Fundació WordCafe](#)
- [Bustos, R., García, J. y Chueca, D. \(2018\). Guía práctica para facilitar la participación ciudadana. Una selección de herramientas presenciales y digitales para el trabajo colectivo. Gobierno de Navarra](#)
- [Ares, P. y Risler, J. \(2013\). Manual de Mapeo Colectivo. Buenos Aires, Tinta Limón.](#)
- [Boni, A. Leivas, M., Talón, A., De La Fuente, T, Pellicer- Sifres, T., Belda-Miquel, S. López-Fogués, A. y B. Arias. \(2016\). What knowledge counts? Insights from an action research project using participatory video with grassroots innovation experiences, Proceedings of the 21st International Conference on Science and Technology Indicators.](#)
- [Ligero, A. \(2011\). Dos Métodos de Evaluación: Criterios y Teoría del Programa. Valencia, CEU.](#)
- [Tutorial sobre Trello](#)

PER A INICIAR ELS TRÀMITS

- [LiquidFeedback](#)
- [Trello](#)
- [Mentimeter](#)
- [Breakout rooms \(Zoom\)](#)

9. EXPERIÈNCIES PARTICIPATIVES

El diagnòstic sobre el sector associatiu valencià¹⁴⁴ encarregat per la Direcció General de Participació Ciutadana a la Universitat d'Alacant conclou: “els i les representants de les entitats associatives de la Comunitat consideren unànimement que «Enfortir el teixit associatiu valencià és fonamental per a augmentar la participació individual i col·lectiva», i també hi ha prou acord respecte a que «La ciutadania ha d'implicar-se en l'acció pública a través d'associacions o col·lectius, no a títol individual» (2021, 23). Des d'aquest plantejament sembla interessant que aquesta guia concloga presentant alguns projectes i iniciatives participatives que exerceixen aqueix paper fonamental en la implicació de vida pública.

D'aquesta manera, es pretén no sols per conèixer i reconèixer el seu treball, sinó també oferir la possibilitat d'aprendre d'elles. Si bé no totes sorgeixen del moviment associatiu, sí que estan cogestionades al costat de col·lectius socials i ciutadania.

A través de la introducció a cadascuna d'elles es podrà apreciar que exerceixen un impacte social en el seu entorn més pròxim tenint en compte els enfocaments i principis recollits pel present document. A més, [suposen exemples de com la ciutadania planteja formes alternatives de promoure solucions a necessitats, interessos i problemàtiques col·lectives que no havien sigut ateses encara](#).

Es deia al principi d'aquest document que l'objectiu de la Direcció General de Participació Ciutadana era oferir coneixements tant teòrics com pràctics sobre maneres d'enfortir la gestió i les accions del teixit associatiu. En aquest sentit, conèixer l'activitat d'altres col·lectius enriqueix les mirades pròpies i aporta informació rellevant a l'hora de generar possibles xarxes.

¹⁴⁴ Per a aprofundir, consulta l'enllaç al projecte a l'apartat “Per a aprofundir” d'aquest mateix punt.

***La Sostenibilitat al Plat: transitant cap a uns menjadors
escolars sostenibles a València.***

*CERAI (Centre d'Estudis Rurals i d'Agricultura
Internacional)¹⁴⁵.*

Aquesta entitat, fundada en 1994 i d'àmbit estatal, centra el seu treball en temàtiques d'alimentació sostenible, agroecologia i defensa del món rural. Des d'una perspectiva local-internacionalista i ecofeminista¹⁴⁶, el seu projecte persegueix acompanyar i enfortir processos de desenvolupament rural sostenible defensant la necessitat de vertebrar l'espai rural viu i habitable des d'un model productiu respectuós amb la renovació biològica dels agroecosistemes forestals i ramaders. Per al canvi rural que es defensa es reconeix imprescindible, a més, treballar per la justícia social i la participació ciutadana.

Concretament, el projecte la Sostenibilitat al plat es dirigeix a fomentar l'alimentació més justa i sostenible en els menjadors escolars de la ciutat de València. Actualment desenvolupa la seua quarta fase tenint el seu inici en 2017 com a projecte pilot. Sobre aquesta primera etapa, es va elaborar una sistematització de tots els coneixements generats en format guia per a oferir a altres centres un document que poguera servir-los per a començar la transició sostenible dels seus menjadors escolars.

Metodològicament és un projecte participatiu i cogestionat en el qual s'ha tingut en compte: a la comunitat educativa dels centres en els quals es treballa (alumnat, professorat, AMPA, personal de cuina, monitors i monitores del menjador); a les empreses privades d'alimentació; a entitats socials col·laboradores; i les àrees d'administració pública responsables de la temàtica. S'han desplegat tallers participatius, espais formatius i processos de sensibilització. Tot això s'ha basat en un cos teòric robust que respon a les següents preguntes:

- a. En què consisteix el dret a una alimentació sostenible, justa i saludable.
- b. Com funciona la indústria alimentària.
- c. Com es manifesta en la restauració col·lectiva escolar.
- d. Quines són les conseqüències en la vida quotidiana de les persones que la consumeixen i produeixen.
- e. Quines són les conseqüències en l'entorn mediambiental.

¹⁴⁵ Per a aprofundir, consulta l'enllaç al projecte a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

¹⁴⁶ Salvant les especificitats teòriques, el ecofeminisme fa referència a un paradigma que entén que el model econòmic capitalista s'ha desenvolupat invisibilitzant el paper de la dona en la sustentació de la vida i de la força de treball, com també de la negació dels límits dels recursos naturals. Es proposa així la necessitat de repensar el món reconeixent tots dos factors per a generar un model de vida més just i sostenible amb els éssers vius que l'habiten.

- f. Quines alternatives es poden desplegar a nivell local per a mitigar les conseqüències des de l'enfocament ecofeminista.

En la guia es pot trobar maneres d'introduir criteris de sostenibilitat en el menú escolar amb aliments saludables, de qualitat, de proximitat, respectuosos amb el medi ambient i amb preus justos per a les persones productores. Entre els múltiples valors d'aquest procés i, en concret, d'aquest document destaca que els coneixements plasmats no provenen de l'imaginari individual d'una entitat ni atén únicament els seus interessos concrets, sinó que el seu contingut deriva de la reflexió col·lectiva i consensuada entre agents de diferent naturalesa.

D'altra banda, el procés acompanyat per CERAI també ha tingut un caràcter d'incidència política. L'aprovació de la *Guia per a la Compra Pública alimentària* (2020) pel Ple de l'Ajuntament de València o la *Instrucció de Contractació Pública Responsable* (2019) són reflex d'això. L'entitat com a membre del Consell Alimentari Municipal de València completa el desplegament de projectes amb la creació de xarxes, fet que multiplica l'impacte de les accions realitzades. Aquesta manera de desenvolupar l'acció associativa o col·lectiva suposa un exemple clar de com generar processos de transformació social en l'entorn més pròxim des d'una participació crítica i inclusiva.

La Figuera
Associació Catxirulo Lab¹⁴⁷

L'associació Catxirulo Lab, formalitzada en 2016 i d'àmbit local, se situa a l'Escola Meme de Benimaclet (València). Amb vista a convertir-se en una cooperativa, aquesta entitat treballa formes alternatives d'entendre i viure en l'entorn. Des de les pedagogies alternatives i sota enfocaments crítics al model de ciutat neoliberal com l'antiracisme, anticapitalisme i el feminisme ofereixen espais col·lectius de reflexió i acció a les famílies de la ciutat. Concretament, l'entitat treballa tenint en compte les veus dels més xicotets i xicotetes entenent que els seus interessos i necessitats també han de ser considerats en la creació d'alternatives.

La Figuera va tindre començament en 2019 i actualment continua desenvolupant-se. Aquest projecte contempla la creació d'un espai comunitari de participació on la pedagogia cobra especial rellevància. Entre els objectius del projecte es troben:

- a. Dissenyar un espai de creativitat crítica al costat de famílies que tinga en compte els desitjos i necessitats de la infància i les persones adultes per igual.
- b. Generar una comunitat de cures en la qual les persones puguin conèixer-se i reflexionar juntes.

A més, aquesta alternativa conscient als parcs infantils i espais públics de la ciutat proposa vertebrar l'espai alternatiu generat a l'Escola Meme de Benimaclet a través de l'art i el joc. En aquest sentit, es desenvolupen tres accions concretes: *les vesprades lleures, l'obrador d'arts i l'escola de pedagogies*. Aquesta generació d'activitats comunitàries ha possibilitat la creació de xarxes entre la infància, famílies i entitats del barri.

Metodològicament suposa un exemple d'autogestió ciutadana que es proveeix d'un servei absent obert i gratuït a la ciutadania. El caràcter col·lectivista i transformador del projecte es vehicula a través de processos participatius d'investigació acció. L'entitat desplega aquestes tècniques per a poder avaluar, millorar i adaptar les accions a les persones que volen participar del projecte. També, cal desatacar que l'entitat fomenta l'ús de l'espai a través de seminaris, cursos, cinefòrums i materials pedagògics. D'aquesta manera, s'incentiva una contínua reflexió crítica sobre l'educació, l'aprenentatge, la criança, l'activisme i altres temàtiques afins.

¹⁴⁷ Per a aprofundir, consulta l'enllaç al projecte a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

“ *Consell de Participació Infantil* ” SOMLLAR¹⁴⁸

SOMLLAR és una associació d'àmbit comarcal que naix l'any 2001. Treballa des de llavors a educar i atendre les necessitats i problemàtiques de persones menors d'edat en risc d'exclusió social. Concretament, l'entitat dirigeix els seus esforços a elaborar programes d'acolliment integral a persones en situació de guarda o tutela amb diversitat funcional que es troben mancades d'un ambient familiar afavoridor per a la criança. Les accions se centren en:

- a. Proporcionar als i les xiquets, xiquetes i adolescents allotjament i atenció en les necessitats bàsiques.
- b. Dotar de recursos personals necessaris per a la seua autonomia emocional, intel·lectual, física i ètic-social.
- c. Afavorir habilitats d'integració i inclusió social amb el grup d'iguals, amb la família, amb les institucions educatives, el treball, així com en el seu entorn vital més immediat.
- d. Acompanyar processos de consciència crítica i responsable des del compromís mediambiental, la participació, la igualtat, el valor del treball i de l'esforç, la creativitat i el respecte a la diferència.

Així, la finalitat de l'associació és afavorir la integració soci familiar després de la intervenció temporal en uns casos, la separació definitiva, la preparació per a un altre recurs de protecció o emancipació, i la preparació per a la vida independent. En aquest sentit, el projecte de Consell de Participació Infantil porta funcionant des de 2017. L'entitat aposta per ampliar les condicions i possibilitats del sistema de protecció de menors a través del desenvolupament d'àrees de participació infantil que exercisquen d'espais de reflexió i aprenentatge. D'aquesta manera, es pretén promoure que les persones no se senten simples objectes del sistema normatiu, sinó que prenguen consciència de la seua agència i exercisquen els seus drets com a subjectes partícips del seu entorn pròxim.

Metodològicament si han generat huit consells en diferents centres d'acolliment. Aquests plantegen una gestió participativa a semblança de les formes clàssiques de votació i estructura democràtiques. Així, cada consell consta de: direcció, secretaria, representació professional i representació de menors. Totes les assemblees es realitzen a través de dinàmiques participatives per a poder fomentar la transferència de coneixements entre les persones que participen.

¹⁴⁸ Per a aprofundir, consulta l'enllaç al projecte a l'apartat “Per a aprofundir” d'aquest mateix punt.

Teixint veus en el barri de Na Rovella.
Màster de Cooperació al Desenvolupament de la
UPV¹⁴⁹ (Universitat Politècnica de València)

El Màster interuniversitari de Cooperació al Desenvolupament per la UPV ofereix l'especialitat de Gestió de Projectes i Processos de Desenvolupament. En ell es despleguen temàtiques que abasten des de la pròpia complexitat del sistema internacional de la cooperació, les qüestions relacionades amb el desenvolupament dels pobles, fins a com articular la presa de consciència de la ciutadania per a respondre als nous reptes globals. Aquesta titulació treballa des de l'enfocament de Desenvolupament Humà Sostenible i promou en el seu pràctica elements d'innovació educativa al costat de l'alumnat, entre els quals es donen processos d'Aprenentatge en Acció (d'ara en avant AA).

El projecte de AA en el barri de Na Rovella, desenvolupat en el curs 2018/2019 i emmarcat en una de les assignatures del Màster, està dirigit a promoure la reflexió i participació col·lectiva d'un barri a través de la identificació de problemàtiques, alternatives i el reconeixement d'altres maneres de ser i estar en l'espai que es comparteix per la ciutadania. En aquest sentit, el projecte es nodreix de la facilitació de l'alumnat per a generar formes de participació crítica i inclusiva transcendent els marcs docents i aprenent des de l'acció i la transferència de coneixements entre ciutadania i acadèmia.

Metodològicament, l'acció va comptar amb una multiplicitat d'agents socials que ja venien desplegant projectes en el barri i que podien aportar grans aprenentatges al procés. En aquest cas van participar persones: de la Universitat Popular de Na Rovella, de l'IES Jordi de Sant Jordi i del Centre de Joves Taleia de la Fundació Adsis. Com s'observa, el potencial d'aquells projectes es vincula a la diversitat de col·lectius als quals s'implica. L'apropiació de les accions pot ser multiplicada a través d'aquesta incorporació. Així mateix, en el procés s'han desplegat tècniques participatives com la cartografia i fotografia social, el vídeo participatiu i el diagnòstic col·lectiu. Els processos desenvolupats es nodreixen de mirades compromeses amb l'entorn que es vol conèixer:

- a. Epistemologies del Sud¹⁵⁰
- b. Ecofeminismes
- c. Desenvolupament Humà¹⁵¹

¹⁴⁹ Per a aprofundir, consulta l'enllaç al projecte a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

¹⁵⁰ Salvant les especificitats teòriques, el concepte de epistemologies del sud fa referència al procés que posa en valor tots els coneixements alternatius a més dels proposats per l'acadèmica i la ciència. En aquest cas s'advoca pel reconeixement de les veus d'aquells col·lectius que tradicionalment han sigut invisibilitzats en l'esfera pública però que sense els seus aprenentatges és impossible promoure una transformació social.

¹⁵¹ Salvant les especificitats teòriques, el desenvolupament humà fa referència a aquells factors que, a més de l'econòmic, permeten que les vides siguen dignes. En aquest sentit, aquest enfocament promou la

“ Un pati per a totes ” Nautae¹⁵²

L'associació Nautae és una entitat formada per professionals especialistes que treballa amb persones amb trastorn mental greu des d'un enfocament humanista i amb l'objectiu d'acompanyar en el desenvolupament dels potencials i del projecte de vida de cada persona.

Aquest projecte busca aconseguir la transformació i millora dels espais d'esbarjo¹⁵³ del Col·legi Santiago Apòstol a través d'un procés participatiu on s'involucren els diversos membres de la comunitat educativa, així com les persones usuàries i professionals de l'associació. El projecte s'ha dut a terme en col·laboració amb la cooperativa d'arquitectes *Fent estudi Coop.V.* i el propi col·legi Santiago Apòstol.

Metodològicament aquest projecte, durant l'any 2020, ha desenvolupat diverses activitats amb l'objectiu de reflexionar col·lectivament sobre l'espai del pati, la qual cosa ha promogut el disseny conjunt de propostes per a generar un espai de joc i de relació molt més inclusiu i divers. Algunes d'aquestes propostes s'han pogut veure materialitzades entre 2020 i 2021 amb la participació de persones amb problemes de salut mental contractades i acompanyades per l'associació i per l'alumnat d'ESO del centre educatiu amb l'acompanyament d'un equip de persones expertes en construcció i disseny. Amb això, el projecte s'estructura en 3 fases participatives i inclusives:

- a. Què passa al nostre pati?
- b. Què volem al nostre pati?
- c. Com transformem el nostre pati?

Des d'aquestes preguntes es vertebrava el procés participatiu amb la comunitat educativa per a adequar aquest espai en un lloc de joc i ús educatiu, mitjançant un procés que incidís sobre la igualtat, la inclusió i la convivència, resultant transformador per a totes les persones que participen en ell.

consideració de generació de capacitats perquè les persones puguin ampliar el seu horitzó de possibilitats de desenvolupament.

¹⁵² Per a aprofundir, consulta l'enllaç al projecte a l'apartat “Per a aprofundir” d'aquest mateix punt.

¹⁵³ Sobre aquesta temàtica també és interessant el treball de la Associació per la Coeducació, que des de l'enfocament d'educar en igualtat realitza processos participatius semblants per a transformar espais de socialització educativa. Per a aprofundir, consulta l'enllaç al projecte a l'apartat “Per a aprofundir” d'aquest mateix punt.

Alumnat implicat en la societat
*FADES (Federació d'Associacions d'Estudiants)*¹⁵⁴

FADES és una entitat que sorgeix l'any 2016 i treballa la generació de capacitats transformadores de la joventut des del reconeixement de la importància de l'etapa de l'adolescent com a moment clau de conformació del pensament i el compromís social de la persona. Des d'aquesta perspectiva, la participació juvenil suposa l'eix vertebrador de l'entitat dirigint-se a generar un alumnat actiu, un voluntariat compromés i la dinamització sociocultural dels centres educatius en els quals es treballa. L'objectiu final és promoure una ciutadania compromesa i participativa facilitant espais d'aprenentatge. A més, tots els projectes que es despleguen des de l'entitat mantenen l'enfocament de gènere de manera transversal incidint en la importància de reconèixer la participació de les dones en la vida pública evidenciant les desigualtats en els rols de gènere.

Metodològicament el projecte *Alumnat implicat en la societat* part d'un diagnòstic sobre les necessitats de persones joves d'entre 12 i 17 anys. En els últims anys, diversos factors com l'assetjament escolar, l'homofòbia, la violència de gènere en l'adolescència, l'augment de la interculturalitat, la falta de participació de l'alumnat, la desafecció política o l'impacte del COVID-19 han afectat substancialment les persones joves i a la visió del seu present i el seu futur. Veient aquestes problemàtiques el projecte proposa:

- a. Promoure espais d'aprenentatge amb persones adolescents on tractar temes de cultura democràtica des de l'enfocament participatiu.
- b. Generar capacitats per a l'enfortiment associatiu de l'alumnat a través del treball en xarxa.

¹⁵⁴ Per a aprofundir, consulta l'enllaç al projecte a l'apartat "Per a aprofundir" d'aquest mateix punt.

PER A APROFUNDIR

- [Diagnòstic estratègic de la situació del sector associatiu valencià \(2021\).](#)
- [CERAI](#)
- [Guia la Sostenibilitat al Plat](#)
- [Catxirulo Lab](#)
- [Somllar](#)
- [Leivas et al. \(2019\). Tejiendo voces en Na Rovella. Cuadernos docentes en procesos de desarrollo, n°5.](#)
- [Nautae](#)
- [Associació per la Coeducació](#)
- [FADES](#)

GENERALITAT
VALENCIANA

Conselleria de Participación,
Transparencia, Cooperación
y Calidad Democrática

TOTS
A UNA
veu

